

Yóáane

Aagómá máiye.

¹ maramá tarôq íma urái-tupaama Aagómá mikanáaráqá máqe-uraitana Aagómá Áánûqtute maa-kááyáqá máqe-uraaye.

² Aagómá Áánûqtugaraq máqe-uraayana Aagómá Áánûqtuma mimórámá máqe-uraiye.

maramá tarôq íma urái-kanaama

³ Aanapó máqte-qtataaqa abarokáq aúkáiye.

wenamáárîq máqte-qtataaqa abarokáq íaukaiye.

⁴ Aagómá áyaqnobake wemá kéqokeq-wamma aúwaraimma yímikaiye.

miráipoata paá mááe.

kéqokeq-karui-yataaqa tarôq uráiye.

miráipoana paá wáíye.

Aagómá wenáyaqnobaaqa aúwaraimma wáqe-uraitana min-áúwáraímmá waayúkagoni arunóbáqá ómmá tágama wáqe-uraiye.

⁵ maan-ómmá kumayupí tágagiye.

kumayupí tágagitana maan-ómmá mú mikákáá akoqnáá-kumayuqa wáíye.

⁶ Áánûqtu móra-nakoma timákáraitana tágai-yataaqtaba timá yímikaiye. Áánûqtuni watáá-wataanaqa wemá máqe-uraiye. maa-nákónáwîqa Yóáane téta ááyaraae.

⁷ maan-nákómá tágai-nakoqtabama timá-yiminena iráiye. iráitata wenáarake máqte-kayukama yirummá amínoe. ááqibo maamin-áitábá iráiye.

⁸ Yóáane tágainaqa wemá íma máiye. paá tágagi-aimma mamé iráiye. ⁹ árai-tagainaqa mararáq

yínana máqte-kayukaraqa tágaginiye. maannáyaba Áánûqtuni áraimma tágai-yataaqtaba téna tiráiyé.

10 mararáqá Aagómá máqe-uraitana Aanapó maramá Áánûqtu tarôq uráimma aarawaamá Aamá kéiteta íma Ítaraae.

11 Aagómá wení waayúkaraq iráimma mi-káyúká weqtábámá íawikaae.

12 miráimanibo yaímma óq-wayuka weqtábámá kényikainata

Áánûqtu yemmá náápaamma yímikaitata wení iyápó aúkáae.

maan-iyápó-ánnámá Áánûqtuni wenáwîkaq kéitaae.

13 yeráwáqá maqíkaraimma naaerákén-iyápóráá íma ákáraimibo Áánûqtu maqíkaraiye. waayúkati yimuq-yatááqnápó íma ákáraimibo Áánûqtu maqíkaraiye. aarawaabíké íma marákáraitana Áánûqtu wenamáárîq wení iyápó-annama maqíkaraiye.

14 Aagómá waékáimiye.

Aagómá aúma wemá pááq uráiyé.

mararáq kukéna watáiyé.

ketáaráqá kukéna watáiyé.

mirái-nakoma wení tágama-yataaqa Yóáane netuqyaa-káyúkágáráq aónaraae.

Áánûqtuni kímora áanikoni tágama-yataaqa aónaraae.

Aagómá aúgaraq-naqa wení tágama-yataaqa aboánôpake akoqnáá matáiyé. maaminná tágama-yataaqa kaayoné-í-yátááqá ógikaima ôriq umá wáitana ááqibo maami-káayóné-í-yátááqá aati-aatimá paá wáiyé.

15 Yóáane wetábá mirá téna wenáá-wenaa tiráiyé: “Aagómá aúgaraq yínítabama mirá téq kemá Yóaaane

timá tímikaune. Aagómá naayóbágá máqe-uraimma maramá tarôq íma urái-kanaama máqe-uraiye. miráipoaq wenáaimma yaaguyaqmé kényune. ááqibo íbêq-kanaayataba Aagómá aúgaraq-naqa tinaaépaq kéinnama aanibo tágagiyabama min-náqá tinaaépaq íma kéiyé. tágagiyabama uyátárai-naqa ketúbáqá máiyé.” téna Yóáane tiráiyé.

¹⁶ min-áúgáráq-náqá

arunábáqá kaayoné-yátááqá ógikaiye.

kaayoné-yátááqá ógikaipike ketáá matáunatae.

ayúgutaipe ketáá matáunatae.

wení kaayoné-yátááqá ókaraq-okaraq umá ketáá kétimitae.

naayón-ámáán-áímmá yuwéna Áánûqtuma aúgen-amaan-aimma timá waéqma akoqnáá uráiyé.

¹⁷ Áánûqtuma Móteti aammá aúmakain-aikaraa aammá yawítíqtukain-aikaraqa ámikaitana káqo-qtataaqa kaayoné umá aati-aatimá wái-yataaqa Ítuma mamé iráiyé. ¹⁸ móra-nakoma Áánûqtuma

íma aónéwaimiye. Áánûqtu wemá wenamá wení áanikoma máiyé. wenamá kímora áanikoma ákáin-iyapoma aati-aatimá amakaq máitana áanikoma wenaboáqtábámá paá tiráátiraiye.

Yóáane nommá perái-nákómá nóinabi timá yímikaiye.

¹⁹ aanibo Yóáanenopaqa anó-monoq-wayukama Aríbaeti-annagaraq Yérútááre-wayukama timáyíkaraa. Yérútáárebake yaímma-wayukati yíwíqa Aríbaeti-annama monoq-káwáá-wáyúkámá máqe-uraae. Yóáanenopaqa kukéta ítama aónaraae: “emá náawabono?” téta tirááe. ²⁰ Yóáane wemá paá tiráiyé: “kemá Metáíya íma máune.” téna tiráiyé.

²¹ móragaraq Aríbaeti-annama Yérútaárebake ítama aónaraae: “ááqibo emá paá náawabono? Irááiya máano?” téta ítaraae. Yóóane tiráiyē: “ímiye” tiráiyē. Aríbaeti-annama móragaraqa ítama aónaraae: “emá Áánûqtuni amuné-náqá máano?” téta ítaraae. Yóóane timá yímikaiye: “aaqáo” tiráiyē. ²² Aríbaeti-annama ááqaanibo ítama aónaraae: “timá timiyo! é náawabono? timá tímíntataa ketáá timátíkaa-kayukata mó timá-yimenunatae. etábámá enamááriq nóinae kéteno?” téta ítama aónaraae. ²³ wé Yóóane wetábá téna Áítáiyani watáama yauwéqma timá yímikaiye: “kemá paá aagómá kaqmáápaqa máune. ketáagoma pááqya-kanaama abarokáká ketaayaiye. uyátárai-nakoni aammá kaqmáápaqa mó tarôq oro! min-ánón-ámmá arupú oro!” mirá téna timá yímikaiye ²⁴ Pérati-wayukayopake óq-wayukama iréta móragaraq ítama aónaraae: ²⁵ “emá tirááne ‘kemá Metáiya íma máune. íma Irááiya máune. íma Áánûqtuni amuné-náqá máune.’ té emá timá tímíkaanatae. ááqibo nôraq itaaq nommá kébeqyikaano?” tewana ²⁶ Yóóane timá yímikaiye: “paá nokáráqá kébeqyikaune. maa taíbaq-wayukati aúkápimma móra-naqa máitata yeráwáqá íma ítaraamanibo wemá ²⁷ uyátárai-nakoma tinaaépaqa kéitaaq ketí mú mikáq-náqá kemá wení maqné-náqá maqnégánópóqa wení aítuuq-anaan-annama íma kanaaráq uwaénúnamiye.” téna Yóóane Béqutanibaqa timá yímikaiye. ²⁸ miráuraitana Yótaa-non-abapaqa mikáqá Yóóane nommá péqyikewaipaqa pááq uráiyē.

Áánûqtuni tipi-típi-araaqa

²⁹ miráuma aabáyaama Yóóanen-opaqa Ítuma

kéitana Yóáane Ítumma aónarena maará téna abarokáq tiráiyē: “aónaaro! maannáma Áánûqtuni tipi-típi áráakaa-naqa máiyē. wemá maa-márábí-kúmíq-yátááqá kebó-yátáákáráq mamá matuwánéna kukáiyē.” ³⁰ wetábámá keráwáqá timá tímikaune: “tinaaépaq uyátárai-nakoma kéitana ketí mú mikáq-náqá kemá naayóbáqá pááq uráune wemá máqe-urainana miráipoana wemmá yaaguyaqmá kényune.” téna Yóáane tiráiyē. ³¹ Yóáane óqa tiráiyē: “áqnáabaqa kemá kenamááríqa íaonaraune.wemá náawabiyo? nóiqtaba kemá iráúnábô? nommá má kébeqyikaunaboata ááqibo miráuma Ítiráaeo-wayukama wemmá aónanoē. ³² Yóáane ókaraq tiráiyē: “kemá Áánûqtuni Aágoma kégumita aónaraune máaraa kukéna Aágoma wekáqá ku máqe-uraiyē. ³³ aanibo kemá kenamááríqa wemmá íma Ítaunamanibo kemô nokáráqá péqyikao téna timátíkái-nakoma mémá-kánáábímá timá tímikaiyē. ‘emá aónenanamo Áánûqtuni Aágoma kumínama móra-nakoni aúraqa ku máinama anaaékaqa min-nákómá Áánûqtuni Aágogaraqa pérakaniyē.’ tena ³⁴ kemá kenamááríq aónareq tiráune. ‘min-náqá Áánûqtuni mú mikákáá-náqá máiyē.’” téna Yóáane tiráiyē.

Ítuma wení áqnáae-noiyapoma

³⁵ aabáyaama Yóáane wenanaaé warááya-nakarata maéta ³⁶ áánibo Ítuma paá ureíre kéitana aónaraae. Yóáane abarokáq tiráiyē: “aónaako! maannáma Áánûqtuni tipi-típi-araare.” téna tiráiyē. ³⁷ kaayaq-nákórátá yegárágá Ítaarayapoata Ítumma anaaé ³⁸ waqmé kéoyana Ítuma waéqma

yimónaraaye. maa-kááyáqá Ítuma ítama aónaraiye: “kenákámá nóiqtaba abáá kéoyo?” téna yenáká timá yímikaiye. aanibo yenákámá tirááye: “Aráábaeo, náakaraq kéwaeno? teta (Aráábae wenáaimma yirááti-naqa máiyee.) ³⁹ Ítuma tirááye: “ketê iréka yaónaakao!” téna tirááye. miráimanibo yenáká iréta Ítugaraq mi-nókáámá máqe-uraaye aabaú má énaikaqa waaqókáqá kaayaqté-kaayaqte (4.00 kiroki) inéna urááye. ⁴⁰ yenákábíké móra-nakoma wemá Yóáane Ítaraiyoana Ítuma anaaéma wakááye wenáwíre Áánaru Tááímoni Pítáa wenábâkoe. ⁴¹ Áánaru páátákáá awaaómmá Tááímoni ko aónatuwena timá ámikaiye téna “Metáíya kerátámá aónarauye” (Metáíya wenáaimma Áánûqtunopake mú mikákáá mái-naqa). ⁴² Tááímoni Áánaru áwíqmena Ítukaqa urááye. Ítuma wemmá aónarena tirááye: “emá Tááímonio, Yóáanen áaniko, ení aúgen-awíqa Tépati wániye.” téna tirááye. ááqibo paá Pítáa min-áwíqá ááyanunatae. Tépati wenáaimma “óqtamma” wááye. ⁴³ aabáyaama Kááriri-marupaqa Ítuma uínéna kéena kóurááye. Píripima aónarena timá ámikaiye: “ketinaaé waraao!” ⁴⁴ Píripí Beqtáirapake kéáye. mimórá-márúkáqá Áánaruyaa Pítáa yeqtí márúkare. ⁴⁵ anaaékaq Píripí Natáániomma aónarena timá ámikaiye: “móra-nakoma Móteti Áánûqtuni amuné-nákáráq naayóbáq wetábá agatááe mimórá-nákómá aónaraunatae. wemá Ítuma Yótêbi weni áanikoma Náátárêtibake máiyee.” Píripí téna tirááye. ⁴⁶ Natáánio íkétamma maará wemá tirááye: “Náátárêtibakenabiyo? aaqáo! mikáké íraqô-qtataqa paá íma kéimiye.” téna

tiráiye. Píripi timá ámikaiye: “enamáárîq iré aónaao!” téna tiráiye. ⁴⁷ Ítunopaqa Natáánio kéena Ítuma káonaiye.wemmá káonena Ítuma abarokáqá tiráiye: “aónaaro! maan-nákómá Ítiráaeobake-nakoma máena wení agaemá íma wáiyé.” téna Ítuma Natáánioqtabama mirá-tiraiye. ⁴⁸ Natáánio ítama aónaraiye: “ketábámá náaraq umá ketí áaimma ítaraano?” téna tiráiye. ááqibo Ítuma tiráiye: “Píripi emmá íma ááyaraitaq yaa áménaapaqa máanaq túyánápí aónaraunamiye.” téna tiráiye. (mi-tágón-áwîqa “píki”). ⁴⁹ aanibo Natáánio timá ámikena: “Aráábaeo, emá Áánûqtuni áanikoma máane. Ítiráaeo-mararaq máqte-qtataakaqa anómma máane.” kétena tiráiye. ⁵⁰ Ítuma yauwéqma tiráiye: “emá píki yaa áménaapaqa máanaqa aónaraune maará téqo túnnama minnáyabama kétima-timeno? múte anó-qtataaqa anaaékaq ôriq umá aónanoe.” Ítuma mirá téna ⁵¹ óq-aimma tiráiye: “áraine. keráwáqá abaayámmá yawákínaqa abo Áánûqtuni márûpake wení kaqtó-wayukama wíyokakaa-kama taígani mú mikáq-náqá Waayúkagon-Araakaq wenôpaqa kuké ute íyaq aónanoe.” téna tiráiye.

2

Ítuni áqnáaen-awaameqa

¹ kaumo-yúpáámá ánatagitata móra-innima iyakánéta Kááriiri-marukaq kéoe. pááqya márûkon-awîqa Kéinabare. Ítuma wenanóama mibáq máqe-uraiye. ² Ítuma wení iyápó-annagaraqa min-ínkóní waayúkagaraq awaikóní waayúkagaraqa yááyaawata

ya aónaraae. ³ wááéni-nomma ánatanena itana Ítuma anóama timá ámikaiye: “wááéni-nomma ánataguraiye.” wenanóama titana ⁴ Ítuma yawwêqma tiráiyē: “aaragô! etábámá ketábámá nóinabiyo? ketí kanaamá íma pááq uráiyē.” téna tiráiyē. ⁵⁻⁶ wenanóama aáwaqa mamé kéye-kayukama maará téna timá yímikaiye: “timá-timinaiqa-oro!” téna Ítuqtabama tiráiyē. abapaké móra óqta-tawema wáqe-uraae. Ítíráaeo-wayukati nommá perai-ámmá yawítítukain-aiqtabama miráipoana min-óqtá-táwémá mibáq wáqe-uraae. móra-mora óqta-tawebima móraiq-moraiq umá waaqókákáá kaayaqté-kaayaqte káápa-tawebima yaqmá ógiqma wáiyē (113 aríta). ⁷ Ítuma tiráiyē: “mirá-oro! mitáwérápí nommá yábóro!” wemá téna tiráiyē. aáwaqa mamé kéye-kayukama nommá yaqmá ógiqma ótaqa makááe. ⁸ Ítuma óq-aimma tiráiyē: “íbêqa yaímma yaqmá aáwakaq-kawaa-naqa mó ámêro!” téna titana mirá-uraae. ⁹ aáwakaq-kawaa-nakoma wemá namá aónaraitana naréna wááeni-none téna ítaraiye. ááqibo náakakenabiyo téna íma ítaraiye. aanibo aáwaqa mamé kéye-kayukama yemá ítaraae. iyakánéta on-ínikóní awaikómá aáwakaq yabíkái-naqa ááyarena ¹⁰ timá ámikaiye: “máqte-kayukama íraqô-waaeni-nomma áqnáabaq-taoqa yímituwaitana anaaékaqa yeráwáqá aáwaqa kénaawata paá-waaeni yimínoe. ááqibo emá íraqô-waaeni-nomma maráánama íbêqa kényimene.” téna tiráiyē. ¹¹ maa-qtátááqô Ítuma miráuraimma nommá wááeni-nomma aúkáitana kéena maannáma Ítuni áqnáabaq-awaameqa Kéinabaqa Kááririri-

marukaqa mirá-uraiye. Ítuma wení iyápó-annama Ítuni tágama-yataaqa aónareta wemmá yirummá ámikaae.

Ítuma Káperanabaqa kóiyē.

¹² anaaékaqa mirá-umaqtuwaawata Ítuma wenanóagaraq wenábâkogaraq wení iyápó-annagaraqa Káperanabaqa urááe. mibáq pááqya-kanaama ko máqe-uraae.

anó-monoq-naupake (tépo) Ítuma táigo-qtataaqtabama kuyúqtukaiye.

¹³ ayú maqnánó-kanaama awaaraq kéitata min-áyú maqnánéta owana wenáwîqa kótámakini-kanaama (páátoba) miráipoana Ítuma Yérútáárebaqa utáiyē. ¹⁴ anó-monoq-naupaqa waayúkama yetí purumakaamá tipi-típima máama meyámmá maránéta iráawana Ítuma aónaraiye. óq-wayukama maraq máeta óqtama waékáae. ¹⁵ kéwaeraawana Ítuma ánnama maténa pú yoqmá tebûqa yímiqma waqtúwáitata pípéban umáqtukaiye. monoq-naúpáké máqtemma purumakaakaráqá tipi-típigaraqa pípéban umáguraae. óqtama waékáa-kayukati yaaremá waéqtukaitana yeqtí moneqa kugúbaguraiye. ¹⁶ ááqaanibo máama meyámmámaráá-kayukama Ítuma timá yímikaiye: “maéqé páapaq kóoro!” téna wemá tiráiyē: “ketiboní naammá íma mamá meyá-námmá aúráro!” téna Ítuma timá yímikaiye. ¹⁷ Áánûqtutaba agatáinabi wení iyápó-annama yeráwáqá yúyánákáqá makááe. minnáma agatáimma mirá kétiye: “ení monoq-náútábámá tirupi irá

kamáguraiye.” téna agatáimma minnâ yúyánákáqá makááe. ¹⁸ anó-monoq-naupaqa kuyúqtúwáitaba Ítiráaeo-wayukama Ítumma ítama aónaraae: “nóin-awaameraq umá tiráátinonataabiyo? náápaamma matokéaq mirá kéono? náápaamma náawa ámikaiyo? tiráátiyo!” téta ítama aónaraae. ¹⁹ Ítuma yauwéqma tiráiyé: “keráwáqô, yawítítuwaiyaqa maa-mónóq-námá kaumo-yúpáá maéqa kemá móragaraqa múte itó-umaranune.” téna tiráiyé. ²⁰ Ítiráaeo-wayukama wenáama íma ítareta maará téta tiráae: “kanaarâq ayáqtáá-kanaama maa-mónóq-námmá umá múte itó-uyakaraae. kaayaqté-kaayaqte-wayukati yíyiaamma naaikamá abapaké móra aúqa urááe (46 karitimaatimá). ááqibo miráinama kanaarâq kaumo-yúpáámá enamáa múte itó-umaranono?”. Ítiráaeo-wayukama téta tiráae. ²¹ áánibo anó-monoq-naqtaba Ítuma tiráiyábô wenaúyataba tiráiyé. ²² anaaékaqa Ítuma pukáipikemo itó-uraitaoqa wení iyápo-annama wenáama yúyánákáqá makéta Áánûqtuqtaba agatáin-aikaraqa Ítun-aagaraqa áráitabaae téta tiráae.

Ítuma waayúkati yáaimma kéitaiye.

²³ keqnáámmá kótai-kanaama itana Ítuma Yérútáarebaqa máqe-uraitata taíbaq-wayukama wení awaaméqá aónaraapoana wenáwîkaqa yirummá ámikaae. ²⁴ Ítuma wenamáárîq yaímma-wayukati táiyaiqtabama ítaraipoana yemmá wenáaiqtabama yaákarena yiráátiraiye. ²⁵ máqte-kayukati yirupimmá káonaipoana waayúkati yáaiqtabama káqowama wemmá kanaarâq ítimaminiye.

3

Îtuyaa Níkótímati

¹ ááqibo Périati-wayukabikemma anó-nakoma Níkótímati ² Îtunopaqa nokáámma wemá irena timá ámikaiye: “Aráábaeo, emá timá-yiminaqa Áánûqtunopake máane. minná ketáá kéitaunatae. Áánûqtu etê ímo máráinaama emá íma anómma uyáqtárain-awaameqa kanaaraq ínóne.” téna Níkótímati tiráiyé. ³ Îtuma wenáaraq yauwéqma tiráiyé: “kemá áraimma kétima-amune. móra-nakoma íma móragaraq marakáinama wemá Áánûqtuni márûqa íaonaniye.” Îtuma mirá téna tiráiyé. ⁴ Níkótímati Îtumma timá ámikaiye: “wemá náaraq umáwaq waayúkago ááyaqnobakemma yauwéqma marakániyo? wenanónani ááyaqnobaba móragaraq ku peráinana ámûkarariq umá máena móragaraq marakániyô?” téna Níkótímati Îtumma ítama aónaraiye. ⁵ Îtuma móragaraq tiráiyé: “kemá áraimma kétima-amune. móra-nakoma íma Áánûqtuni márûpaqa wemá uyáberenamoenama wemmá nokaráq Áánûqtuni Aágogaraq marakániye. ⁶ aúgoma aúgomma ákáraritana Aágoma aágomma ákáraimiye. ⁷ íma karatiyo! kemó timámunayatabama keráwáqá móragaraq matikaíno! ⁸ uwáágoma uwáá yoqmá wemá náabarabi ónááe tipáqá kéuiye. wenáama kéitaane. ááqibo náakakena kéuiyo? náakaraq kéiyó té íma káonaane. mimóraráá waayúkama Áánûqtuni Aágoma kémaqyikaiye.” téna Îtuma tiráiyé. ⁹ Níkótímati ítama aónaraiye: “náaraq umá maami-qtátáákómá pááq ínáyô?” téna Níkótímati ítama

aónaraiye. ¹⁰ Ítuma yauwéqma tiráiyē: “Ítiráaeo-wayukati anó timá-yimi-naqa máanana ááqibo maami-qtátáákóqtábámá íyaq ítaraano?” Ítuma óq-wataama tiráiyē: ¹¹ “kemá áraimma kétima-amune. ketáá kéitauna-yataaqtaba kétunanataa káonauna-yataaqtabataa kétima-yimunatae. ááqibo keráwáqá ketái táaraqa taákaq íma kémaraae. ¹² ímo itéq oweqa maa-márábi-qtátááqtábá timá-timunama Áánûqtuni márûpaq-yataaqtabama timá-timunama náaraq umá itánô? ¹³ ááqibo áraimma móra-nakoma Áánûqtuni márûpaqa aati-aatimá íma utáiyē. paá kímora-nakoma Áánûqtuni márûpake kukáimma wenáwîqa Waayúkagon-Araaqune kemá. ¹⁴ kaqamáapaqa káápa-augaraq-iraakabayaamma Móteti tarôq uráimma múte yaútaiye. waayúkama iraakabayaamá káonaawana yemmá Áánûqtu yíwáqnaa uráiyē. móraiq umá Waayúkagon-Araaq múde yaúteta kaapaq-yátáqá ikámakaae. waayúkama wemmá káonaawanama yemmá Áánûqtu yíwáqnaa kéiyē. miraráá umá Waayúkagon-Araaq múde yauwínoe. ¹⁵ miráipoata yeráwáqá Áánûqtuni áanikoma yirummá amétama yemmá káqon-auwaraimma yímikaiye. ¹⁶ owé. Áánûqtu máqte-marabi-kayukayatabama ámáabopike ákaraipoana wení kímora áanikoma yímikaiye. yeráwáqá wenáanikoma yirummá amétama yeráwáqá Áánûqtuni ayáápike íma aúyoretama ípuinoe. wenáanikoma aúgen-auwaraimma yimínama máqte-kanaama yeráwáqá paá mánoe. yirun-iyápómá matúq-matuq umá mánoe. ¹⁷ Áánûqtu wenáanikoma aarawaamá yawááq umáikaiyabae

téna íkukaiye. paá aarawaamá atóbamaikaiyaba timákáitana kukáiyē. ¹⁸ móra-mora-nakoma arummô amínanama Áánûqtu wemmá íma yawááq kéumakaiye. ááqibo móra-mora-nakoma íbêqa arummô ímo kámitanama Áánûqtu wemmá íbêqa yawááq kéumakaiye. miráipoana wemmá kímora Áánûqtuni áanikon-awikaqa arummá íkamitanama min-nákómá íkákaitana Áánûqtu wemmá yawááq kéumakaiye. ¹⁹ íbêqa Áánûqtu maannáyabama yawááq kéumaikaiye. ómmá anómma marabí tágaguraiye. ááqibo waayúkama kumayuq-yátááqtábá keyikaitata ómmá yupayo umá tágaiqtaba íkeyikaiye. yeráwáqtí yáaimma táigoni kéopoana ómmá yupayo iqtábá íkeyikaiye. ²⁰ móra-mora-nakoma táigo-qtataaqa kéenama ómmá yupayo iqtábá íkákaiye. wení mayáígómá abarokáq yínipoana ómmá yupayo ikáqá waaqókáq íkuminiye. ²¹ móra-mora-nakoma áraimma íráqô-qtataaqa kéenama ómmá kamá yupayo ikáqá yíniye. Áánûqtun anaaé kéwaraiipoana wení mayáígómá okáá kamá tágaginana wemá yupayo iqtábá áaqa íkegaiye.” téna Ítuma tiráiyē. ²² anaaékaq Ítugaraq wení iyápó-annagaraq maréta Yúria-marukaq ko mááwana pááqya-kanaama mááwana mibáqá nommá péqyikaraae. ²³ Ínonibaq waaqókáqá Téiramapaq taíbaq nommá wáqe-uraitata Yóáane mibáq nommá kébeqyikaiye. waayúkama nommá peráiyábá keyikaipoata wekáqá yíq-yiq kéoe. ²⁴ Yóáane ánná-naupaqa íákaraabo. ²⁵ maakáqá Ínonibaq Yóáane wení iyápó-annama Ítirááéo-wayukagaraqa nóbíq-naabiq-aimma kétee. Ítirááéo-

wayukati nommá perai-ámmá yawíqtítukain-aiqtabama téta nóbiq-naabiq-aimma kétee. ²⁶ Yóáanen-opaqa iréta tirááe: “Aráábaeo, min-nákómá egáráq Yótaa-non-abapaqa mimórá-nákómá wetábámá tímikaanatae.kanaaráqá wemá íbêqa nommá kéberakaipoana máqte-kayukama wenôpaqa yageg-yageg kéoe. ²⁷ Yóáane maaráá téna yauwêqma tiráiyé: “máqte-qtataaqa wení márûpake Áánûqtu ámikaipoana móra-nakoma kéqokeq-yataaqa paá íma mayáníbo.” Yóáane téna tiráiyé: ²⁸ “keráwáqá kenamááríq tiníq umá kemá timá tímikaune. kemá Metáíya íma máune. paá timákai-naqa wenáaraqa áqnáabaq téqa tiráune. wágáábaqa maannáma timá tímikaune. ²⁹ Ítáaro! móra-nakoma ánákoma kémayaitana yenáká yimuqá kémaraaye. maannáyaba min-nákóni ábárawaoma awé kéena káonena wegáráqá amuqá kémarakaiye. miráráá umá Ítuqtaba tíyaqnobaqa ógikaipike timuqá kémaqtuwaune. ³⁰ wenáwíkoma íbêqa uíno ááqibo ketíwíkoma paá kumíkáae. ³¹ móra-nakoma yanaaké kéena wenáaimma máqte-qtataaqtabama yanaamá wáiyé. káqo-nakoma marabíké kéena wemá paá marabí-qtátááqtábámá kétiye. móra-nakoma Áánûqtuni márûpakemo kéyenama ³² aónarena Ítarai-qtataaqtaba Áánûqtuni márûpaqa wemá kétiye. ááqibo keráwáqá wenáaraqa taákaq íkemaraae. ³³ waayúkama wenáaraqa yáqtoqma akoqnáá urétama yíyaqnobaqa mirá kétee. ‘Áánûqtu árain-aqa máiyé.’ yíyaqnobaqa maami-káyúkámá mirá téta kétee. ³⁴ móra-nakoma Áánûqtu timákaraitana wemá Áánûqtuni watáama kétiye. Áánûqtuni

Aágogaraqa wenááyaqnoqa aati-aatimá ógiqma wáíye. ³⁵ aboámá wenáanikoma kaayoné umákema máqte-qtataaqa wení akoqnáaraq ámikaiye. ³⁶ móra náawawaq Áánûqtuni áanikoqtabama arummá aménama áanikoma wemmá aúgen-auwaraimma amíniye. móra náawawaq áanikoqtabama kaúbîq kéena aúgen-auwaraimma íaonaniye. wekáqá Áánûqtuni áyamma umá watúq-watuq umá wániye.” Ítuma téna tiráíye.

4

Ítuma Yúriabake kóíye.

¹⁻³ Yóáane netuqyaan-íyápó-ánnámá nommá péqyikaraiye. ááqibo Ítuma mú mikáq netuqyaan-íyápó-ánnámá nommá péqyikaraiye. Pérati-wayukama minná ítaraapoana Ítuma Yúriabake itátuwena kóuraiye. Ítuma nommá íma péqyikaraiye. paá wení iyápó-annama yenamáárîq waayúkama nommá péqyikaraae. Ítuma Kááriribaqa móragaraq yauweré uráíye.

Ítuma Táméria-inikote watáá-wataa kétiye.

⁴ Ítuma Táméria-marukaqa aúkáapi kótáma-kuraiye. ⁵ móra márûqa Táméria-wayukati márûkaqa iráíye. pááqya márûkon-awiqa Tékemabaq waaqókáq mi-márúqá Yáakoboma wenáanikoma Yótêbi ámikaiye. ⁶ mibáq nááyóbáqá Yáakoboni nommá yabí-máíqá wáqe-uraima íbêqa paá wáíye. aanibo Ítumma ábô-kaitana nommá yabí-máíkáqá ya máqe-uraiye. aáwaqa naí-kánáámá waaqókáq kéitata ⁷⁻⁸ wení iyápó-annama aáwaqa ko meyanîq

ínéta kóuraae. móra-inikoma Támériabake nommá yabínéna iráiyee. Ítuma timá ámikaiye: “nommá tíminaq naano!” téna tiráiyee. ⁹ ááqibo maamin-ínikómá yauwéqma tiráiyee: “emá Ítirááéo-naqopo kemá Táméria-inimune. nôraq itaawáq kekáqá noqtábámá kéteno?” mirá téna timá ámikaiye. ¹⁰ anaaékaqa Ítuma maará tiráiyee: “ááqibo emá Áánûqtunopake ámî-qtataaqtabama kéitaanama ekáqá náawabi noqtábámá ítama káonaiye emá kekáqá íténaq akoqnáá umá mái-nomma áméno.” Ítuma mirá téna timá ámikaiye. ¹¹ Táméria-inikoma yauwéqma tiráiyee: “anóko, maa-nómmá yabí-máíqá mémá-nóbáqá wáiyee. ááqibo ení tawemá íma wáiyee. náakakenaq maami kúmi-nomma yabínónô? ¹² ketáái títaubikoma Yáakoboma mú mikáq anónaqa amé méqa kéono? wemá maami-nómmá yabí-máíqá tímikaiqtaae. wemá áanimaakaraqa wení tipí-típigaraqa mipíké narááe.” min-ínikómá mirá téna tiráiyee. ¹³ Ítuma waéqma itaí-áímmá wemma timá ámikaiye: “máqtemmo maamipíké-nómmá naíyama óqa noqtábá yikániye. ¹⁴ máqtemma kemó yíména-nomma akoqnáá umá mái-nomma nétama anaaékaq ókaraq noqtábá íyikaniye. ááqibo kemó nommá amúnama arunóbáqá metiráá yubáma kumíniye. maami-métímá yubáma piri-piri téna kúminiye. máqtemma matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayétama matúq-matuq umá mái-yataaqa matáápoana arunóbáqá ummaa íyaniye.” mirá téna tiráiyee. ¹⁵ maamin-ínikómá timá ámikaiye: “anóko, mirá-nómmá timiyo! anaaékaq noqtábá ítikainaqa keqnáámmá maakáqá noqtábámá yauweré íyenune.” wemá téna tiráiyee.

16 Ítuma yauwéqma timá ámikaiye: “enawaikómá ko ááyama timá amítuwe yauweré yekao.” Ítuma mirá-tiraiye. 17 maamin-ínikómá tiráiyē: “ketiwaikómá íma máiyē.” Ítuma akoqnaá umá tiráiyē: “árainē. enawaikómá íma máiyē kéténe. 18 árainmma kétune. emá móra-tiyaapaq-naqa matáánamiye. áánibo íbêqa mayáánama minná enawaiqá íma máiyē. áraiqtabama paá yaímma emá kéténe. tébakaq kenamá tiráune.” téna Ítuma tiráiyē. maamin-ínikómá yauwéqma timá ámikaiye: 19 “uyátárána-nako! Áánûqtuni amuné-náqá máane. maannâ aónanaa únnae. 20 itaao! ketáái títaubikoma maan-ánúráqá nunamummá Áánûqtukaqa tirááe. ááqibo emá ení waayúkagaraq miráuma kétéē. ‘Yérútáárebaq mibáqá nunamummá mó tero!’” téna wemá tiráiyē. 21 Ítuma minnáyaba óq-aimma tiráiyē: “aaraqô, itaao! óq-kanaama yínaamoema mi-kánááyábá íma anuraqá íma Yérútáárebaq nunamummá tinóne. 22 emá ení waayúkagaraq nunamuqtábámá íkéitaaē. paá-wataama kétéē. atóbamayikai-yataaqa Ítiráaeo-wayukarake kéipoana nunamummá-tí-yátááqtábá arupú umá ketáá kéitaunatae. 23 mi-kánámá yíniye. árainmma mi-kánámá íbêqa wáiyē. waayúkama árain-nunamuqtabama yeráwáqá mûtûq yirummá améta Áánûqtuni árain-aikaraqa nunamummá ketibotáá Áánûqtukaqa tínoe. owé. ketibotáá Áánûqtu yeráwáqá mûtûq yirummá améta Áánûqtuni árain-aikaraqa téta mirá-káyúkábá Áánûqtuma kákaiye. 24 Áánûqtu wenamáárîq aágoma máipoana waayúkati yirunóbáqá aágoma Áánûqtu wenamá

maqikáné iné. Áánûqtu aágoma máinapoana máqtemma yetí aágogaraq wekáqá nunamummá tínobo. aágogaraq tétama mútûq yirummá ámiketa Áánûqtuni árain-aikaraq nunamummá tínobo.” téna Ítuma tiráiyé. ²⁵ maamin-íníkomá timá ámikaiye: “Metáíya (Káríqto) kumínayaba kéitaune. wemá kuména máqte-qtataaqa kéitaiipoana máqte-qtataatabama timá-timinitae.” téna tiráiyé. ²⁶ Ítuma abarokáq timá ámikaiye: “kemá kétima-amune minná kemúne.” téna tiráiyé. ²⁷ mikáqá wení iyápó-annama irááe. iréta Ítuma maamin-íníkoté wataá-wataa kítitata wení iyápó-annama ya káoneta yáaqtaba urááe. yeráwápíké móra-nakoma íma ítama aónaraiye: “nóiqtaba kákaiyo?” téna “nôraq itaa wetê wataá kéteno?” mirá téna móra-nakoma ítiraiye. ²⁸ miráitana min-íníkomá no-táwémá mikáq yuwéna anó-marupaqa uréna mibáq waayúkama timá yímikaiye: ²⁹ “iréra! móra-nakoma ya aónaaro! wemá máqte-qtataariq naayóbákáráq íbêkaraq kéuna-yataaqtaba wemá timá tímikaiye. wemá Metáíyawabiyo?” min-íníkomá téna tiráiyé. ³⁰ ááqibo waayúkama anó-marupake yuwéta Ítunopaqa kéowata ³¹ mi-kánááráqá wení iyápó-annama waku-waku tirááe: “Aráábaeo, pááqyamibo paá naao!” téta tirááe. ³² ááqibo Ítuma yauwéqma timá yímikaiye: “ketí kaawéqá wáitaq abo keráwáqá maannáyaba íkeitaae.” Ítunopaqa kéowata ³³ mi-kánááráqá wení iyápó-annama wemmá kéitaimma wemmá kéitaimma urááe: “móra-nakoma aáwaqa maméta irááô?” wemmá kéitaimma wemmá kéitaimma urááe. ³⁴ Ítuma miráráá téna timá yímikaiye: “ketí aáwaqa miráuma wáiyé. kemá

timátíkárai-nakoni aúyánámmá waránááre waqamá mayaímá tímikaimma mamá ánatanaare.” téna Ítuma tiráiyē. Támériabake-kayukama kéowana Ítuma yimónarena óqa waéqma itaí-áímmá tiráiyē: ³⁵ “keráwáqá tiráama miráuma kétee. ‘kaayaqté-kaayaqte-wiyokoni mi-kánaágóní arupimmá yómmá anagánoe.’ abo kétune tú maréra! yómmá aónaaro! yókómá íbêqa anagégaiye. ³⁶ íbêqa arammá kúqtín-nakoma wení ápêqa kémayaitana arammá watúq-watuq umá wánin-aramma kútúma ayúgutaiye. miráumaraa úbî-nakogaraq arammá kúqtín-nakogaraq yimuqá maráyóye. ³⁷ tiráama áraíne ‘móra-nakoma arammá ánayumma kéubitana káqo-nakoma arammá kútúma ayúgutaiye.’ ³⁸ ááqibo keráwáqá arammá kútúma ayúmá kúyoro téqa timá tíkaraune. ááqibo min-áráqtábámá keráwáqá íma uqmakéqa íma kawáá urááe. káqo-yuma maamin-árákáqtábá ôriq umá mayaímá matááwaqa ááqibo keráwáqá paá ya ayúgéguyoe.” téna Ítuma tiráiyē. Ítuma mi-kátáágóní áaimma abarokáq ítiraiye. mirá-uraiye. ánayumma wení watáama wáiyē. waayúkama yókáá mááe. móra-nakoma Ítuni watáama waayúkati yirupi kéubitana anaaékaq káqo-nakoma wení iyápó-annabike íráqôn-aaimma arakáá waayúkati yirupiké aónaniye.

³⁹ maamin-íníkoní watáaboana netuqyaa Táméria-wayukama anó-marupake Ítuqtabama yirupi kéitaae. min-íníko tiráiyē: “wemá timá tímikaiye kemá máqte-qtataariq naayóbákáráq íbêkaraq kéuna-yataaqtaba wemá timá tímikaiye.” téna máqtemma min-íníko timá yímikaiye. ⁴⁰ miráipoana

maami Táméria-wayukama Ítunopaqa kégumeta inaa-inaa tirááe: “ketáátê ya mááo!” téta tirááe. kaayaq-yúpáámá yéráwátê máqe-uraimma wení wataama tiráitata ⁴¹ óq-wayukama netuqyaamá yirummá ámikaae. ⁴² anaaékaqa maamin-ínikómmá yemá timá ámikaae: “áqnáabaq emá ténayababoaqtaa Ítuqtabama tirummá ámikaunatae. íbêqa ketáá kenamáárîq Ítaraunatae. tirupi kéitaunatae maan-nákómá áraine wemá máqtemma yirummá amíya-kayukama yeqtí atóbamaqyikai-naqa máíye.” mirá téta tirááe.

⁴³ kaayaq-yúpáámá ánatagitana wemá iyuwéna Kááriribaqa kégoena ⁴⁴ Ítuma wenamáárîq tiráíye: “Áánûqtuni amuné-nákómá wenamáápaqa íma anón-awiqa wáíye.” téna tiráíye. ⁴⁵ Kááriribaqa itata mibáq-wáyúkámá wemmá yiqtabá yimuráámuq marákáraae. yeráwáqá yenamáárîq ayú maqnánó-kanaabimma Yérútáárebaq máqe-uraawana máqte-qtataariq kéi-qtataariq mibáq immá aónaraae. ⁴⁶ anaaékaq Ítuma môragaraq Kéinabaqa Kááririmarukaqa yauweré iráíye. mibáq áqnáabaqa nommá waéqma wááéni-nomma aúkáiye. móra-ano-naqa Kápéranabake wenáanikoma karímá ákaraiye. ⁴⁷ Ítuma Yúríabake Kááriribaqa yináímmá ítátuwena miráipoana Ítunopaqa min-ánó-nákómá ko tiráíye: “ketáanima puiné kéibo. iré mamá atóbamakaol!” téna min-ánókómá timá ámikaiye. ⁴⁸ maaráá Ítuma tiráíye: “paá kéqokeq-awaameqa íaonareq keráwáqá tirummá íaminoe.” téna Ítuma tiráíye. ⁴⁹ anó-nakoma mibáq tiráíye: “anoko! ketí iyápómá puínabo kuké aónaao!” téna tiráíye. ⁵⁰ Ítuma timá

ámikaiye: “kóaa! ení áanikoma paá mániye.” téna tiráiyé. miráuma min-ánó-nákómá Ítun áama ítama arupi maréna Ítunopake kóuraiye. ⁵¹ min-ánókómá kégumitata wení kaqtó-wayukama aapaq wenaitaatán uréta timá ámikaae: “ení iyápóma íbêqa paá máiyé.” téta tirááe. ⁵² min-íyápógóní aboámá ítama aónaraiye: “nóin-aabauma wení kokoq yámma ánatayakaraiyo?” téna ítama aónaraiye. kaqtó-wayukama minnáma yauwéqma tirááe: “aabaúma yotéqma móraitana kokoq yámma ánatamakaraiye.” téta tirááe. ⁵³ min-ábáúma mimórá-kánááráq Ítuma timá ámikaiye: “enáanikoma paá mániye.” téna aboámá aákaq makáiyé. aboágáráq máqten-araabanogaraq ábâqawaagaraqa yirupi kéitaae. ⁵⁴ áqnáabaq-awaameq-yataaqa Kéinabaq wááéni-nokaq uráiyé. ááqibo Yúríabake yuwéna Ítuma Kááiriribaq mikáq keqnáámmá mi káqon-awaameqa uráiyé.

5

Tabaati-yúpááyábámá

¹ anaaékaq Ítiráaeo-wayukati óq-oniqtabama Ítuma Yérútaárebaq utáiyé. ² Yérútaárebaq mibáq nokaayúkáqá wenáwîqa Batétara waaqókáq tipí-típigoni oqtaráqá wáiyé. mi-nókááyún áwábaqa móra-tiyaapaq púgágîq-nama wáqe-uráiyé. ³ mi púgágîq-naupaqa taíbaq-wayukama yipaq atááe. yaímma yúrama karoparáiyé. yaímma yítauqa arúkeq-arukeqa urááe. yaímma yítauqa yabitimáguráiyé. tébakaq-wayukama yíiyaa-kareremma urááe. nommá karááqto ínayabae téta

awé urááe. áqnaábaq náawabi nommá karááqto ipí kukáitana wení áiyayaakoma akoqnaá íniye téta waayúkama yúyánápi ítaraae. ⁴ yúyánápi ké tiráama kaqtó-wamma Áánûqtunopake móra-mora-taoqa nommá waéqma uréire uráiyé. ⁵ abo mórana karí-náqá kaumo-tíyáákágáráq abapaké kaumo aúqá (38 karitimaatimá) karí maéna máqe-uraiyé. ⁶ Ítuma aúyánámmá ítaraiyé min-nákómá karímá naayóbáq matáiyé. ááqibo mibáq min-náqá aipaq atáitana aónatuwena Ítuma ítama aónaraiyé: “emá atóbaiyaba kákaiyo?” téna Ítuma ítama aónaitana ⁷ karí-nákómá yawwéqma tiráiyé: “anón-nako! yaímma-wayukama kemmá íma tiyáátoqma nokayúpímmá nommá karááqto ipímmá tikéwae íkéoe. kenamáárîq minópímô kumónae téqo kéunama káqo-yu yenókáá ketí aammá kunaúyakewae kéoe.” téna tiráiyé. ⁸ Ítuma timá ámikaiyé: “itóaa! itó éyaq ení yuwaiqá yawátama mamé minnágaraq uréire uwo!” téna akoqnaá umá tiráiyé. ⁹ páátákáá min-nákómá kátobakena wení yuwaikáráq yawátamena kóuraiyé. aanibo mi-túpáámá Taabati-yúpáámá aagai-yúpáámá wáqe-uraiyé. ¹⁰ miráipoana Ítiráaeo anó-monoq-wayukama timá amíqmeta urááe: “íbêq-yupaama Tabaati-yúpááraré. emá ení yuwaikáráq íma mamé uréire uwo aagai-yúpááraré!” téta timá ámikaae. ¹¹ wemá timá arútá-yimikaiyé: “mamá atóbatikai-nakoma ení yuwaiqá yawátama mamé waao titaq mamé kéyune.” téna timá yímikaiyé. ¹² anó-monoq-wayukama ítama aónaraae: “min-nákómá timákáitaa mamé yénama náawabiyo?” téta ítama aónaraae. ¹³ ááqibo atóbai-

nakoma íma ítama arútaraiye Ítuqtabama náawabiyo téna Ítuma taígani-kayukabike péqma yútúgitana atóbai-nakoma íaonaraiye. Ítuqtabama íma ítaraiye wé náawabiyo. ¹⁴ anaaékaq min atóbamakainakoma Ítiráaeo-wayukati anó-monoq-naopaqa Ítuma aónatuwena timá ámikaiye: “aákaq maraaó! emá kátobaane. móragaraq ení kebó-yátááqá kúmiq-yataaqa íma uwo! íbêqa pááqya-karima matááne. anaaékaq anópi wíyátábámá yabíqma arutaaó!” téna Ítuma timá ámikaiye. ¹⁵ min atóbainakoma yuwéna Ítiráaeo anó-monoq-wayukama timá yímikaiye: “min-nákómá wenamáárîq kemmá atóbamatikaraiye.” téna Ítuqtabama timá yímikaiye. ¹⁶ karí kátobamayikena miráqtátáárîq Ítuma kéinapoana Tabaati-yúpááráqá anó-monoq-wayukama wemmá áaimma átáma waqmá ikamínéta abáá-uráae. ¹⁷ ááqibo Ítuma yauwéqma timá yímikaiye: “ketiboó, íbêqa mayái kémayaitaqa miráipoana mayaímá mimóráiq umá kémayaune.” téna tiráiyé. ¹⁸ min-áíqtábá Ítiráaeo anó-monoq-wayukama ókaraq-okaraq umá wemmá abáá-uma uréire urááe. Tabaatiráqá aammá aúmakaan-aimma araténa Áánûqtutaba “kenamáa ketiboé” téna tiráiyé. min-áíkómá mamá wekáráq Áánûqtukaraq móraiq uráitata anó-monoq-wayukama abáá-uma ikamínéta urááe. ¹⁹ Ítuma maannáyaba yauwéqma tiráiyé: “kemá túyánámmá ítama kateko umá keráwáqá kétimatumune. áanikoma wenamáa wenamáárîq máqteqtataaqa íma íné imíye. paá aboámá kéí-qtataaqa

káonena minnáma áanikoma mimóráiq kéiyē.
²⁰ aboámá áanikomma ôriq umá weqtábámá amuqá
 kémarakaipoana kákaitana aboámá máqte-qtataariq
 kéi-qtataaqtabama áanikomma káraatiye. ²¹ aboámá
 pukáipike kátobamakaitana paá áanikomma
 pukáipike mimórá miráuma kátobamakaiye.
 miráuma mórai q umá aúwaraimma aboámá
 ámikaitana paá áanikoma mórai q umá aúwaraimma
 mórá náawanabi ákái-naqa ámikaiye. ²² ítáaro!
 aboámá máqte-kayukama yawááq íma umáyikaniye.
 ímiye! áanikoma yawááq-umayikai-aiqtaba wemmá
 ayuwáinana tíniye. ²³ miráipoana wé náayuwabi
 áanikoqtabama áwíqa múte kéyauyowana miráuma
 mórai q umá aboán áwíkaa kéuwiye. náayuwabi
 áanikon-awiqa múte íkéyauyowana miráuma mórai q
 umá aboámá wemmá timákái-naqa wenáwíkaa
 íkéuwiye. ²⁴ kemá túyánámmá ítama ôriq umá
 kateko umá keráwáqá kétima-timune. náawabi
 ketáama iténama kemmá timátíkárai-naqa arummá
 aménama aúgen-auwaraimma matúq-matuq umá
 mái-yataaqa kémayaiye. wemá íma yawáá kéena
 ímiye! arummá amína-nakoma áqnáabaq arun-
 iyápómá pukáipike itó-urena matúq-matuq umá
 paá mániye. ²⁵ kemá túyánámmá ítama ôriq umá
 kateko umá keráwáqá kétima-timune. mi-kánáámá
 yínatama áraine. mi táoqa áaimma kátenama mibáq
 yirun-iyápómá pukuráá-kayukama Áánûqtuni
 áanikon-aama itétama náayu-naayubi yirummá
 amétama yeráwáqá matúq-matuq umá paá mánoe.”
 Ítuma téna tiráiyē. Óq-wataama timá yímikaiye:
²⁶ “áraine. ketibomá Áánûqtu wenamáárîq aúwarai-
 qtataaqa áqnáabaq pááq-urainapoana miráuma

móraiḡ umá kemá áanikoma aúwarai-qtataaqa móraiḡ umá tirunóbáqá wáíye. ²⁷ kemá Waayúka-Araakoma máunaboana ketibomá kemmá áanikoma akoḡnáá-yataaqa tímikaitaq waayúkama mamá yainánúne. ²⁸ maannáyaba íma iyánáaq uwo! ááqibo mi-kánáámá yínatama yúma pukuráá-kayukama maiḡnóbáq máetama áama itánópoata ²⁹ muriánóbákénábi maiḡnóbákémá utátuweta uínoe. máqte-kayukama itó-inoe. yaímma íráqô-qtataariḡo uráá-kayukama paá matúḡ-matuḡ umá mánoe. tébakaḡ-wayukama táíḡo-qtataariḡo uráá-kayukama yawááq-uma-ikanune. ³⁰ kenamáa kenamááríḡ máqte-qtataaqa íma onááq únnae. kemá tíkái-qtataariḡa íkeune. ááqibo tímátíkái-nakoni ákái-qtataariḡa kéune. miráipoana paá kéiteḡ ítama kéyainaunana ketí yaináuna-yataakoma arupú kéíye.” téna tiráíye. ³¹ Ítuma óḡ-aimma tiráíye: “keráwáqá kemmá kenamááríḡ áraimmo tímá tímênaqa tirummá íaminobo paá kaayaḡ-wáíḡóbi kaumo-wáíḡómô tímá-timiyaatama mikáḡ itánúnatae. ³² ááqibo óḡ-nakoma ketibomá wemá ketáaiḡtabama áraimma keráwáqá kétima-timitaq wenáama árain-aimma kététaqtae ketáá kéitaunatae. kenamáa ketábámá íketune. ³³ keráwáqá Yóáane nommá perái-nákónôpaqa taíbaḡ-wayukama tímáyíkaraiye. mi-káyúkámá Yóáanema ítama aónaraawana wemá arupú umá yawwéqma tiráíye. ³⁴ paá-wayukama Yóáane máḡe-uráipoana wenáyabama kemá túyánámmá íkéitaune. maamin-áímmô túnnama keráwáqá tíwâqnaa umá atóbamatikaiyabae téḡ kéténe. ³⁵ Yóáane wemá ókáá kamá tágaraitaq pááqya-kanaama

keráwáqá min-ópí timuqá kémaraae. ³⁶ Yóáane ketáaiqtabama akoqnáá umá ítaraiye. ááqibo óq-yataakoma ketí mayaímá mú mikáq akoqnáá umá keqtábámá kétee. mayaímá mamá ánataao téna ketibomá tímikaitaq maami-máíyáímô mayáunama áraimma ketibó timá tíkaraitaq káonaae. ketibomá mayaaó téna timátíkáitaq iráune. ³⁷ aanibo ketibomá timátíkáimma wenamááríq káqo-yu ketáaiqtaba timá yímikaiye. ³⁸ wenáama aati-aatimá ikéiteqa wenóíkaqa aati-aatimá ikaoneqa kemmá timátíkárái-nakaq tirummá ikamepoaqa keráwáqá ketiboní aagómá watúq-watuq umá tirupi íma wáíye. ³⁹ Áánûqtun áama agamatán-áípi ketáaiqtaba kétiye. keráwáqá anó-monoq-wayukamo maamin agamatán-aimma abáá-abaa kéeqa áaimma íkeitaabo watáama paá kéyorautopoaqa min-aúgén-áúwáráimmá mayánúne téq tủyánámmá kéitaae. ááqibo paá kéyorautopoana keráwáqa min-aúgén-áúwáráimmá íma yíniye. ⁴⁰ ókaraq-okaraq timá yímíkaimanibo máqtemma keráwáqá ketôpaqa iréq maamin-áúwáráimmá mayáitááqá íma kéitaae. ⁴¹ kemá íma keráwáqtábámá ketíwíqa múte yaúyóro téqa íketune. ⁴² minnâ keráwáqtí táaimma káoneqa Áánûqtuni akaí-yátááqá tirupi íma wáíye. ⁴³ ketiboní náapaakaraq mamé keyune. ááqibo keráwáqá kemmá ikétiwiraae. móra-nakoma paá weni náapaakaraq mamé yínaqa keráwáqá wemmá awiránóe. ⁴⁴ keráwákáán uráá-kayukama náaraq umáwaq tirummá kanaaráq timínô? kanaaráq ítiminoe. keráwáqá yiyuwáiyata keráwáqtí tíwíqa wenámí-kenamin umá múte yaúyóro. ⁴⁵ kemá keráwáqá ketibon-áúbáqá túbi marániye ítero.

Móteti tirummá umátikena tíwâqnaa íniye téq túyánámmá kéitaa Móteti wenamáa keráwáqti túbi marániye. ⁴⁶ keráwáqá Mótetima tirummô kámeqa kemmá tirummá timínoe. ááqibo wení aúbabi keqtábámá agatáiyé. ⁴⁷ agatáimma tirummô íkámeqa náaraq umáwaq ketáama tirummá amínéq onábiyo?” téna Ítuma tiráiyé.

6

¹ anaaékaq Ítuma anó-nokayukon áwîqa Kááriribaqa nopí-káárébi meran-ábápáq uráiyé. ² ááqibo Ítuma kégoitata karí atóbamayikain-awaameqa aónawaeta taíbaq-wayukama anaaé wakááe. miráitata ³ Ítuma anuraqá wení iyápó-annagaraq umáqe-uraae. ⁴ Ítíráaeo-wayukati kótámaki-kanaama waaqókárîq uráiyé. ⁵ Ítuma múte aónaimma taígani-kayukama wenôpaqa kéyewana káonena Píripiqtaba timá ámikaiye: “náakakena taíbaq-awaaqa meyáníq umátaawaq maami-káyúkámá yiménúnataabiyo?” téna Ítuma Píripimma ítama aónaraiye. ⁶ Ítuma wemô miráini-qtataaqa ítáreboana paá Píripimma kumá yumá ítarena ⁷ Píripi yawwéqma Ítumma timá ámikaiye: “abapaké kaayaq-wíyókón arupi óqta-mayaima mamáta móra-mora-nakoma móra-mutaqa yínî-kaaweqa yiménúnatae.” téna yawwéqma tiráiyé. ⁸ Ítuni iyápó-annabike móra-waigon-awíqa Áánaru Tááimoni Pítaan ábâkoma Ítumma timá ámikaiye: ⁹ “móra-iyapogoma móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaqá káqtútai-noyaakaraq matokáiyé” téna “ááqibo kágínagoma íma maami-máqté-káyúkábímmá

kanaaráq íiniye.” téna Áánaru tiráiyé. ¹⁰ tiyáápaq-tiyaapaq-tiyaakagaraq-wayukama (5,000) máqe-uraawana íráqôn-aapeqa netuqyaa wáitana wení iyápó-annama timá yímikaiye: “máqte-kayukama tíyata maraq máero.” téna tiráiyé. ¹¹ ááqibo Ítuma yammá maténa “Áánûqtuo, maan-ááwáqô timénayabataa timuqá kémarakaune” timátuwena mikáq-mikaq umá yímíqme uréna keqnáámmá káqtútai-noyaaqa maténa mikáq-mikaq umá yímíqme uráiyé. ¹² yeráwáqá kanaaráq umá mikááwéqá mamá yáawana wení iyápó-annama timá yímikaiye: “aqtó-átómá aítma aíkuyoro yaímma páabaq íyúwáaro.” téna tiráiyé. ¹³ waayúkama móra-tiyaapaq-yamma nátuweta aqtó-átómá tiyááka uréna títaupake kaayaq-kámáágúq-únámá aítuma ógiqmakaae. ¹⁴ waayúkama min-ánón-áwááméqá immá káoneta tirááe: “áraine. maan-nákómá Áánûqtuni amuné-náqá marabí ku máiyé.” téta tirááe. ¹⁵ Ítuma mi-qtátáátábámô kéitenama anuraqá páátákáá wenamáa utáiyé. wemmá awíqmeta koma yeráwáqtí anón-naqa tarôq umá máena yabíqyikaikaae téta kétewana Ítuma ítátuwena páátákáá yiyuwéna anuraq utáiyé. ¹⁶ Ítuma anuraq máitana aaqá enánéna yúmáran immá wení iyápó-annama yenamáa Káárirí-nokayukaq kukááe. ¹⁷ nopí-káárébí utéta aqtamá Kápéranabaq wínéta urááe. Ítuma paá anuraq máena yeráwáqtôpaqa íiraiqtaba aaqá ékáiyé. ¹⁸ akoqnáa-uwaa kéyoraitana nokómmá ôriq umá karááqto uráiyé. ¹⁹ ayauyatáraké non aúkáapi warárituqme kéyeta nopí-káárébíké Ítuma non ámûraaqa yetôpaq kéitata

aónaraae. yeráwáqá ikatîq urááe. ²⁰ ááqibo Ítuma timá yímikaiye: “kemíbo ikatîq íoro!” téna tiráiyee. ²¹ yeráwáqá Ítumma nopí-káárébi auwiránéta urááe. kéowana ááqibo páátákáá yeqtí nopí-káárégómá min-ábápáq wínéta opáqá áqa irááe. ²² íbêqa iyápó-annama yuwéta nópí-káárébmô kéowatama taígani-kayukama yimónaraae. óq-aabayaannapimma yeráwáqá mi-káyúkámá aónaraamma kímora nopí-káárábímmá iyápó-annama yenamá máeta kóuraae. ²³ Ítuma móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaq-nóyáákáráq yímikai-marukaqa waaqókáqá Táíbíriati mibáké káqo-nopi-kaarema irááe. ²⁴ maa-táígání-káyúkámá Ítugaraq wení iyápó-annagaraq aónaamma íma máawata miráitata yeráwáqá Kápéranabaqa nopí-káárébi maréta Ítumma abáá ineta urááe.

Ítuma tirukóni-aawaqtabama watáá-wataa kétéye.

²⁵ “aanibo yeráwáqô Ítummo káonetama nokómmá meran-ábápáq máitata ítama aónaraae: “Aráábaeo, náa-taaraq maamibáqá yénnabiyo?” téta Ítumma ítama aónaraae. ²⁶ Ítuma yauwéqma tiráiyee: “áraimma kétima-timune. keqtábámô tibáá kéomma kemô anón-awaameq-yataariq únayataba íma tibáá kéobo ááqibo kemô tímúna-kaaweqa namá tímûqa yaitaq ókaraq kaawéqá timíkáae téqa tibáá kéoe.

kemá keráwáqtí aáwaqune.

²⁷ keráwáqá wáqena kabiránin-aawakoni mayaímá íma máyáaro. máqte-kabirani-qtataakoma íma mamá túbáqá máráaro! keráwáqá aáwakoma watúq-watuq

umá wánin-aawakoma kétékaiyo. kemá Waayúkagon-Araaqa ketôpaq ketibomá Áánûqtu wenáwîqa ikámakaipoana mirán-ááwáqá watúq-watuq umá wánin-aawaqa timénúne.” téna Îtuma tiráiyé.

²⁸ Îtumo kaawéqtábámô timá waayúkama íma ítama arútareta yeráwáqá Îtumma ítama aónaraae: “náaraq umátaawaq Áánûqtuni mayaímá wení amuq-yatááqá kanaaráq mayanúnataabiyo?” mi-káyúkámá mirá téta Îtumma ítama aónaraae. ²⁹ Îtuma yawwéqma tiráiyé: “maami-máyáímá Áánûqtuni mayaíyé. keráwáqtábá timákáitana kúminakaq tirummá áméro.” téna Îtuma tiráiyé. ³⁰ waayúkama timá ámikkae: “nóin-anon-awaameqa inataawáq ketáámá emmá tiruqtáá aménúnataabiyo? ení mayaímá nóinabiyo? ³¹ ketáái títaubikoma kokoq-márúkáq karaaqtatááqá íma wáikaq Áánûqtuni aúbabimma miráuma maannáe. ‘aawaqa wíyôpake wemá yimíq-yimiq uráiyé.’” Áánûqtuni aúbabi mirá téna kétéiyé. ³² miráitana Îtuma mi-káyúkámá timá yímikaiye: “árainma kétima-timune. maamin-ááwáqá wíyôpake Móteti wemá iyímikaiye. ááqibo Áánûqtunopake árai-kaaweqa ketibó íbêqa keráwáqá kétémiye. ³³ aawaqa Áánûqtunopake yuwéna maa-márábí kuména maa-márábí-káyúkámá aaramá waamá wemá yeráwáqti yirun-íyápógóní kaawéqá kényimiye.” téna Îtuma tiráiyé. ³⁴ waayúkama inaa-inaa tirááe: “anóko, maamirá-kááwéqá aati-aati étaa keqtáámá timíkááe.” téta tirááe. ³⁵ Îtuma timá arúta yímikaiye: “kemá kenamáárîq matúq-matuq umá mái-aawaqune. náawabi-naawabi ketôpaqo

yénama íma áa yániye. náawa-naawabi kemmá arummô timénama íma non-áá akániye. ³⁶ kemá keráwáqá kétima-timune. kemmá kétimoneqanibo íma keráwáqá kemmá tirummá ketime. ³⁷ máqtemma ketibomá tími-qtataaqa ketôpaqtaa yínoe. náawabi-naawabi ketôpaqa yínaqa wemmá íma watuwánúne. ³⁸ ketúyánákáq tikáinaiq íonaq Áánûqtunopake kukáupo paá wemô timátíkái-nakoni aúyánákáq kuké-mayaune. ³⁹ timátíkái-nakoma wení aúyánámmá miráuma wáiyee. máqte-qtataaqa tímímma móra íyuwanunaboqa ááqibo ánatai-yupaama máqtemma tími-qtataaqa múte ító-umayikanune. ⁴⁰ ketibon-aúyánákó mirá kéiyee. máqtekomo kemmá ketáanima káoneq tirummô ketimeqa aúgen-auwaraimma matúq-matuq umá paá mái-yataaqa íbêqa áaimma átáma kéimma ánatai-yupaama yemmá múte ító-umayikanune.” téna Ítuma tiraiye. ⁴¹ Ítuma tiráipoana “kemá Áánûqtunopake árai-kaaweqa máune.” téna titata Ítiráao anó-monoq-wayukama timú-timun-aimma kótéyáté urááe. ⁴² maan-áímmá tíq-tiq umá tirááe: “maaminnâ Ítuma Yótêbin áanikobiyo? wenaboámá wenanóagaraqa ketáámá ítaraunataabiyo? nôraq itana ‘Áánûqtunopake kukáune’ kéliyo?” mi-káyúkámá téta tirááe. ⁴³ Ítuma yetí yúyánámmá ítátuwena timá yímikaiye: “keráwáqá íma nárunarun-aimma tero!” téna tiráiyee. ⁴⁴ óq-aimma Ítuma tiráiyee: “ketibomá timátíkái-nakoma wemô móra-nakoma ketôpaq yabiti máena yíniye. ááqibo ketibomá móra-nakoma íyabiti máena wemmá ketôpaq íma yiné iné. náawabi ketôpaq yin-náqá

ánatai-yupaama wemmá múte itó-umakanune.
⁴⁵ Áánûqtuni wannaabí Áánûqtu wení amuné-
wáyúkámá agatááe. máqte-kayukama Áánûqtu
yiráátiniye. minnáyaba yemá náayubi ketibon
áama itétama náayubi yemmô yirááti-qtataaqa ítama
arutétama yeráwáqá ketôpaq kéeye. ⁴⁶ móra-nakoma
ketibommá íaonaraane. kímora-naqa Áánûqtunopake
kúmîn-nakoma wenamáa ketibommá aónaraiye.
⁴⁷⁻⁴⁸ áraimma kétima-timune. náawabi arummá
kétimenama aati-aatimá matúq-matuq umá
kémaiye. kemá matúq-matuq umá mái-aawaqune.
⁴⁹ keráwáqtí títaubikotaa kaqamápaqa yímikain-
aawakon áwîqa máánna Áánûqtunopake kúmitata
nátuweta pukurááe. ⁵⁰ náawabi maakáq-ááwáqá
Áánûqtunopake kúmin-aawaqa nénama wemá
ípuiniye. ⁵¹ kemá kenamáárîq Áánûqtunopake
kukáunama aati-aatí paá mái-aawaqune. náawabi
maamin-ááwáqá nénama aati-aatí paá matúq-
matuq umá mániye. min-ááwáqá tímúnnama
minná ketúmiye. maa-márábí-káyúkáyábáé téq
kukáune. ááqibo ketúma yiménúnaboata yemá
aúgen-auwaraimma mayánóe.” téna Ítuma tiráiyé.
⁵² maami-qtátááqtábá anó-monoq-wayukama aamá
móté-maté umá tirááe: “náaraq umá wenaúma
timínataaq nanúno?” téta tirááe. ⁵³ ááqibo Ítuma
timá yímikaiye: “ítama arútáaro! Waayúkagon-
Araakon aúma íma néqa wení naaegáráqá íma
néqa aúwaraimma keráwáqá paá íma mayáinoe.
⁵⁴ náayu-naayubi ketúma néta ketí naaemá néta
íya-kayukama aati-aatimá matúq-matuq umá
mánopoata ánatai-yupaa máqtemma ketúma náiyáqa

yemma múte itó-umayikanune. ⁵⁵ ketúma kateko-ááwáqá wáitana ketí naaemá áraimma naí-yátááqá wáíye. ⁵⁶ náawa-naawabi ketúmo néna ketí naaemô néna ína-waigomma wení aágoma tirunóbáqá mánipoaqa ketaágoma wenarunóbáqá mániye. ⁵⁷ máqten-auwaraimma ketibomá timátíkái-nakoma wenaúyánákáráq kéena miráuma móraiq umá ketiboní paá mái-yataaqa ketê wáíye. miráipoana móra-nakoma ketúma nénama arunóbáqá ketí mái-yataaqa mayániye. ⁵⁸ maamin-ááwáqá Áánûqtunopake kukáíye. títaubikotaa kaqmqáapaqa nátuweta pukurááe. mirán-ááwáqá íma wáíye. ááqibo náawabi maamirán-ááwáqá nénama matúq-matuq umá mániye.” ⁵⁹ Ítuma Kápéranabaqa monoq-náúpáqá kéyiraatena mirá téna timá yímikáíye.

Ítuma paá matúq-matuq umá mái-wataagoni áaimma matokáíye.

⁶⁰ ááqibo yaímma wení iyápó-annama maamin-áímmá kéiteta yé tirááe: “maamin-áímmá ummaamá kéyaiye. náawa kanaaráqá itáné inábiyo?” téta tirááe. ⁶¹ Ítuma wenaúyánánóbáqá wení iyápó-annamo aamô karáán-aimma ítaraiye. miráitana wé timá yímikáíye: “maamin-áíkkómmá túyánámmá ítama yuwánéraq kéoo?” téna Ítuma timá yímikáíye. óq-aimma Ítuma tiráíye: ⁶² “ááqibo keráwáqá aónáíyanamo Waayúkagon-Araaqa naayóbáqô maéwai-marupaqa uínaqa nôraq íno? ⁶³ Áánûqtuni aágoma mái-yataaqa waayúkama yetôpaq kéyimiye. ááqibo túgotaa íma tíwáqnaa íné íné. maamin-áímmá keráwáqá timá tímikaunama Áánûqtuni mái-yataakaraq wení aágogaraq paá

máie. ⁶⁴ aanibo keráwáqti aúkápimma yaímma-wayukama yirummá íma ketime.” téna Ítuma óq-aimma tiráie: ⁶⁵ “miráipoaq timá tímikaune minná ketibomá móra-naqa íma timákainena ínanama wemá ketôpaqa íma yíné iné.” téna Ítuma tiráie. naayóbáqá Ítuma aónatukaiye yaímma-wayukama íma yirummá kámeta anaaéma ikéwareta kéokayukama ááqibo wemá webómô agayakánín-naqa wemmá aónaraiye. ⁶⁶ maamin-áímmá ánatagitata taíbaq Ítuni iyápó-annabike ayuwéta yauwéqma kóuraae. ááqibo kó éta íma wetéma ókaraqa uréire urááe. ⁶⁷ miráitana Ítuma min-ánnámá tiyááka naikamá kaayaq-wáyúkámá áqnáabaq yááyarena timá yímikaiye: “keráwákáráqá tiyuwéra kégo?” téna Ítuma tiráie. ⁶⁸ Tááímoni Pítaa maará téna timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, náawanoparaq ónúnataabiyo? aati-aatimá paá matúq-matuq umá mái-aimma ení áama matokááne. ⁶⁹ ááqibo ketáámá tirummá ámikaunatae. enamáa emá Áánûqtuni katekomá aokaq-náqá máanataa ketáá kéitaunatae.” téna Pítaa tiráie. ⁷⁰ Ítuma ye táaraqa yauwéqma timá yímikena tiráie: “nôraq inábiyo? kemá kenamááriq keráwáqá tiyááka umá kaayaqá ketúyánákó kéticaipoaq matáunama móra-naqa Tááqtaan-aagogaraq máie.” téna tiráin-naqa ⁷¹ wemá Yúqtaati aboámá Tááímoni Itikáarioti wemá wenamáa tiyáákagaraqa kaayaq-iyápó-ánnábíkémá wemá anaáekaq namuro-wáyúkábí Ítumma awíqmena wíniye.

Îtuni ábâqawaama wenáaraqa íkéitaae.

1 anaaékaq Îtuma Kááririri aúkapi márûtaba-marutaba uréire uwáena uráiyé. Ítíráaeo anó-monoq-wayukama Îtumma ikamínéta owana Yúríabaq íuraiyé. 2 ááqibo Ítíráaeo-wayukati ayú maqnáno-kanaama áwîqa pórábónakaa-naupaq ayú maqnarááe mi-kánáamá waaqókárîq itanabóana 3 wení ábâqawaama timá ámikaae: “ení iyápó-annama mibáq emô mayáana-mayaima aónanobo maa-márúqá yuwé Yúríabaqa wao. 4 móra-nakoma wé máqte-kayukama wemô náawabiyo téta wemmá aónaineta íyanama wé íma aúpáqá mirá íiniyé. ááqibo maami-qtátáárîqô ínema máqte-kayukati yúraqaq itó-ure mirá kéinata emmá aónaaro.” téta timá ámikaae. 5 áraíne. wenábâqawaayugaraqa íma yirummá améta anaaémma íwakaae. 6 Îtuma timá yímikaiyé: “ketí kanaamá íma pááq uráiyé. ááqibo máqte-kanaama minná keráwáqti kanaamíyé. 7 maa-márábí-káyúkámá keráwáqá íma webó kágatikaae. ááqibo kemá yeqtí táígoniq on-ááímmá timá abarokáq kéunataboata kemmá webó kágatikaae. 8 keráwáqá kenamáárîq ayú maqnáíbáq ko aónaaro. ketí kanaamá íma pááq uráipoaq kemá ígo-aonanune.” 9 maamin-áímmá ánatagitana Kááriribaq wemá máqte-uraiyé.

Îtuma ayú maqnaamá ko aónaraiyé.

10 ááqibo áqnáabaqa ábâqawaayuma ayú maqnáíbáq kówana wemá anaaékaq aúpáq utáiyé. miráipoana waayúkama wemmá íaonanoe. 11 máqtemma Ítíráaeo-wayukama ayú maqnaapí weqtábá abáá urááe: “náakaraq mín-náqá

máiyó?” téta ítama aónaraae. ¹² waayúka-
 aukaapimma yaímma-wayukama wé kanaa-naré
 kétewata yaímma-wayukama wé kaaqaari-naré
 kétewata miráuma nóbíq-naabiq-aimma tirááe.
¹³ ááqibo waayúkama anó-monoq-wayukati yáaqa
 kéikatetaboata móra-nakoma íma abarokáq umá áá
 tiráiyé.

¹⁴ ayú maqnaa-kánáámá ánatanena aúkáa-
 makaariqa itana Ítuma anó-monoq-naupaqa uténa
 aarawaamá kéyiraatena kétima-yimiye. ¹⁵ Ítiráaeo-
 wayukama yúyánámmá ítama netuqnaatúq kéeta
 tirááe: “náaraq umáwaq maamin-nákómá
 aúbabimma aónarenaawaq aúbama kéyorautiyo?
 wemá naayóbáqá íma tugarú tiráiyé.” téta tirááe.
¹⁶ miráitana Ítuma yauwéqma timá yímikaiye: “kemô
 kétiraatunnama íma ketôpake íkeiye. paá timátíkái-
 nakonopake kéiyé. ¹⁷ náawabi timátíkái-nakoni
 aúyánámmá itáinana wemá kemô aráátúnnayataba
 ítama aruténama Áánûqtunopakena kukáiyô ketááq
 maqmawa kétuno téna ítama arutániye. ¹⁸ náawabi
 wenáúyánápíkén-áímmô ténama aanábógó
 wenáwîqa múte yauwínéna tíniye. ááqibo náawabi
 timátíkái-nakon áamo ténama wení wataáama árain-
 aine. aanibo wataáama kaaqaari-áímmá arunóbáqá
 íma wáiyé. ¹⁹ naayóbáq Móteti aammá aúmakain-
 aimma íyaq tímikainabiyo? ááqibo móra-nakoma
 keráwápíkémá íma maamin-áímmá yáqtoqma
 akoqnáá uráiyé. nôraq itaráq kemmá tikaminera
 tibáá kéoo?” téna Ítuma tiráiyé. ²⁰ aarawaamá
 yauwéqma tirááe: “epímmá kuti-áágómá wáiyé.
 náayuy emmá ikamínéta kéowaawaq aíbôqnaaboq-
 aikon-aimma kéteno?” téta tirááe. ²¹ Ítuma

yauwéqma tiráiyé: “Tabaati-yúpááráqá kemá móra anón-awaameqa únnayaba keráwáqá káoneq iyánáaqa kéoe. ²² maamináyaba Mótetima áumo karai-ááímmá tímikaine. áraine, min-ááímmá íma Mótetikaqa pááq uráiyé. wé tináábútáá títaubikokaqa pááq uráiyé. miráimanibo keráwáqá Tabaati-yúpááráqá pááqyan-iyapogon aúma karéwaone. ²³⁻²⁴ keráwáqá Mótetini aammá aúkain-aaimma íráqôniq umá waqma itánúnatae kéteo. keráwáqá Tabaati-yúpááráqô iyápótí yúmo karéwaomano. aónaaro! Tabaati-yúpááráqá kemá móra-naqa mútûq atúbamakaraune. ááqibo nôraq itaráq keráwáqá týamma kéumatikaa? keráwáqá íma túrakakemma aónama yaínááro. máqte-qtataakon-aaimma arútárainayataaqtaba ítama yaínááro.” téna Ítuma tiráiyé.

yé tirááe: “maan-náqá Káríqtowabiyo?”

²⁵ ááqibo yaímma Yérútáárebake-noinin-aukaqa tirááe: “wé maamin-náráq ikamínéta kéoo? ²⁶ ááqibo aónaaro! wemá abarokáq aamá kétéye. ááqibo yé íma móra-aimma kétimakaae. áraine. máqtemma anó-kayukama yé ítaraae wé Metáiyabiyo? ²⁷ miráimanibo ketáá wemó yi-márúqá aónaraunatae. ááqibo Metáiyamo inaqaama móra-nakoma íma wemô kúmi-maruqa íaonaraiye.” téta tirááe. ²⁸ Ítuma monoq-náúpáqá máena waayúkama keyiraatena timá yímikaiye. wemá ááyataa umá tiráiyé: “keráwáqá kemmá kétimoneraq kemô yúnna-maruqa aónaraune kéteo? miráimanibo kemá kenamáárîqa ke-túyánákáqá íkukaune. áraine. timátíkái-nakon auyánápíké timátíkáitaqa kukáune. wenáaimma áraine.

miráimanibo keráwáqá wemmá íaonaraae. ²⁹ ké kemá wemmá aónaraune. kemá wetê máqe-uraune. ááqibo wetê máunana wé timátíkáitaqa kukáune.” téna tiráíye. ³⁰ miráitata yé wemmá ánná amínéta urááe. miráimanibo wení kanaamá íma pááq uráíye. miráitana móra-nakoma íma aneqá ayáámma ánékukaiye. ímiye. ³¹ taígani-kayukama aúkápikemma yaímma-wayukama yirummá améta tirááe: “Metáíya yénama óq-anon-awaameqa mú mikáq anón-awaameqa íníyô?” téta tirááe.

yaímma i-wáyúkámá timáyíkááwata Ítuma ánnáma ínéta urááe.

³² Ítuqtabama waayúkama netuqnaatúq-aimma káráán-aimma Pérti-wayukama Ítátuweta uyátárai-monoq-wayukagaraqa Pérti-wayukaqaraqa i-wáyúkámá timáyíkááwata Ítumma ánná amínéta urááe. ³³ Ítuma tiráíye: “kemá keráwátê pááqya-kanaama mánunaboaq kemá timátíkái-nakonopaqa kónune. ³⁴ ááqibo keráwáqá kemmá tibáá kéomanibo keráwáqá kemmá íkétimonaae. keráwáqá kenamáárîq kemá máuna-marupaqa íma kanaaráq uínoe.” téna Ítuma tiráíye. ³⁵ miráitata yé Ítiráaeo-wayukama ye-íyáá aayó-aayo kététa tirááe: “wé náakaraq kóínaqtaa íaonanunataabiyo? wemá Karíki-marupaq íyaq uráíyô? káqomma Ítiráaeo-wayukama mibáq máapoana kémaena mibáq Karíki-wayukama timá yiráátiniyo? ³⁶ wé kétéye. ‘keráwáqá kemmá kétébaae. miráimanibo keráwáqá íkétimonaae’ ááqibo ‘keráwáqá kemô máuna-marukaqa íma kanaaráq uínoe.’ téna kétéye. maamin-áíkón áaimma nóinabiyo?” téta tirááe.

akoqnáá umá mái-nomma

³⁷ ánatanna-taoqa mú mikáq anó-taoqa ayú maq-naapí Ítuma itó éna waéqma itaí-áímmá ááyataa umá anón-aimma tiráiyē: “móra náawa-naawabi non-áámô akaína-naqa ayuwáíyanawaq ketôpaq yíno kéyenawaq wemá naíno. ³⁸ Áánûqtuni áa agamatán-áúbábí kétiye. ‘arunóbáké matúq-matuq umá mái-noko metiráá yubátuwena kumíniye’ mirá kétiye.” téna tiráiyē. ³⁹ maamin-áímma Ítuma Áánûqtun-aagotaba kétiye. máqtemma náayubi wenáaraqo itétama Áánûqtuni aáma mayánoe. Ítuma pukáipike íma itó-uraipoana mi táoqa Áánûqtuni aáma íma yímikaiye.

⁴⁰ yaímma-wayukama min-áímmá kéiteta mamá tirááe: “wé maamin-náqá áraimma Áánûqtuni amuné-náqíye.” téta tirááe. ⁴¹ yaímma-yu tirááe: “wemá áraimma Metáíyae” kétéwata ááqibo yaímma-yuma “ímiye” kétéwata “Metáíyaraatati wé miráuma Kááriri-marupake íyine iné.” téta ⁴² “íyaq Áánûqtuni áa agamatán-áúbábí Metáíyaqtaba tiráinabiyo? móra-aaniko Tébitin-annabike Béqtaremubaqa Tébitini pááqya-marupake kéiyē.” téta tirááe. ⁴³ ááqibo miráitata Ítuqtabae téta máqtemma aaraukáqá mamá yáíkaa q urááe. ⁴⁴ yaímma-wayukama aneq yáqtoraineta kéetamanibo ááqibo móra-nakoma íma wenaneqá ko yáqtokaiye.

⁴⁵ miráitana anó-monoq-naupake i-wáyúkámá yawwéqma yewata uyátárai-monoq-wayukagaraq Péra-ti-wayukagaraq min-í-wáyúkámá ítama yimónaraae: “nôraq itaráq keráwáqá wemmá íawiqme irááo?” téta ítama yimónaraae. ⁴⁶ i-wáyúká

yauwéqma tirááe: “móra-nakoma maan-nákó tiniq umá íketimiye.” téta tirááe. ⁴⁷ Péрати-wayukama yetábámá mirá téta timá yímikaae: “wemá keráwákáráq tímioq-naayoq kéiyó? ⁴⁸ keráwáqá aónaraawaqtaawaq móra ketáábíké uyátárai-monoq-wayukabi Péрати-wayukabikemma yirummá ámikaa íyabiyo? ⁴⁹ ímiye! paá maami-káyúkámá aá íma ítaraa-kayukama Áánûqtuni áa Móteti agatáimma íma kéitaae. Áánûqtu yawááq-umayikaniye.” téta timá yímikaae. ⁵⁰ ááqibo yeráwápíké móra-nakon-awiqa Níkótímati wemá naayóbáq Ítunopaq ko aónaraiye wemá timá yímikaiye: ⁵¹ “ketáái Ítiráaeo-wayukati aammá aúkain-aikoma móra-nakomma íma ketáa yawááq-umakaraanataa wemô naayóbáqô nôrabi uráina-yataaqtaba tínataa itánatae.” téna Níkótímati tiráiyé. ⁵² yeráwáqá yauwéqma tirááe: “egáráq Kááribakenabono? emá Áánûqtuni aúba-wannaabin-aimma yorautiq-yorautiq umá aónaao! mipí móra Áánûqtuni amuné-náqá íma Kááririmarupake íma pááq íniye.” téta tirááe.

8

aaraukáqá mamá kéyataiye.

¹ máqte-kayukama yeqtí naaópataa wéyáwé umágoana Ítuma Óribêti-anuraq utáiyé.
² aabáyaanapimma nokáápaq anó-monoq-nama kuru aúkánobaq wáipaq móragaraq yauwéqma kéuwitata máqtemma wenôpaqa iráawana maraq máena aarawaamá kéyiraatena timá yímikaiye.
³ móra-inikoma máqtemma aá itaí-wáyúkágáráq Péрати-wayukagaraq min-ínímmá awíqmeta irááe.

min-íníkomá aaraukáqá mamá keyainaitaboata yetúbáq aúkáapi mú itó-umakaraae. ⁴ yé Ítuma timá ámiketa tirááe: “tirááti-nakotao, maan-íníkomá kiyaamorîqa kéena aaraukáqá mamá keyainaibo wemmá aónaaro! ⁵ aammá aúmakain-aipimma Móteti mirá téna timá tímikaitae. mirámô íyan-ininaukaqa óqtatanapo ikámóro téna timá tímikaitae. emá é nóina kéteno?” téta tirááe. ⁶ yé mirá téta wemmá makáqma aónaraae. yeráwáqá móra-aimma abáá-uma aá timákanetaboata mirá-tiraae. miráitana Ítuma aítaubitaukaq máqe-urena ayáánaubiqnapo marabí aúbama agatáíye. ⁷ yemá ókaraq-okaraq umá itaa-ittaa urááe. aanibo wé itó-urena timá yímikaiye: “waayúka-aukaapikemmo móra-nakoma kúmiq-yataaqa kebó-yátááqá otaammá kui-qtataaqa íma wárainanama áqnáabaqa móra-oqtatama min-íníkomá aneqá iyaabóma ikamíno.” téna tiráíye. ⁸ ááqibo keqnáámmá aítaubitaukaq máqe-urena ayáánaubiqnapo mararáqá aúbama agatáíye. ⁹ yé miráuma ítátuweta máqtemma máápaqtaa móra-mora yáubaguraae. máqtemma anó-kayukama áqnáabaqa kówata yinaaémma tébakaq-wayukama yáubaguraae. ááqibo Ítumma wenamáa ayuwéta kóuraae. kówana wenamáa min-íníkogáráq máqe-uráíye. wemá Ítun aúbáq itó-uma máitana ¹⁰ Ítuma itó-urena min-íníkomá timá ámikaiye: “maan-íníko, yé náakaraq mááo? móra-nakoma enôpaqa íyaq óqtatamma iyaabótukaiyo?” téna tiráíye. ¹¹ min-íníkomá tiráíye: “anó-nako, móra íma máíye.” téna tiráíye. ááqibo Ítuma timá ámikaiye: “kegaráqá íma yawááq kéumakaune. emá kóaa. kóure anaaékaq íma móragaraq kebó-yátááqá uwo!” Ítuma maamin-

íníková timá ámikaiye.

Îtuma maa-márábín-óné.

¹² anaaékaqa Îtuma keqnaáámmá tiráiyē: “kemá maa-márábín-ómmúne. náawabi ketinaaémo warénama wemá matúq-matuq umá mái-omma kémayena kumayuqnoábáq aati-aatimá íma uréire íniye.” téna tiráiyē. ¹³ Pérati-wayukama wemmá timá ámikaaē: “emmá enamááríq timá waéqme uréire kéone. emô téna-yataaqa íma áraimiye.” téta tirááē. ¹⁴ Îtuma yauwéqma tiráiyē: “kemá kenamááríq ketáayaba tennamá áraine. káqo-nakomo máena ketáayaba tinnama árain-aimma tíniye. kemá náakakenabi iréq náakarabi kemá ónúnama kéitaune. miráipoana ketáama árain-aimma wáiyē. ááqibo náakakenabi iréq náakarabi kemá ónúnama keráwáqá íkéitaaē. ¹⁵ keráwáqá maa-márábí-káyúkámá paá maa-márábín-ááíqtábámá ítama keyainaabo kemá mórai q umá móra-nakoma íma yawááq kéumakaune. ¹⁶ kemá íma kenamá máune. timátíkái-nakoma minná ketibomá ketimakaq máiyē. miráipoana kemô móra-yataaqa keyainaunama árain-aaimma keyainaune. ¹⁷ Ítiráaeo-wayukati aammá aúkain-aipimma kétiye. kaayaq-nákórátámô móra-aimmo týamma minná yenákámô nóinabi týamma árain-aine. mirá téna kétiye. ¹⁸ kemá kenamááríq ketábá kétunama ketibomá timátíkái-nakoma ketábágáráq kétiye.” téna Îtuma tiráiyē. ¹⁹ yeráwáqá ítama aónaraae: “enabomá náakarabiyo?” téta ítama aónaraae. Îtuma yauwéqma tiráiyē: “minnámo kemmô kétimonaama minná ketiboé. ááqibo kemmô kétimoneqa

minná ketibo aónainoe.” téna tiráiyee. ²⁰ Ítuma maamin-áímmá anó-monoq-naupaqa kéyiraatena waaqókáq Áánûqtuma yimuqá marakéta áme-moneqa wáinaukapaqa timá yímikaiye. wení kanaamá íma iráipoata móra-nakoma íma ánná ámikaiye.

keráwáqá kemô kouñabaqa íma kanaaráq uínoe.

²¹ miráitana keqnáámmá Ítuma timá yímikaiye: “kemá kégounaboqa keráwáqá kemmá tibáá inomanibo keráwáqá keráwáqtí kúmiq-yataapikaraq kebó-yátáápikaráq uínoe. kemá kónabaqa keráwáqá kenamáárîq íma kanaaráq uínoe.” téna Ítuma tiráiyee. ²² miráitata máqtemma Ítiráaeo-wayukama tirááe: “minná wenamáárîqa íyaq ikámma puínéna kéiyó? nôraq inábiyo wé tiráiyee ‘kemó kouñamarupaqa keráwáqá íma kanaaráq uínoe?’ ” téta tirááe. ²³ ááqibo Ítuma óq-aimma timá yímikaiye: “keráwáqá napakémíbo kemá yanaapákémúne. keráwáqá minná maa-márábí-káyúkámóbo kemá maa-márábíké-náqá íma máune. ²⁴ miráitaq keráwáqá timá tímíqma ánatarauene. keráwáqá keráwáqtí kúmiq-yataapikaraq kebó-yátáápikaráq puínoe. keráwáqá tirummô timíyaqa náawabi MÁUNE. kegaráq Áánûqtute mórabi máune. áraimma keráwáqá keráwáqtí kúmiq-yataapikaraq kebó-yátáápikaráq puínoe.” téna Ítuma tiráiyee. ²⁵ yé timá ámikaee: “ááqibo é náawabono?” téwana Ítuma timá yímikaiye: “minná áqnáabaqa kemá nóine térabi timá tímikaune. ²⁶ netuqyaan-áímmá keráwáqtábá kenamáárîq timá keráwáqá yawááq-umatikanaa únnae. ááqibo óq-aimma tenúne. máqten-

aimma kemá marabí-káyúkámá kétima-yimunama mûtûqa timátíkái-nakoma wenôpake itáunama wemá aati-aatimá áraimma kétéye.” téna Ítuma tiráiyé. ²⁷ aboáqtábá kítitata yemá ítaraae. ²⁸ miráitana Ítuma timá yímikaiye: “anaaeékaqa kemá Waayúkagon-Araakokaqo kaapaq-yátáqá múte yauyéqa mikáqá kemmá náawabi MÁUNE timónanoe. máqte-qtataariqo kéunama kenamáa kenamáárîq íkeune. ímiye. kemá maami árain-aimmo túnnama ketibomá kétiraatena timá tímin-aimma kétune. ²⁹ maaminámo timátíkái-nakoma wemá keté máiyé. máqte-qtataariq unnayaba wemá amuqá kématikaipoana wemá kemmá ítiyuwaitaq kenamáa íureire kéune.” téna Ítuma tiráiyé. ³⁰ wemá aamô kítitama taíbaq-wayukama wemmá yirummá ámikaae.

Ítuyaa Áabaraama

³¹ móragaraq Ítuma Ítiráaeo-wayuka wemmô yirummá ámê-kayukayaba tiráiyé: “kerawáqô ketáabimmo máeqa áraimma keráwáqá ketí iyápó-annama mááe. ³² keráwáqô ketáabimmo máeqa keráwáqá máqten-arai-qtataaqa aónéqa árain-aaimma ítaraunama keráwáqá ánnábike ayútikaiyaqa kóinoe.” téna Ítuma timá yímikaiye. ³³ mirá téta yemá timá ámikaae: “ketáámá Áabaraan-annabike-kayukataa máunatae. óq-wayukama keqtáámá íyaqtorewaone. ‘keráwáqá ánnábike ayútikaiyaqa kóinoe’ nôraq itaawáq kéteno?” téta tirááe. ³⁴ Ítuma yawwéqma tiráiyé: “árain-aimma kétima-timune. kúmiq-yataariq i-nákómá otaammá kuína-nakokaraqa minná otaammá kuína-yataakoma wemmá yáqtoqma ánná

kámiye. ³⁵ yáqtorai-nakoma ábâqawaan aúkápimma íma máiye. ááqibo paá áanikoma ábâqawaan aúkápimma wemá aati-aatimá máiye. ³⁶ otaammá kuína-yataakoma keráwáqô yáqtorainaqá kemá áanikoma aati-aatimá ketibotê kémaunaboaq kemô yabítuwanaqa kóinoe. miráipoana áraine móra-nakogaraq móra-yataakaraq keráwáqá íma kanaaráq yáqtoraniye. ³⁷ kemá ítaraune. Áabaraan-annama mááe. ááqibo kemô timátimuna-yataaqa íma kémaiyeq kemmá tíkamino-kanaayaba abáá kéoe. ³⁸ ketibonôpaq wái-qtataaqtaba aónareqa kétimatumune. nóinainabi ketibonôpakemo ítáama miraíno.” téna Ítuma tiráiyé. ³⁹ Ítiráaeo-wayukama miráuma tirááe: “ketibotáá Áabaraama máiye.” téta tirááe. Ítuma yauwéqma tiráiyé: “Áabaraan-annama máeq oweqa wemô mayaímá máyáinikaa umá mayaíné oné. ⁴⁰ kemá árain-aimma Áánûqtunopake ítama timá tímikaunaboqa keráwáqá kemmá tíkamineqa tibáá kéoe. Áabaraama mirá íuraiye. ⁴¹ keráwáqá Tááqtaama keqtiboní mayaímá kémayaabo!” téna Ítuma kétitata waayúkama agaren áaimma tirááe: “aguyáán-iyaporaá íma máunatae. Áánûqtu wenamá ketibotáá máiye.” téta mi-káyúkámá tirááe. ⁴² Ítuma timá yímikaiye: “Áánûqtuqtaba ketiboé téq oweqa kemmá túyánámmá timíné oné. kemá Áánûqtunopake iréqa íbêqa maami máunaboqa kemmá túyánámmá timíné oné. kemá íma ketúyánápikémmá kukáupo Áánûqtu timátíkáitaq kukáune. ⁴³ nôraq itaráq ketáama íma ítama kárutao? ketáama íkétikaipoaqa keráwáqá íma kanaaráq ítama kárutaae. ⁴⁴ keqtibomá Tááqtaama

máitaq ákái-qtataariq kéoe. Tááqtaama naayóbáqá áqnáabaqa káqo-nakomma ikákaiye. aboámá máiiye. wepímmá árain-aaimma íma wáitanaboana wemá aati-aatimá árain-aaikon-anaaema íkéwaraiye. wemô kaaqaari-áímmô kétena wenáabike mirá téwaine. maami-kááqáári-nákómá kaaqaarimô kétenama kaaqaari-áíkkón aboámá máiiye. ⁴⁵ ááqibo kemá árainma kétima-timunaqanibo kemmá íma keráwáqá tirummá ketime. ⁴⁶ kanaarâq móra-waigoma keqtábá kúmiq-yataariq kéone tíníyô? kemô árainmmo kétima-timunaqa nôraq itaráq ketáama íkéitaa? ⁴⁷ náawabi Áánûqtuni iyápóma máenama wemá Áánûqtuni áama kéitaiye. keráwáqá íma Áánûqtuni iyápó máepoqa íma wenáaraqa kéitaae.” téna Ítuma tiráiiye. ⁴⁸ Ítiráaeo anó-monoq-wayukama yauwéqma tirááe: “emá Táméria-napoa kuti-áágón áaraan-aimma kéteno? ketáámá árain-aimma kêtunataabiyo?” téta anó-monoq-wayukama tirááe. ⁴⁹ Ítuma yauwéqma tiráiiye: “kuti-áágómá tirunóbáqá íma máiiye. ááqibo ketibon áwîqa múte kéyauyune. áánibo keráwáqá ketíwîqa múte yauwínôqtaba kammáa kámagoe. ⁵⁰⁻⁵¹ kemá ketíwîqa íma múte yauyónáá kéune. ááqibo móra-nakoma ketíwîqa múte yauwínéna kéena wemá mamá kéyainikaiye. árainma keráwáqá kétima-timune. móra-nakomo ketáama warénama wemá aati-aatimá ípuiniye.” téna Ítuma tiráiiye. ⁵² anó-monoq-wayukama miráuma tirááe: “árain-uramma íbêqa itáunatae. epímmá kuti-ááqómá arunóbáqá wáiiye. Áabaraama pukuráitata Áánûqtuni amuné-wáyúkágárâq pukurááe. ááqibo emá kéténe ‘móra-nakoma ketáamo warénama ípuiniye.’ ⁵³⁻⁵⁴ nôraq

inábíyo? ketibotáá Áabaraamma pukitaa mú mikákáán-ánómmá emá máano? Áabaraama pukuráíye. Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq máqtemma pukurááe. emá náawana káureq kéteno?” téta tirááe. Ítuma yauwéqma tiráíye: “kemô ketíwîqo múte yauyéqa minná ketíwîqa paátataaqíye. móra-nakomo ketíwîqo múte yauyénama minná ketibomíye. keráwáqô temmá minná keráwáqtí ítoe. ⁵⁵ keráwáqá wemmá íaonaraabo kemá wemmá aónaraune. kemá téqa wemmá íma aónaraune tennamá keráwákáá ónúne. kaaqaarínáqá mánune. owé. kemá wemmá aónareqa wenáama matokéq mirá kéone. ⁵⁶ keqtítaubikoma Áabaraama kemá kukáuna-kanaama aónanipoana Áánûqtu aráátiraipoana ôriq umá amuqá makáíye. káonena amuqá makáíye.” téna Ítuma tiráíye. ⁵⁷ Ítiráaeo anó-monoq-wayukama timá ámikaae: “emá íma móra-tiyaapaq-tiyaaka-auqa uráápo emá Áabaraamma náaraq umá aónaraano?” téta tirááe. ⁵⁸ Ítuma yauwéqma timá yímikáíye: “naayóbáq Áabaraamo íma máikaqa kemá kenókáá náawabi máqe-uraunama MÁUNE.” téna Ítuma timá yímikáíye. ⁵⁹ miráítata yemá óqtatamma múte matéta Ítumma iyaabóma ikamínéta urááe. ááqibo wemá aúpáq péqmarena anó-monoq-naupake yaákarena aa íwáimma yaúbaguraiye.

9

aúgaroq-nakoni watáama

¹ Ítuma uréire kéena mórama aúgaroq-naqa aónaraiye. wemá naayóbáqá anóama

kémarakaitanama aúramma karopáguraiye.
 2-3 máqtemma Ítuni iyápó-annama wemmá
 ítama aónaraae: “Aráábaeo, náawaq kúmiq-
 yataariq itanawáq anóama aúgaroq-iyapoma
 marákárainabiyo? maamin-nákóaq kúmiq-yataariqa
 urái anóaboawaq kúmiq-yataariqa uráiyô?” téta ítama
 aónaraae. ááqibo Ítuma maará téna timá yímikaiye:
 “maamin-nákóní kúmiq-yataakoma íma wemmá
 mamá aúgaroq-naqa aúkáiye. wenanóboyuti
 kúmiq-yataakoma íma wemmá mamá aúgaroq-naqa
 aúkáiibo mi-wágón áaimma miráuma íma wáiyé.
 ímiye. maami-qtátáaqá Áánûqtuni maiyáígómá
 abarokáq maan-nákókáq páaq íniye. ⁴ íbêqa
 aabaúamá wáinagaraq timátíkái-nakoni mayaímá
 máyáanatao. miráipoana aaqô enáinanama móra-
 nakoma mayaímá íyaonena kanaaráq ímayaniye.
⁵ kemá maa-márábímô máunama kemá maa-
 márábín-ómmúne.” mirá téna Ítuma timátuwena
⁶ Ítuma mararáq wirááti wiqmakéna maramá
 abákátena wirááti-maragaraq mamá yogarí-
 karaariq umátuwena Ítuma yomá tarôq uráiyé.
 tarôq umátuwena Ítuma mi-tónápó min-nákóní
 aúnáakaq pérakatuwena ⁷ miráitana Ítuma wemmá
 timá ámikaiye: “emá Táéróa-nokaayupi nommá
 koberaao.” téna tiráiyé. maamin-áwíqá waéqma
 yarááe “timákáawana kóuraiye”. miráitana wemá
 uréna nommá kobékaiye. nommá pétuwena mikáké
 aúramma karáqma aónamaena yauwéqma iráiyé.

⁸ ááqibo máqtemma wení márûpaq-wayukagaraqa
 wemmá káonaa-kayukagaraq naayóbáqá wemá
 aáwaqtaba aarawaamá ítama yimónéwaine
 téta yé tirááe: “nôraq inábiyo? aqá maamin-

nákómá maraqô máena waayúkaraqa áa káyaitana aáwaqtabama itaa-ittaa éwainabiyo?" tewata ⁹ yaímma-wayukama tirááe: "owé. wemá maamin-náqíye." téta tirááe. ááqibo yaímma-wayukama tirááe: "ímiye. wemá paá miráuma móraiq uráinaqiye." tewana aanibo aanábógó wé tiráíye: "minná áraimma kemúne." téna tiráíye. ¹⁰ yé timá ámikaae: "nôraq itanawáq aúramma kabárikaiyo?" tewana ¹¹ wé yawwéqma timá yímikaiye: "minnáqá Ítue téta áwîqa kényaae. wemá yomá tarôq umátuwena túnáakaq tótaa umátíkátuwena wé timá tímikena tiráíye 'emá Tááéróa-nokaayupi nommá koberaao' téna titaqá ááqibo kemá nommá kogéberaunana túrakoma íráqôniq kéitaq kéqokeq-yataaqa íbêqa káonaune." téna titata ¹² yé timá ámikaae: "min-náqá náakaraq máíyo?" tewana maará téna wemá tiráíye: "kemá paá íaonaraune." téna yawwéqma tiráíye. ¹³ maamin-náqá naayóbáqá aúramma karopáguraimiye yemá Pérati-wayukaraq awíqmeta urááe. ¹⁴ mi-túpáámá Ítuma yomá tarôq umátuwena aúgaroq-naqa mamá aúramma tágayakaraiye mi táoqa Tabaati-yúpááraré. ¹⁵ mikáq Pérati-wayukama ítama aónarae: "enaúrakoma náaraq umá íráqôniq uráíyo?" tewana wé timá yímikaiye: "wemá túnáakaq yomá pétikaitaq nommá kobéqtuwe íbêqa kanaaráq káonaune." téna timá yímikaiye. ¹⁶ miráipoana yaímma Pérati-wayukama tirááe: "Tabaati-yúpáámá íma kawáá kéipoana maamin-nákómá Áánûqtunopake íraíye." téta tirááe. káqo-Perati-wayukama tirááe: "wemô kúmiq-araaq-naqa máenamoenama wemá náaraq umáwaq anón-awaameqa kanaaráq iné inábiyo?"

téta timátuweta yaíkaaḡ umá kaayaḡ-ánnáé urááé. ¹⁷ miráitata min-nákómá keqnáámmá ítama aónaraae: “enaúramma wemá kékabarirakaitaa wetábámá nóineḡ tinóno?” téta ítama aónaraae. wé tiráiyé: “wemá Áánûqtuni amuné-náqíye.” téna yauwéqma tiráiyé.

¹⁸ ááqibo wemá naayóbáqá aúgaroḡ-naqa marákáraamanibo íbêqa kanaaráḡ káonaitata anó-monoḡ-wayukama minnýaba yirummá íkámetaboata anóboyuma yááyareta ítama yimónaraae: ¹⁹ “maaminná keqtáanabiyo? árainaq kenákámá aúgaroḡ-naqa marákáraayanabiyo? owé. kétéyamanibo náaraq umáwaḡ íbêqa wemá aúramma kanaaráḡ káonaiyo?” téta ítama yimónaraae. ²⁰ anóboyuma yauwéqma timá yímikaaye: “ketáanikorataboaka aónarauyama anóama aúgaroḡ marákáramiye. ²¹ ááqibo wé náaraq umá aúramma kanaaráḡ káonaiyo? kerátá íma ítarauye. náawa aúramma mamá kabárirakaraiyo? kerátámá íaonarauye. wemmá ítama aónaaro! wemá anópoana wenamáárîḡ aamá timá-timiniye.” téta tirááye. ²² wenanóboyuma Ítiráaeo anó-monoḡ-wayukayataba yáaqa kéikatetaboata mirá-tiraaye. anó-monoḡ-wayukama yeráwáqá wágáábaḡ timá akoqnáá umákaae: “móra-nakoma Ítuqtaba Metáíyae tînna-naqa monoḡ-náúpáké watuwánúnatae.” ²³ minnýababoata wenanóboyuma tirááye: “wemá anómibo wekáḡ ítama aónaaro.” téta tirááye.

²⁴ miráitata kaayaḡ táoqa keqnáámmá maamin-nákómá naayóbáqá anóama kémarakaitanama aúramma karopáguraimiye wemmá Péрати-wayukama ááyareta yé timá ámikaae: “emá

Áánûqtun-awiqa múte yauyuwo! ketáá káonaunatae maamin-náqá Ítuma kúmiq-yataariq i-náqíye.” téta tirááe. ²⁵ minnáyabo min-nákómá yauwéqma tiráíye: “wemá kúmiq-yataariq inárábi íyabiyo kemá íma ítaraune. kemá móra-yataaqa áraimma kéitaune. kemá naayóbáqá túgaroq-naqa máqe-uraunamibo íbêqa kanaaráq káonaune.” téna wé timá yímikaiye. ²⁶ yé ókaraq-okaraq itaa-ittaa umá ítama aónaraae: “wemá emmá nôraq umákáraiyo? wemá náaraq umá aúramma kabárirakaraiyo?” téta ítama aónaraae. ²⁷ yauwéqma wé timá yímikaiye: “kemá keráwáqá timá tímikaunaqanibo íma kéitaae. nôraq itaráq keráwáqá keqnáámmá itánéra kéoo? áqa keráwákáráráq kékikaitaraq wení iyápó-annama auránéra kéoo?” téna yauwéqma tiráíye. ²⁸ yé wemmá aá awááğureta tirááe: “emáaq wení iyápó-annama mááne. ááqibo ké ketáá Mótetini iyápó-annataa máunatae. ²⁹ Áánûqtuma Mótetima aamá ámikaiye minnáyaba kéitaunatae. miráimanibo min-náqá náakakena iráíyo? ketáá íaonaraunatae.” téta tirááe. ³⁰ min-nákómá yauwéqma timá yímikaiye: “keráwáqá anó-kayukamanobo wé náakakena kéíyo íaonaraunatae téq kétee. aanibo wemá wenamáárîq ketúramma mamá kabáritikaraiye.” téna tiráíye. ³¹ yé timá ámikaae: “túyánámmá kéitaunatae. Áánûqtuma kúmiq-wayukati yáama íma kéitaibo paá wenaúyánámô ítama kaqtó umá máyáa-kayukama yetáama Áánûqtu kéitaye. ³² maa-márámô tarôq urái-kanaarake íbêq-kanaarakaraq aúramma karoparáin-iyapoma marákáitana móra-nakoma íma kabárirakewaine. móra-nakoma íma kanaaráq miráiniye. ³³ maamin-náqá Áánûqtunopake írenama

wemá anón-awaameqa kanaaráq íiniye.” téna wé tiráiyé. ³⁴ yé akoqnáá umá tirááe: “nóinabiyo! emá kúmiq-yataapi paá marákáaraa íbêqa ketáá kétiraa-tennataabiyo?” téta yé timátuweta min-náqá yabitimátukaae.

³⁵ Ítuma min-náqá yabitimátúwáan-aimma ítátuwena yaónatuwena tiráiyé: “emá Waayúka-Araakomma arummá káme íyabiyo?” téna ítama aónaraiye. ³⁶ min-nákómá yauwéqma tiráiyé: “anóko, wemá náawabiyo? timá tíminaq wemmá tirummá áméno.” téna tiráiyé. ³⁷ Ítuma timá ámikaiye: “wemmá aónatukaane. minná íbêqa etê watáá-wataa kéteq máune.” téna Ítuma timá ámikaiye. ³⁸ uyátáraana-nako, kemá emmá tirummá kámune.” timátuwena Ítukaqa araayutáúmmá aténa nunamupí Ítun-awíqa múte kéyauyena timá ámikaiye. ³⁹ miráitana Ítuma tiráiyé: “maa-marábí kemá árain-aiiqtaba kaaqaari-ááíqtábá yainaiyábá kukáune. miráitata íkaonaa-kayukama kanaaráq aónanoe. ááqibo káonaa-kayukama yúgaroq-wayukama auránóe.” téna Ítuma waéqma itai-áímmá tiráiyé. ⁴⁰ yaímma Pérati-wayukama wenamakaq máeta timá ámikaae: “kekaráqtáá túamma kégaropaiye. íyaq kéteno?” téta timá ámikaae. ⁴¹ Ítuma yauwéqma tiráiyé: “keráwáqô paá túgaroqo máeq oweqa keráwáqá íma kúmiq-yataakaraqa íneq oné. ááqibo íbêqa keráwáqá ‘kanaaráq káonaunatae’ téq kétee. miráipoana keráwáqtí kúmiq-yataaqa paá wáiyé.” téna Ítuma tiráiyé.

10

tipi-típigoni kurubí waéqma itaí-áímmá

¹ Ítuma mirá tiráiyē: “áraitmma kétima-timune. náawabi móra-nakoma tipi-típigoni kurubí oqtabákémá íuyenamo óq-aukapakemmo uyénama maami uyábéráina-naqa moyá-náqá máiyē. ² móra-nakoma oqtabákémô uyábérái-naqa wemá tipi-típi-kawaa-nare. ³ kawáábóana oqtaráq yabí-nakoma oqtamá kéiyakaiyē. miráitata tipi-típima yeqtí kawáá-nákón áama kéitaaē. wení tipi-típima yíwîq-yiwîqa yátuwena mi-kánóqá máápaq áqnáabaq kóitata anaaē waqmé kégumoe. ⁴ wení tipi-típima yiwîqma márúte yuwéna wemá áqnáabaq kégumitata wenáama kéitetaboata tipi-típi-annama anaaē wakááē. ⁵ káqo-wan anaaē íkewaraae. káqo-wan áama íiteta wenáaq ikátéta peréqé wínoe.” téna Ítuma tiráiyē. ⁶ waéqma itaí-áímmá Ítuma timá yímimanibo yeráwáqá nóin-ainabiyo téta íma ítama arútaraae.

oqtayábámá Ítuma kétiyē.

⁷ ááqibo Ítuma keqnáámmá timá yímikaiyē: “áraitmma kétima-timune. kemá tipi-típigoni oqtamúne. ⁸ máqtemma áqnáabaqa ye-káyúkámá yeráwáqá moyámmá mayaí-wáyúkáē. ááqibo tipi-típigoma íma yetáama kéitaaē. ⁹ kemá oqtamúne. náawabi oqtaráq wéna arummá tiména kurunóbáq uyáberaina wemmá kawáá umákanune. wemá uyábekena yaúbagure umá uréire kéena aáwaqtaba abáá umá mayániyē. ¹⁰ moyá-nákómá moyámmá kémayena kéikamena kéqokeq-yataaqa mamá táíq inéna kéiyē. kemá yúnnama minná yeráwáqá

matúq-matuq umá mái-auwaraimma óqiqma yiménáae téq iráune.” téna tiráiyé.

tipi-típogoni kawáá-náqá máune.

¹¹ óq-aimma Ítuma tiráiyé: “kemá íráqô-tipi-tipi-kawaa-naqupo ketiyáánaubiqa aóna-mayaaro. Íráqô-tipi-tipi-kawaa-nakoma wemá tipí-típí-annayabae téna puíniye. ¹² móra-nakoma paá meyáqtábá mayaímá kémayena wemá kawaa-náqá íma máena tipí-típíma íma yabíqma kárutaiye. áwáábíq-iyammo ínanama wemá iyuwéna péqmare kóinana áwáábíq-iyakoma tipí-típíma yúpuqma pípéban éqé kéyuwaiye. ¹³ wemá paá móneqtaba mayaímá kémayena tipí-típí-yatabama íma arummá kéumayikaiye. ¹⁴ kemá tipí-típígoni íráqô-kawaa-naqune. ketí tipí-típí-annama kéyimonanata kemmá kétimonaae. ¹⁵ mórai q umá ketibomá kemmá kétimonaitaq kemá wemmá káonaune. aanibo maami-típí-típí-ánnáyábáé téq ketí aúwaraimma yetôpaqa kéyimune. ¹⁶ ketí óq-tipi-típíma íma maami-tíqnóbákémíbo minnágaraq kemá áqnáabaq kéweq yíwíqme onata ketáama itánoe. miráiyata kímora tipí-típí-annama máiyana kímora-kawaa-nakoma yabíqyikaniye. ¹⁷ ketí aúwaraimma kéyimune. minnággon-aaíqtaba ketibomá keqtábámá kákaiye. miráinaq anaaékaq ketí aúwaraimma yauwéqma mayánúne. ¹⁸ móra-nakoma ketí aúwaraimma íma kanaaráq matuwániye ímiye. kenamáárîq ketí aúwaraimma kéyimune. kemá ketí akoqnáárake ketí aúwaraimma kanaaráq yukéq ketí akoqnáárake kanaaráq yauwéqma mayánúne. maamin-áímmá ketibonôpake matáune.” téna Ítuma

tiráiye. ¹⁹ Ítiráaeo anó-monoq-wayukama maamin-áíqtábá keqnáámmá yaíkaaq umá kaayaq-ánnáíq urááe. ²⁰ netuqyaa-káyúkámá tirááe: “kuti-áágómá wepímmá máitana wemá aíbôqnaaboq kéiye. nôraq itaráq wenáama kéitaao?” téta tirááe. ²¹ yaímma-wayukama tirááe: “maamin-áímmá íma aíbôq-nakon-aamiye. móra kuti-wákómá aúgaroq-nakoni aúramma mamá íyaq kanaaráq kabárirakaniyo?” téta tirááe.

Ítiráaeo anó-monoq-wayukama Ítumma namuroîq umákáraae.

²² anaaékaq Yérútáarebaqa ayú maqnaí-kánáámá pááq uráiye. mi-kánáámá naayóbáqá monoq-námmá yimuráámuq kémareta monoq-nákóní oqtamá itaae. mi-kánáámá yaugi-kánáámíye. ²³ Ítuma anó-monoq-naupaqa yítaubikoma Tórómóni-oqtaraqa uréire kéitata ²⁴ Ítiráaeo anó-monoq-wayukama amakaq yagutéta timá ámikaae: “emá Metáiyamo máema kanaaráq timá abarokáq umá-timinonatae. náaraq umá-taoraq awé ónúnataabiyo?” téta timá ámikaae. ²⁵ Ítuma maará téna yawwéqma tiráiye: “kemá timá tímîqma ánatatukaun-aqanibo keráwáqá íma tirummá tímikaae. máqte-mayaima ketibon áwîkaqa kémayaunama ketáaiqtaba kétiraatiye. ²⁶ miráimanibo keráwáqá íma ketí tipi-típi-annama máepoqa íma tirummá ketime. ²⁷ máqtemma ketí tipi-típi-annama ketáama kéitaawaqa kemá yemmá kéimonaunata ketinaaéma kéwaraae. ²⁸ kemá matúq-matuq umá paá mái-auwaraimma kéyimune. miráipoata yemá íma aúyokinoe. móra-nakoma ketiyáá pikema yemmá íma yabítuwaniye. ²⁹ nói-qtataarabi ketibomô

tímîmma minnâ mú mikáq anókaapoana móra-nakoma ketibon ayáápikeka yemmá kanaaráq íyabituwaniye. ³⁰ ketibotê kegáráq kerátámá kímoramuye.” téna Ítuma tiráíye. ³¹ Ítiráaeo anó-monoq-wayukama keqnáámmá óqtatama mamá ikamínétamo kéowanama ³² Ítuma timá yímikaiye: “netuqyaammá íráqô-mayaima ketibonôpake tiráátiraune. keráwáqá nói-mayaiyabawaq óqtatamma iyaabóma tíkaminera kéoo?” téna Ítuma tiráíye. ³³ anó-monoq-wayukama yauwéqma timá ámikaae: “ketáámá íma móra íráqô-mayaiyabata óqtatanapo ikamónátaa kéunatae. ímiye. emá Áánûqtuma áyóqa káyaanatae. emá paá-naqanopo ‘kemá Áánûqtumune’ kétenaqtæ.” téta tirááe. ³⁴ Ítuma yauwéqma tiráíye: “ ‘tiráune keráwáqá Áánûqturaa-moe.’ miráuma agamatámmá keráwáqtí aammá aúmatan-aipimma íyaq agatályô? ³⁵ wannaabímmá Áánûqtu yemmá timá yímikena mera-káyúkáyábámá Áánûqturaane. téna yeqtábá tiráine. Áánûqtuni watáama agamatá kátáámá aati-aatimá wení akoqnáama íma kanaaráq aúyoraniye. ³⁶ ketibomá móra-aukapaq kétékena maa-márábí timátíkaraiye. miráipoana ‘kemá Áánûqtun áanikomune’ túnnama keráwáqá keqtábámá áyóqa káyaiye kéteo? ³⁷ ketiboní mayaímá ímo kémayaanaqa kanaaráqíbo ketáaraqa tirummá ítíméro. ³⁸ áaqíbo ketiboní mayaímá kémayaanaqa keráwáqá ketáaraqa íma tirummá ketimeq oweqa kemá mayaímá mayáunaraq káonera mi-máyáígómá tirummá kámara anaaékaq ítama arutánoe minnâ ketibomá tirunóbáqá máitaqa kemá wenarunóbáqá máune.” téna

Îtuma timá yímikaiye. ³⁹ miráitata móragaraq yáqtoqma ánná aminéta ománibo wemá iyáápike akarupátuwena kóuraiye.

⁴⁰ keqnáámmá Îtuma yauwéqma uréna Yótaanomma atátuwe uréna naayóbáqá Yóáne nommá péqyikewaipaqa mibáq ko máqe-uraiye. ⁴¹ mibáq máitatama wenôpaqa aarawaamá netuqyaa irááe. iréta tirááe: “Yóáne íma móra-awaameq-yataariqa uráimanibo máqten-aiqtaba maami-nákótábá Îtuqtaba timá áraimma tiráíye.” téta tirááe. ⁴² ááqibo mibáqá netuqyaa-káyúkámá Îtumma yirummá ámikaae.

11

Aráátarati pukuráíye.

¹ ááqibo móra-naqa karímá matáíye. minákón-áwîqa Aráátaratie. wemá Béqtanibake Máriaa wenaúko Máátaa yeqtí márúpake kukáíye. ² wemá mi Máriaa ákûq-nomma Îtun-aitaukaq pérakarena aqnótáunapo áyúnakarain-inikoma ayóbíyoma Aráátarati karímá matáíye. ³ miráitata kaayaq-ánáánómá aamá yuwááyana Îtunopaqa win-áikómá mirá-tiraiye: “uyátáraana-nako emá maannáqtábá akái-naqa karíma kémayaiye.” téna tiráíye. ⁴ Îtuma min-áímmá ítátuwena tiráíye: “wení karímá puí-karímá íma wáíye. paá Áánûqtuni tágama-yataaqa mamá pááq ínena kéipoana minná Waayúkaqon-Araakon-awiqa múte yauwínoe.” téna Îtuma tiráíye. ⁵ Îtuma Máátaaqtabama wenaúkoqtabama Aráátaratiqtabagaraqa Îtuma ôriq umá yeqtábáma

kákaiye. ⁶ aanibo wemá Arááatarati karí máyáiye-aimma iténa wé kaayaq táoqa ókaraq mibáq máqei-marupaq paá máqe-uraiye.

⁷ anaaékaqa wení iyápó-annama timá yímikaiye: “yauwéqma Yúriabaqa kónatae.” titata ⁸ wení iyápó-annama timá ámikaae: “Aráábaeo, íbêqa Ítiráaeo-wayukama óqtatanapo emmá ikamínéta kéoe. ááqibo emá keqnaá-márúpáráq yawwéqma ónáae téq kéteno?” tewana ⁹ Ítuni-kanaama awaararîq kéitanaboana yawwéqma tiráiyé: “íyaq tiyááka umá kaayaq-ábáúmá aaqá kamátágaraiyo? ááqibo waayúkagoma wágááma uréire kéenama maa-márábín-ókómá tágaraitana káonaipoana íma aítauqa yurarániye. ¹⁰ miráimanibo waayúkagoma nokáámmo uréire kéetama ómmá yirunóbáqá íma tágaraitanapoata yítauqa yuraránoe.” téna tiráiyé. ¹¹ mirá-timatuwena anaaékaqa Ítuma timá yímikaiye: “ketáái aanábómá Arááatarati waguráiyé. ááqibo kemá ko itó-umakanune.” téna tiráiyé. ¹² máqtemma iyápó-annama timá ámikaae: “uyátáraana-nako, aanibo wemá aú wagurénama keqnaáámmá paá mániye.” téta tirááe. ¹³ Ítuma Arááatarati pukáiqtaba kítitata ááqibo wení iyápó-annama paá waguráitana kétiyaa téta yé tirááe. ¹⁴ miráitana ‘Arááatarati pukuráiyé’ téna Ítuma abarokáq umá timá yímikaiye: ¹⁵ “ááqibo kemá keráwáqtábá túyánámmá kéiteqa timuqá kémarauene. kemá mi táoqa íma wetê máqe-uraune. miráinaqa keráwáqá mikáqá tirummá timínoe. íbêqa wenôpaqa ónátae.” téna tiráiyé. ¹⁶ Tóamáati wenáwíkon áaimma ábárawaoma wemá máqten-noiyapo-annayaba timá yímikaiye: “mewíyataa wegáráq ko púyonataao!” Tóamáati téna

tiráiye.

17 ááqibo Ítuma uráiyē. wemá uréna ítaraiye Aráátarati kaayaqté-kaayaqte-yupaama muríanóbáqá (máátíq-máatinobaq) máqe-uraiye. 18 Yérútáárebaqa waaqókákq BÉqtanibaqa (3 km) wáiyē. miráuma íma ayáqtáákaqa wáiyē. paá awaarakáqiyē. 19 ááqibo Ítíráaeobakemma netuqyaa-nóinínáúkáká Máátaayaa Máriaanopaqa irááē. yetiyóbímo púiqtabama yenákátí yíyaqa mamá íraqóniq ínéta irááē. 20 Máátaama Ítumo in-áímmá ítátuwena aapaq ko aónaraiye. miráitana Máriaa paá yaákarena naaúpaqa máqe-uraiye. 21 ááqibo Máátaa Ítuma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, maakáqô máanaraka ketiyóbíma ípuinena iné. 22 íbêkaraqa kemá káonaune. aanibo emá nóiqtababi Áánûqtukaqo íténa nama emmá paá amíniye.” téna Máátaa tiráiyē. 23 Ítuma timá ámikaiye: “enayóbíma paá kanaaráq itó-iniye.” téna tiráiyē. 24 Máátaa timá ámikaiye: “kemá ítaraune. ánatai-yupaaraqa mi-túpáámá máqtemma aarawaamá keíto-iyana wemá itó-iniye.” téna Máátaa tiráiyē. 25 Ítuma timá ámikaiye: “pukáipike itói-aaimma paá mái-auwaraikaraqa kemúne. náawabi kemmá arummá tiména wemá puínamanibo wemá paá itó-uma mániye. 26 máqte-kayukama paá máetamo kekákq yirummó timíyamma yeráwáqá aati-aatimá ípuinoe. Máátaao, emá minnáyaba aúyánámmá kéitaano?” téna Ítuma tiráiyē. 27 ááqibo Máátaa Ítumma timá ámikaiye: “owé, uyátáraana-nako, kemá ekáká tirummá ámíqtukaune. emá Metáiyama máane. eqtábá Áánûqtun-aanikoma

maa-márábímmá kumíniye téta naayóbáqá amuné-wáyúkámá tiráane.” téna Máátaa timá ámikaiye.

Îtuma ibiqá yakáiyé.

²⁸ Máátaa mirá-timatuwena aúkoma Máriaa ko ááyariye. ko ááyama áwábaq uréna yaákarena timú-timun-aipike timá ámikaiye: “yirááti-naqa ya máena emmá kááyaiye.” téna timá ámikaiye.

²⁹ Máriaa maamin-áímmô kéitenama páátákáá itó-uma Îtunopaqa uráiyé. ³⁰ Îtuma márûpaqa

íma utáibo paá wágáábaqa Máátaa aónaiपाq máqe-uráiyé. ³¹ máqtemma Ítiráaeo-wayukama

Máriaagaraqa naaúpaqa máeta wenáyaqa mamá íráqôniq émáa-kayukama aónamma wemá iyánáaq umárena páátákáá máápaq yaúbagitata yemá anaaé waqméta kukááe. wemá pukái-nakoma muriánóbáq móyukaapaq ibiqá márú-yaranenawaq kéiyaa téta waqmé kukááe. ³² Máriaa Îtu máipaqa

irénama Îtumma káonena aítaupi aipaqa aténa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, emá maakáqô máanarakaatati ketiyóbíma ípuine iné.” téna tiráiyé.

³³ Îtuma aónaimma min-íníkmá ibiqá kéyaraitana Ítiráaeo-wayukama yimónaimma yegaráq ibiqá kéyaraawana arummá ôriq umágitana karagíqá wenarúnóbáqá yuráiyé.

³⁴ Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá náakaraq wemmá ákáraao?” téna titata yé timá ámikaae: “uyátáraana-nako, iré ya aónaao.” téna tirááe.

³⁵ Îtuma ibiqá yaránéna kéiyé. ³⁶ miráipoata Ítiráaeo-wayukama tirááe: “aónaaro. weqtábá ôriq éna kákaitanaboana ibiqá kéyaraiye.” téna tirááe. ³⁷ ááqibo yaímma-wayukama tirááe: “wemá

aúgaroq-nakon-auramma kabárirakaraiye. kanaaráq wemá óq-yataariq umákainana Aráátarati ípuiniyo?” téta tirááe. ³⁸ Ítuma keqnáámmá arummá ôriq kéitana min-náqá muriánóbáq móyukaapaq iráíye. muriánôtaqa óqtanapo ayá yumákaawana wáqe-uraiye. ³⁹ Ítuma tiráíye: “keráwáqá min-óqtámá paábaq matúwáaro.” titana Máátaa puki-nákóní ámánaakoma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, wemá pukitana kaayaqté-kaayaqte-yupaama kóuraiye. miráipoana íbêqa táí-akuqa kéíye.” téna Máátaa tiráíye. ⁴⁰ ááqibo Ítuma timá ámikaiye: “emá arummá timéma Áánûqtuni tágama-yataaqa aónanone íyaq timá ámikauno?” téna Ítuma tiráíye. ⁴¹ maamin-óqtámá aukáqtúwááwana Ítuma yanaa múte káonena tiráíye: “ketiboó, ketáama itáánayaba timuqá kémaraakane. ⁴² áraíne. kemá aónaraune. aati-aatié emá ketáama kéitaane. ááqibo máqtemma aarawaamá maakáqá itó-uraapoata itaígáae téq kétune. yeráwáqá emá timátíkaraane téta mikáq emmá yirummá amínoe téq kétune.” téna Ítuma tiráíye. ⁴³ mirá-timatuwenama wemá anón-aiq timá ááyaraiye: “Aráátaratio! yaúbatuwe kumuwo!” téna Ítuma ááyaraiye. ⁴⁴ pukái-nakoma yaúbatuwena kukáíye. wenayáámma mórabi maqmá atáá-umakareta ánná-tabaraabenapo wenaítaukaq atáá-uma mórabi maqmá móraiq umá wenaqnokáqá keqnáámmá óq-tabaraabenapo útûyakaraae. Ítuma timá yímikaiye: “wemmá uwáqtuweraq ayuwáiyana kóino.” téna Ítuma tiráíye.

waayaímmá tirááe.

⁴⁵ minnáyaba taíganimma Ítiráaeo-wayukama Máriaamma aónaineta ye-káyúkámá Ítuma nôrabi i-qtátááqá káoneta yirummá ámikaae. ⁴⁶ yaímma-wayukama uyaatéta Pérati-wayukaraq uréta Ítuma nói-qtataarirabi immá mó-tima-yimikaae. ⁴⁷ aanibo Pérati-wayukagaraq anó-monoq-kawaa-wayukagaraq káánítóre-wayukama ya áikuteta káánítóre áwîqa Táánítarani maará téta tirááe: “ketáámá náaraq ónúnataabiyo? wé maamin-nákómá netuqyaa anón-awaameq-yataariqa kéiyé. ⁴⁸ ááqibo ketáá ayúwáananataa miráuqtenamo uínatama máqte-kayukama wekáq yirummá kámiyatama Árómani-wayukama ketáái anó-monoq-namma ketáái waayúkagaraq yama mayáinoe.” téta tirááe. ⁴⁹ yepíké móra-nakon-awîqa Kááyapati wemá maa-kárítímáátiráqá mú mikákáá anó-monoq-nakoma máena wé timá yímikaiye: “keráwáqá íma maami-qtátááqá aónaraae! ⁵⁰ maamináyaba keráwáqá íyaq túyánámmá kéitaa? maannâ móra-naqo puyéna máqtemma aarawaamá yíwáqnaa ínimma minná kanaaráqíye. móra-naqa puínatama máqte-kayukama íauyoranoe.” téna tiráíye. ⁵¹ áraimma wenááq-maqma ítiraiye. ímiye. wemá mú mikákáá anó-monoq-naqa maa-kárítímáátiráqá máqe-uraiye. miráínana Ítuma puyéna Ítiráaeo-wayukama yíwáqnaa íniye téna amunémá kégutena tiráíye. ⁵² ááqibo íma paá ketáái wayúkayataba yíwáqnaa ínena pukáíye. ímiye. Áánûqtuni-iyapo-annama máqte-naukapaqo máa-kayukama mamá mórabi áíkuyikanena puíniye. ⁵³ aanibo miráitata mi táoqa Ítumma ikamínéta

waayaímmá timáeta uréire urááe. ⁵⁴ miráitana Ítuma móragaraqa íma Ítíráaeo-aukaapimma uréire uráíye. wemá mi-márúqá yuwéna kaqmáápaqa uréire uráíye. kaqmáápaq waaqókáq móramarukon-awiqa Íparama mibáqá wení iyápó-annate máqe-uráíye.

⁵⁵ íbêqa Ítíráaeo-wayukati kótamaki-kanaama awaaraq kítataboata áwábake taígani-kayuka maréta Yérútáárebaq múma yirummá maqmá tágaiyaqtaba utááe. ⁵⁶ yeráwáqá Ítuqtaba arútama aónaqteta kéuyoata anó-monoq-namatupaqa máe-kayukama aamá timá wenamí-kenamin urááe: “é náaran-auyananaq kéitaano? kaawéqá naíbáq íyaq yíniyo?” téta wemmá kétaimma wemmá kétaimma urááe. ⁵⁷ missing?

12

Máriaa Ítun-aitaukaq akúq-matawema pérakaraiye.

¹ abapaké móra-kanaama awaaraq kítana kótamaki-kanaama pááq inéna uráíye. Ítuma Béqtanibaq uráíye. mi-márúkáq Aráátaratima pukáipike mamá itó-umakaraiye. ² mikáq yeráwáqá kaawéqá amínéta urááe. Máátaa aáwaqa kéikamitana Aráátarati yaareráqá Ítugaraq máqe-uráíye. ³ Máriaa anón-oqtanawiqa yaan-ákúq-mátáwémá maténa Ítun-aitaukaqa atímma pérakarena Ítun-aituqa wenaqnotáurake ayúnakaraiye. miráitana átê-kuyukoma mi-náúpáqá ôriq uráíye. ⁴ wení iyápó-annabike móra-naqa Yúqtaati Itikáarioti wemá Ítumma mamá namuro-wáyúkátí iyáápimma anaaékaq maránéna wé Yúqtaati tiráíye: ⁵ “nôraq

itataawáq maamin-ákúq-mátáwémá íma kéyimetaa meyámmá matáunataabiyo? mipímmá kaumo-tiyááká-tiyááká-óqtámmá (300) wáíye. ááqibo meyámmá matáunarakaatati mi-méyámmá áwáyoq-wayukataa kanaaráq yiménaqtaa únnae.” Yúqtaati téna tiráíye. ⁶ áwáyoq-wayukama yimíyátábá ítiraibo paá moyánápóana wemá moyámmá mamá wenamááríq moyámmá mayáinayaba tiráíye. wemá mónekaq yabíkéna wenamááríq máyáinapoana wemá tiráíye. ⁷ miráitana Ítuma tiráíye: “wemmá min-íníkömmá ayuwáaro. minná maqtokéna kemmá uqta mátikaino-kanaaraqtaba kémaqtoraiye. ⁸ áwáyoq-wayukama keráwáqtê aati-aatimá mánobo kemá keráwáqtê aati-aatimá íma mánune.

anó-monoq-wayukama Aráátaratimma ikamínéta waayáímmá tirááe.

⁹ taíbaq Ítiráaeo-wayukama Ítuma Béqtani-marupaqo máin-aimma itátuweta yeráwáqá mibáq urááe. yeráwáqá uráámanibo Ítuqtabae téta íuraabo Aráátaratimma aónainetae. Ítumo náawanabi pukáípike mamá itó-umakaimma aónaineta urááe. ¹⁰ miráitata anó-monoq-kawaa-wayukama ¹¹ Aráátaratiqtabae téta taíbaq Ítiráaeo-wayukama anó-monoq-wayukama iyuwéta yirummá Ítumma ámikaae.

Ítuma Yérútáárebaq anómma uyátárai-nakoraan umá uráíye.

¹² óq-taoqa netuqyaa aarawaamá kótámaki-kanaaraq ayú maqnáiyama aónaneta ya máeta

ítaraae. miráuma Ítuma Yérútáárebaq ínena kéiyee-aimma ítátuweta ¹³ yeráwáqá kóbekáátágóni amamá akáteta utín-utin umá aapaké awiránéta urááe. wááqa yumáe kéweta tirááe: “atóbatikai-nako, ótáánao, yéna-nakoqtabama anómma uyátárai-nakon-awikaq kéyenana Áánûqtu amuqá kémarakaiye. Ítiráaeo-wayukati mú mikáq anómma yabíqyikai-naqa (kíni) Áánûqtu weqtábá amuqá kémarakaiye.” téta tirááe. ¹⁴ Ítuma móra naatéq-ótiráákákóni ámûraaq máena kéiyee. Áánûqtun-aama agamatá-kátáágó tiráiniq umá kéiyee. mirá kétiye: ¹⁵ “Tááíoni-maruko, áaqa ígáino! aónaaro. keráwáqtí mú mikáq anómma yabíyikai-naqa kéiyee. naatéq-ótiráákákóni ámûraaq máena kéiyee.” Áánûqtuni agamatá-kátáágó téna kétiye. ¹⁶ maamin-áímmá Áánûqtuni agamatá-kánnáágó tiráimma áqnáabaq Ítuni iyápó-annama íma ítaraae. aanibo anaaékaqa Ítumma pukáipike Áánûqtuma tágama-yataapi mamá atóbamakaitata mikáq yeráwáqá yúyánákáq maréta tirááe. Áánûqtuni agamatá-kánnáágó tiráimma yaákaq urááe.

¹⁷ taíbaq Ítute máqeo-kayukama Ítuma Aráátaratimma ááyaitana utátuwena úin-aimma timá abarokáq kéiteta nórabi i-náikaráq tirááe. ¹⁸ taíbaq óq-wayukama maami anón-awaameqa in-áímmá ítaraapoata yeráwáqá aapaq yaónaineta irááe. ¹⁹ minnáyaba Pérati-wayukama yeiyáá téite urááe: “káonaao? ketáataa íma ítánoe. aónaaro! máqtemma maa-márábí-káyúkámá wenanaae kéwaraae.” téta Pérati-wayukama tirááe.

yaímma Karíki-wayukama Ítumma aónaneta abáá-uraae.

²⁰ yaímma Karíki-wayukama maréta Yérútaárebaqa aapinaammá tíyaqtaba ayú maqnaapí utááe. ²¹ yeráwáqá Píripikaq urááe. wemá Beqtáirapake Kááriri-marupaq iráiyee. wemmá yeráwáqá ítama aónanaqtaa: “anóko, ketáámá Ítumma aónaqtaa kényunataae.” téta tirááe. ²² miráitana Píripi maréna Áánarukaq kéwena timá ámitata keqnáámmá mákanakama marétarata Ítukaq kéwetarata mó-tima-amikaaye. ²³ Ítuma yauwéqma tiráiyee: “mi-kánáámá íbêqa kényitata kemá Waayúkagon-Araakoma anómma tágama-yataaqa káme. ²⁴ kemá áraimma kétimatumune. mórama wíti-yumma marabí íkumena ípuinama kímora pááqyan-ayumma wenamá wániye. minná wemá puínamanibo taíganimma uta-uta umá ôriq umá arammá iyániye. ²⁵ móra-nakoma wení aúwaraiqtaba ôriq umá akáinanama wemá wení aúwaraikoma páátataakaa íniye. móra-nakoma wení aúwaraiqtaba maa-márábí máiyataaqtaba íakainanama anaaékaq matúq-matuq umá aati-aatimá máí-auwaraimma maqtorániye. ²⁶ náawa-naawabi kekáqô mayaímô mayanénama ketinaae waráino! kemá máuna-marukaqa ketí mayaímá matikáí-náqá mániye. ketí mayaímá matikáína-nakoma ketibomá wenáwîqa múte yauwíniye.” téna tiráiyee. Ítuma óq-aimma tiráiyee: ²⁷ “íbêqa tíyakoma ummaa kényaiye. ááqibo nóineq tenúno? ‘ketiboó, ketí ánatagina-kanaama íma yúwénana kumíno tenúno?’ ímiye. minnáyaba paá kukáune. ²⁸ ketiboó, tágama-yataaqa enáwîkaq akoqnáá umá mamá maa-márábí-káyúkámá

yiráátinonama enáwîqa anómma uyátá-maqma mimórá mái-waigonamiye.” téna Ítuma mirá-timatuwaitana aagómá wíyôpake kukéna tiráíye: “kemá tágama-yataaga ketíwîkaq mamá múte yaútaunnama móragaraq múte yauyónúne.” téna maamin-áikómá tiráíye. ²⁹ waayúkama máqeo-kayukama min-áímmá ítátuweta tirááe: “wíyonaa kétéye.” téta kétéwata yaímma-wayukama tirááe: “Áánûqtunopakekako kétéye.” téta mi-káyúká tirááe. ³⁰ Ítuma yauwéqma tiráíye: “aagómá wíyôpake keqtábá ítiraibo keráwáqtábá itaígáae téna tiráíye. ³¹ íbêqa máqtemma maa-márábí-káyúkámá Áánûqtu káyainaiye. maa-mará áaikoni anó-naqa Tááqtaama íbêqa ikámma waqtuwániye. ³² aanibo kemá maa-márábíkémô múte itó éqa máqtemma yiwíqma ketôpaqtaa ónúne.” téna Ítuma tiráíye. ³³ wemá min-áímmô tiráimma minná náaraq umá puíníyo minnáyataba yiráá téna tiráíye. ³⁴ ááqibo aarawaamá yauwéqma tirááe: “miráuma aammá aúmakaan-aipitaa ítaraunataa miráuma Metáíya paá matúq-matuq umá mániye. nôraq itaawáq Waayúkagon-Araakokaq múte yauwínoe kéteno? náawawaq Waayúkagon-Araakoma máíyo?” téta ítama aónaraae. ³⁵ mirá téna Ítuma timá yímikaiye: “pááqya-kanaabi ómmá keráwáqté mániye. keráwáqá ómmá wáinagaraq ókáqá íma máíyanama keráwáqá kumayukómá yawááq-umatikaniye. móra-nakoma kumayuqnóbáqá uréire ínna-nakoma ‘náakaraq kéi náakaraq kéwiyo’ téna wemá kanaaráq íkáonaiye. ³⁶ ómmá wáinaq ókómmá tirummá áméro! miráinaq keráwáqá ókón

áráaqa mánoe.” téna Ítuma tiráiyé. Ítuma min-áímmá timátuwenama yemmá iyuwéna aúpq kóuraiye.

netuqyaa Ítráaeo-wayukama Ítumma yirummá íamikaae.

³⁷ Ítuma netuqyaa anón-awaameqa yetúrikaqa imánibo yeráwáqá paá íma Ítumma yirummá ámikaae. ³⁸ netuqyaa-káyúkámá Ítumma yirummá íámikaapoata Áítáíya Áánûqtuni amuné-náqá wenáama áraíne téna káyiraatiye. Áítáíya naayóbáqá tiráíne: “uyátáraana-nako, náawaq ketáái táaraqa ítáraiyo? náawakaraq uyátárai-nakoma wení akoqnáama aráátitanawaq kanaarác aónaraiyo?” téna Áítáíya tiráiyé. ³⁹ maami-qtátáátábábóata yeráwáqá kanaarác yirummá íma káme miráipoana Áítáíya tiráíne: ⁴⁰ “Áánûqtu yeráwáqtí yúramma mamá karopamáyikena yúyánámmá mamá óqtakaa umátukaiye. miráitata yé íma yúramma káoneta yúyánámmá íma kéitaae. yeqtí yúrakakema íkáonaapoata yúyánámmá íma ítama káruteta kéopoata íma ketôpaqa waéqma íyaqa yemmá mamá atóbamayikanune.” téna Áítáíya naayóbáqá tiráíne. ⁴¹ Áítáíya uyátáraana-nakoni tágama-yataaqa aónaraiipoana weqtábá wenáaimma tiráiyé.

⁴² áaqibo netuqyaa-káyúkámá yaímma Táánítarani-kaanitori-wayukagaraq wemmá yirummá ámikaamanibo Péra-ti-wayukati yáaqa kéikatetaboata yeráwáqá yirummá áme-kayukama íma abarokác umá tirááe. abarokácó títatama monoq-náúpáké paábaq waqtuwánoe. ⁴³ yenamáárîq yeráwáqtábá yetíwîqa múte

yauwígáae kététemanibo Áánûqtuni tágama-yataaqtabama abarokáq umá íketee. ⁴⁴ ááqibo Ítuma yááyama tiráiyee: “náawabi arummá kétimenama kenamáa kekáqá íma arummá kétimibo ketibomá timátíkái-nakokaraq arummá kámiye. ⁴⁵ náawabi kemmá kétimonenama wemmá ketibomá timátíkái-naqa káonaiye. ⁴⁶ kemá maa-márábí-ómmá kukáune. miráipoana náawabi kekáqá arummá timénama wemá íma kumayupímmá mániye. ⁴⁷ móra-nakoma ketáama kéitena ketáama íkémayainama kemá kenamáárîq wemmá íma yawááq-umakanune. aanibo maa-márábí yawááq-umayikanaaq íkukaune. ímiye. kemá aarawaamá yááyabo umáyikanaaq kukáune. ⁴⁸ náawabi kemmá anaaéma umátikenama ketáama ímayenama íbêqa yainai-yátááqá wemmá káyainaiye. minnámo ánatai-yupaama máqtemma túnna-aikoma wemmá mamá yawááq-umatikanoe. ⁴⁹ kemá ketúyánápíkén-áímmá íkétune. ímiye. ketibomá timátíkái-nakoma wenamáárîq timá tímin-aimma kêtunaboqa máqten-aimma kétima-timune. ⁵⁰ ááqibo kemá ítaraune. ketiboní watáama aati-aatimá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mamá paá kéiyee. miráitaqa máqten-aimma túnnama minná ketibó timá tímin-aimma kétune.” téna Ítuma tiráiyee.

13

Ítuma wení iyápó-annati yítuqa tete uráiyee.

¹ kótámaki-kanaama waagókárîq kéitana Ítuma maa-márábíké yuwéna aboánôpaqa uínî-kanaama

yimmá ítaraiye. maa-márábí máena wení aanábó-wáyúkáyábá ôriq umá kákaitana yeqtábá yikáiq-yikaiq umáe kéuyena wení puíni-kanaaraq uráiyē.

² Tááqtaama Yúqtaatin aúyánámmá waéqma Ítuni kutarurîq webó-náqá aúrâkaraiye. ááqibo aáwaqa kénaawana ³ Ítuma ítaraiye máqte-qtataaqa Áánûqtuma wenayáápi ámikaitanaboana wemá Áánûqtunopake kukáunaboaq yauweré uyónúne téna aúyánámmá ítaraiye. ⁴ aanibo Ítuma aáwaqa nai-yáárérâq máqeikake itó-urena wení ámûraake aqtorai-wáqtómá ayúqma mikâq kéyuwena óíqa ayumí-wánáámá (táúrima) maténa ámûrana uráiyē. ⁵ kâqomma wemá nommá táápepi atímakena wení iyápó-annati yítauqa tete umáyíkarena ayumí-wánáánápó yítauqa ayúnikanena uráiyē.

⁶ áqnáabaqa Tááímoni Pítaakaq yítana Pítâa tiráiyē: “uyátâraana-nako, ketítâuraq tete umátikane kéono?” téna Pítâa ítama aónaitana ⁷ Ítuma yauwéqma tiráiyē: “íbêqa emá íaonaraanaiq ónáa kéune. ááqibo anaaékaqa emá aónanone.” téna Ítuma tiráiyē. ⁸ Pítâa akoqnâá-aimma abarokâq tiráiyē: “emá íma ketítâuqa tete ínóne.” téna titana Ítuma yauwéqma tiráiyē: “ááqibo kemô enaítuqa ímo tete onaamá emá íma ókaraq ketí iyápó-annama mánone.” téna Ítuma tiráiyē. ⁹ Pítâa timá ámikaiyē: “uyátâraana-nako, ketítâuqa wenamáa ítete é mûtûq tiyáánaa tiqnókâráq tete umátikaa!” téna Pítâa timá ámikaiyē. ¹⁰ Ítuma mikâq tiráiyē: “móra-nakoma máqten-aubakaraqo nommá pétukenama íma óqa peránibo paá wenaítâuqa tete íno. mûtûq keráwâqtí túgogaraq tirunóbâqá íráqôniq uráibo

kímora-nakone.” téna Ítuma timá yímikaiye. ¹¹ móra-naqa waéqma kutarurîq webómá aukái-naqa Ítuma aónatukaipoana tiráiyē: “kímora-nakone.”

¹² Ítuma wení iyápó-annati yítuqa tete umáyíkatuwena wení ámûraaq aqtorai-wáqtómá mamá aqména yauwéqma yaareráq umáena tiráiyē: “kemô umátikauna-yataaqtaba ítama kárutao? ¹³ keráwáqá keqtábá yirááti-nare kéte ‘uyátáraana-nako’ kéte kéoma minná áraine. miráipoana minná kemúne. ¹⁴ ááqibo kemá keráwáqtí títuqo tete umátikaunama kemá yirááti-naqa uyátáraunakoma tete kéumatikaune. mórai q umá keráwápike káqowa-kaqowan-aituqa tete ínôqtaba ketiyáánaubiqá aóna-mayaaro. wenáitauq-wenaitauqa tete íné oné. ¹⁵ íbêqa keráwáqá umá tiráá túnnai q kemá nôrabi umátikaunayaba mimórái q umá keráwáqá íné oné. ¹⁶ éqtukena timámeno áraine. móra mayaímá máyái-nakoma aati-aatimá wení mayaímá mayákái-nakomma íma uyátá-ma qma anómma kémaiye. móra-nakoma watáama mamá i-nákómá timákáitana yi-nákómmá íma uyátá-ma qma anómma kémaiye. ¹⁷ keráwáqá ítama arútama miráeq oweqa mikáq timuqá maránoe. ¹⁸ kemá nóinabi íma máqtemma keráwáqtábá ketí iyápó-annama máqtemma ye táaimma káoneq yiwíkaunama taíbaq-wayukabike yíwíkeq Áánûqtuni agamatá-kátáámá áraine téq kéyiraatune. min-ágámátá-kátáágó kétiye. ‘móra-nakoma ketí aáwaqa ketê nainákómá wenáitagegunapo múte yaáqma tímûraaq yániye.’” téna Áánûqtuni watáa agamatán-áikómá mirá kétiye. Ítuma óq-aimma tiráiyē: ¹⁹ “mi-qtátáaqá pááq íné kéitaq íbêqa aamá kétima-timune. mi-

qtátááqá pááq ínaqa keráwáqá mikáq tirumma amínomma minná náawabi MÁUNE. ²⁰ akoqnáá umá kétima-timune. kemá timákauna-naqa náawabi awirénama kekáráq kétiwiraiye. náawabi kemmá tiwirénama timátíkarai-nakokaraq káwiraiye.” téna ²¹ min-áímmá Ítuma timátuwena amakó ôriq umá ummaa yágitana wé tiráíye: “áraitima kétima-timune. keráwápíké móra-nakoma kemmá mamá namuro-wáyúkábí tikániye.” téna Ítuma tiráíye. ²² wení iyápó-annama wenaúrapi-kenaurapi káoneta yúyánápi náawaqtaba kéliyo téta íaonaraae. ²³ iyápó-annabike móra-naqtaba Ítuma ôriq umá ákái-naqa Ítun-amakaq yaareráqá máena aítqaraqa agebamá máqe-uraiye. ²⁴ miráitana Tááiimoni Pítáa aqnótáq yumátuwena ‘náawaqtaba kéliyaa wekáq itaa’ téna awaaméqá umá timá ámikaiye. ²⁵ Ítun-aiqtaabi agebaréna tiráíye: “uyátáraana-nako, náawaqtaba kéteno?” téna ítama aónaitana ²⁶ Ítuma yawwéqma tiráíye: “kemá yammá aáwaq-anopi yamá atímma áménama minnáqíye.” téna Ítuma timátuwena yammá aáwaq-anopi yamá atíkema Yúqtaati Tááiimoni Itikááriotini áanikoma ámikaiye. ²⁷ mikáq Yúqtaati min-ááwáqá mamáyáitana Tááqtaama wepi yabékitana Ítuma timá ámikaiye: “nôrabi ínema páátákáá mirá-uwo!” téna tiráíye. ²⁸ máqtemma yaareráqá máe-kayukabike móra-nakoma Yúqtaatima nóin-ainabi timá ámin-aimma íma ítama arútaraiye. ²⁹ Yúqtaati móne-ketima matóráiqtaba kéliyaa téta yaímma-wayukama tirááe: “kótámaki-kanaaraq-yataaraq meyanîq uwo kéli kéqokeq-yataaraq áwáyoq-wayukama yimiyówaq” kéliyaa téta tirááe. ³⁰ Yúqtaati

min-aáwáqá kémayenama máápaqa kumayupí yáubaguraiye.

aúgen-amaan-aimma

³¹ Yúqtaati ayuwéna kóitana Ítuma tiráiyē: “íbêqa Waayúkagon-Araakoni tágama-yataaqa mamá abarokáq kéumakena Áánûqtuni tágama-yataaqa Waayúkagon-Araakokaq kéumakaiye.

³² Waayúkagon-Araakoma Áánûqtuni tágama-yataaqa abarokáq mamé ínana wení tágama-yataaqa Áánûqtu waéqma wenamáárîq wepí páátákáá abarokáq mamé íniye. ³³ ketí pááqyan-iyaqo! kemá keráwáqtê pááqya-kanaama mánune. keráwáqá tibáá-inoe. ááqibo keqnaámmá Ítiráaeo-wayukamma timá yímikaunaiq umá kemá kétimatumune. keráwáqá kenamáárîq kemá kóúnabaqa íma kanaaráq uínoe. ³⁴ íbêq-kanaayaba kemá aúgen-amaan-aimma kétimune. kemá keráwáqtábá tíkáiniq umá keráwáqá mórai q umá weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá máero. miráuma keráwákáráq káqowaqtaba kákaina káqowaqtaba kákaina tíkáiniq únnaiq umá máero. ³⁵ akai-yátááqá keíyáátaa wenámí-kenamin umá maíyata ketí iyápó-annae téta máqte-kayukama aónainoe.” téna Ítuma tiráiyē.

Ítuma tiráiyē Pítaama anaaéma umátikaniye.

³⁶ Tááímoni Pítaa tiráiyē: “uyátáraana-nako, náakaraq kéono?” téna wé timátuwaitana Ítuma yauwéqma tiráiyē: “kemá kouna-marupaqa íbêqa emá íma kanaaráq tinaaéma waráínóne. ááqibo anaaékaq ketinaaéma waráínóne.” téna Ítuma

tiráiye. ³⁷ Pítaa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, nôraq ínaraq enanaaéma íbêqa kanaaráq íwaranuno? kemá eqtábáé téq áqa puyónúne.” téna Pítaa titana ³⁸ Ítuma yauwéqma tiráiye: “emá keqtábáé téaq áqa puíné kéono? kemá akoqnáá umá kétima-amune. kokóregoma áa tiné kéinaa emá keqtábá kaumobáqá ‘wemmá íaonaraune’ té wakaránóne.” téna Ítuma Pítaamma timá ámikaiye.

14

aboánôpaqa uí-ámmá Ítumiye.

¹ Ítuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “íma yuwáiyana tíyako ummaa yaíno. miráinaq Áánûqtukaq tirummá kámaraq áaqibo kekákáráq tirummá tíméro. ² ketiboní naaúpaqa taígani-maqa wáiyé. ímo wárainaga kemá keráwáqtábá wágáábaq timátikanaa únnae. kemá kóureqa keráwáqtí márûqa ko tarôq umá óqtaa umátikanune. ³ kemó kówéqa keráwáqtí márûqa ko tarôq umá óqtaa umátíkátuweq kemá yauwéqma iréq kenamáárîq yatiwiranúne. kemá máuna-marupaqa keráwákáráq mánóe. ⁴ kemá ónááqo únna-maruqtaba aammá keráwáqá kéitaae.” téna Ítuma wení iyápó-annama timá yímikaiye. ⁵ Tóamáati timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, náakaraq kóinono minná ketáá íaonaraunatae? náaraq umátaawaq maamin-ámmá kanaaráq aónanunataabiyo?” téna Tóamáati timá ámikaiye. ⁶ Ítuma yauwéqma tiráiye: “kemá kenamáárîq ketibonôpaq wíámúne. kemá áraimma tí-ááímúne. kemá aati-aatimá paá matúq-matuq umá mái-aaimune. móra-nakoma

ketibonôpaqa kéyena káqon-amma íma mamá awi íniye. ímiye. kemá kenamáamune. ⁷ kemmô kétimoneqa ketibokáráqá káonaae. íbêqake wemmá aónatukeqa wemmá keqtúrapike aónaraae.” téna Ítuma yauwéqma tiráiyé. ⁸ Píripi timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, emá enaboqtáá tiráátinana keqtáá kanaaráq íno.” téna Píripi timá ámikaiye. ⁹ Ítuma yauwéqma tiráiyé: “Píripao, kemá ayáqtáá-kanaama keráwáqtê máqe-uraune. emá íyaq kemmá timónaraano? náawabi kétimonenama ketibokáráqá káonaiye. nôraq itaawáq ‘enaboqtáá tiráátiyo’ kéteno? ¹⁰ kemá ketibopí máunana wemá ketibomá kepí máiyé. minnýaba íyaq kekáqá arummá kétimeno? aamô timá-timunama íma ketáaq-maqma kétune. ketibomá kepí máena wení mayaímá kémayaiye. ¹¹ keráwáqá maanáikáqá tirummá áméro. kemá ketibopí máunana ketibomá kepí máiyé. ááqibo ímo miráinaqa kemá máqtemma anón-awaameq-yataariq únnama aónaraabo minnýaba kekáq tirummá tíméro. ¹² kemá áraimma kétima-timune, móra-nakoma arummá timénama mórai q umá anón-awaameq-yataariq íniye. kemá ketibonôpaq uyátá-maqma anón-awaameq-yataariq íniye. ¹³ aanibo máqteqtataaqtabama ketíwîkaqa nunamupí itáíyaqa kemá paá mirá-onune. miráonana ketiboní tágama-yataakoma kemá áanikokaqa yíniye. ¹⁴ ááqibo ketíwîkaqa nunamupí móra-yataariq uwó tíyaqa kemá paá mirá-onune.” téna Ítuma tiráiyé.

Áánûqtuni Aokaq-Áágómá kumíniye.

¹⁵ Ítuma óq-aimma tiráiyé: “keráwáqô, keqtábá tikáinaqa ketí ámáan-aimma taákaq matokéra

mirá-inoe. ¹⁶ ketibommá ítama aónaanana wemá káqomma tíwâqnaa í-náqá wení Aokaq-Áágómmá timákainana keráwáqtê ku matúq-matuq umá mániye. ¹⁷ Aágoma wení árain-aikoni áaimma máiye. maa-márábí-káyúkámá wemmá íkaoneta íkêiteta kéopoata wemmá íma kanaarâq awiránóe. wemá keráwáqtê máipoana keráwápí mániye. ááqibo keráwáqá kenamáárîq wemmá káonaae. ¹⁸ miráinaq kemá ítiyuwaanaq keráwáqá kenamáa anóbo íma máin-iyapogoraan umá íma mánobo kemá yauwéqma keráwáqtôpaq yenúne. ¹⁹ pááqya-kanaabi maa-márábí-káyúkámá kemmá móragaraq ítimonainobo kemmá matúq-matuq umá máiauwaraimma matokáunaboq keráwákárâq miráuma mayáinopoq miráinaqa kemmá timónanoe. ²⁰ mikánáámô yínaqa keráwáqá ítánoe. minná kemá ketibopí máunaq aanibo keráwáqá kepí máápoaq kemá keráwápí máune. ²¹ náawabi ketí aúgenamaan-aimma aákaq matokéna mirá énama wemá keqtábá ôriq umá kákaiye. keqtábámô ôriq umá akáina-nakoma ketibomá weqtábá ôriq umá akániye. kegárâq ketí tikaí-yátááqá aménúnaboq kemá kenamáárîq ketáaimma arááatenune.” téna Ítuma tiráiyé. ²² Ítuma óq-Yuqtaatimma timá ámikaiye íma Yúqtaati Itikááriotimibo: “uyátáraana-nako, náaraq umáwaq enáaimma keqtáá kétiraatetaa maa-márábí-káyúkámá íma yirááatenune kéteno?” téna Yúqtaati tiráiyé. ²³ Ítuma yauwéqma tiráiyé: “náawabi keqtábá akáinanama kemá túnna-aimma aákaq matokéna mirá-iniye. ketibomá weqtábá akáinakama ketibotê kegárâq wenôpaq iréka weté kerátá ya matúq-matuq umá máyuye. ²⁴ náawabi

íma keqtábá akáinanama kemá túnna-aimma íma aákaq matokéna miráinipoaq wemmá ketáaimma íaraatenune. aamô kéitaamma íma kennáé. ááqibo min-áímmá ketibó timátíkarai-nakonopake kéiyé.” téna Ítuma tiráiyé.

Ítuma puínéna ákaq-aimma kétiye.

²⁵ wení iyápó-anamma Ítuma timá yímikaiye: “keráwáqtê máeqa maami-qtátááqá timá tímikaune. ²⁶ Áánûqtuni Aokaq-Áámá tíwáqnaa í-náqá ketibomá ketíwíkaq timákainana kégumena wemá máqte-qtataaqa kétiraatena wemá tímikauna-aimma túyánákáq mamá marániye. ²⁷ kaayoné-yátááqá keráwáqtê yuwáune. ketí kaayone-yátááqá keráwáqá kétimune. maa-márábí-káyúkámá mirá-kááyóné-yátááqá íyokaa-qtataaqa kétimune. íma yuwáiyana tíyako ummaa keyainaraq íma ikatíqa oro! ²⁸ keráwáqá ítaraawaq timá tímikaune. minná ‘kemá koureqa yawwéqma keráwáqtôpaq yenué.’ keqtábá tikáinaqa timuqá maránóe. kemá ketibonôpaqa kégounama ketibomá kemmá uyátá-maqma máiyé. ²⁹ íbêqa mi-qtátááqá íma pááq íné kéitaq paá aamá kétima-timune. mi-qtátááqá pááq ínaqa mikáq tirummá timínoe. ³⁰ kemá íma keráwáqtê ayaqtáá-kanaama watáá-wataa tenúne. maa-márágón áai-nakoma (Tááqtaama) kéimanibo wení akoqnáá-yataaqa kemmá íma kanaarác uyátá-maqma yokáiyé. wení akoqnáarakemma kemmá ánná ítiminiye. ³¹ maa-márábí-káyúkámá timónainoe. minná ketiboqtábá ôriq umá kétékaitaq wemá máqten-aimma timá tímímma taákaq yokéq

mirá kéune. itó-oro! maa-márúkáké yuwéqtaa kónatae.” téna Ítuma tiráiyé.

15

ánnágon-aboma Ítumiye.

¹ Ítuma wenamáárîq ánnágon áaimma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “kemá árain-annagon ábô máunana ketibomá yókón aboámíye. ² amagómá arammá íma iyáitanama akáma kéiyaabotuwaiye. ááqibo arakaráq-ámámá ayááma tágatukena amumá yaákarena aráka-araka égé yuwáitana anaaékaq óq-aupaqa arammá iyánîqtaba mirá kéiyé. ³ ketáa timá tímikaunaboaq íbêqa keráwáqá aúgen-augen urááe. ⁴ kemá keráwápímmô máunaiq umá keráwáqá kepímmá móraiq umá máero. amagómá ábôraqa íaraaparenama wemá arammá íma iyániye. miráínaqa keráwákáráq kekáq íma máeqa keráwáqá arammá íma iyánoe. ⁵ kemá ánnágon-abomune. keráwáqá ánnágon-amamoe. miráipoana náawabi kepí máinaqa kemá wepí máenana wemá arammá netuqyaa iyániye. ááqibo kekáké yuwéq ókaqo maéqa keráwáqá móra-yataariqa kanaaráq íma ínoe. ⁶ móra-nakoma kepí ímo maínanama wemá amamó ayááma iyaabótúwáanikaa umá yuwáiyana aayákaginata máqtemma aúqma irabí agatuwánoe. ⁷ keráwáqá kepí maíyanama ketáagoma keráwápí maínaqa keráwáqá kemmá kenamáárîq nunamupí máqte-qtataaqtaba itáiya-qtataakoma mamá pááq umátiminoe. ⁸ keráwáqá taíganin-aramma iyéqo ketí iyápó-annamo auráyanama ketiboní tágama-yataakoma múte yawwíniye. ⁹ ketibomá keqtábá ôriq umá kákaitaqa móraiq umá kemmá keráwáqtábá

ôriq umá kêtikaiye. ketí tikaí-yátáákón aúkáapi máero. ¹⁰ kemá ketiboní áamáan-aimma taákaq matokéq miráuraunaboaq kemá wení akaí-yátáápi máune. mórai q umá keráwáqô ketí áamáan-aimma taákaq matokéq miráiyama ketí tikaí-yátáápi máinoe. ¹¹ kemá timá tímikaune. minnâ ketí timuq-yatááqá keráwáqá mayánoe. ketí timuq-yatááqá keráwápi ógiqma mániye. ¹² maaminnâma ketí áamáan-aimmibo. keqtábá tíkainiq umá weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá máero. ¹³ mú mikáq anómma akai-yatááqá íma wáiyeye. minnâ móra-nakoma ákáina-wayukayabae téna puíniye. káqo-nakoni akáí-yatáákómá íma uyátá-maqma wáiyeye. ¹⁴ kemá áamáan-aimma túnna-yataariq owéqa keráwáqá tíkái-kayukamoe. ¹⁵ mayai-nákómá wemá mayaímô ámî-nakomma nôrabi i-qtátááqá íma kêtaiye. miráipoana kemá íma keráwáqtábá ókaraq ‘ketí mayai-wáyúkáé’ téqa tenúne. máqte-qtataaqa ketibonôpake itáuna-yataaqa keráwáqá timá tímikaunaboaq keráwáqtábá íbêqa ‘kemmá tíkái-kayukae’ kêtune. ¹⁶ keráwáqá íma kemmá máqte-kayukabike tíkáimma íma tiwíkaabo kemá kenamááriq keráwáqá máqte-kayukabike tíkáimma tiwíkaune. kemá mi-máyáíráq keráwáqá timátíkaraunaboaq keráwáqá koma matúq-matuq umá máí-aramma ko iyáíq-iyaiq umá márailyana ketibomá keráwáqá nói-qtataaqtatabi ketíwíkaq itaíyanama wemá timíniye. ¹⁷ keráwáqá maami-qtátááriqa oro! weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá máero.” téna Ítuma tiráiyeye.

máqtemma maa-márábí-káyúkámá Ítumma wení iyápó-annagaraq íyamma kéumayikaae.

18 óq-aimma Ítuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “maa-márábi-káyúkámá keráwáqtábá ítikaiyaqa minnáma taákaq máráaro! áqnáabaq keqtábá iyikaitata anaaékaq keráwáqtábá ikéyikaiye. 19 keráwáqá maa-márágóní waayúkamo máraiyatama yemá keráwáqtábá yikániye. ááqibo kemá keráwáqá maa-márábiké tíkaimma tiwíkaunapoana íbêqa maa-márágóní waayúkama íma mááe. miráipoana yemá keráwáqá iyamma kéumatikaae. 20 timá-timuna-aimma taákaq máráaro! ‘móra mayaímá máyái-nakoma aati-aatimá wení mayaímá mayákái-nakomma íma uyátá-maqma anómma kémaiye.’ miráipoana yeráwáqô kemmá tíkamma kéwaretama keráwákáráq tíkamma waránóe. yemá ketáamo keíteta mirá étamo-etama yemá keráwáqtí taagaraq keíteta mirá-inoe. 21 yemá timátíkáin-nakomma íaonaraapoata ketíwíqtabae téta maami-qtátááríq umátikanoe. 22 kemá ímo iréqo aamá timá yímenatama yeqtí yigae-yátááqá íwane imánibo íbêqa yeqtí kúmiq-yataaqa íma kanaaráq aúpáq yuwánóe. 23 náawabi kemmá áyámma umátikaina-nakoma móraiq umá wemmá ketibokáráq áyámma kéumakaiye. 24 kemá anón-awaameqa káqo-kayukama ikéoniq umá kenamáa yiráátiraunaboata yeqtí yigae-yátááqá íma wániye. ááqibo íbêqa yeráwáqá aónaretamanibo kemmá ketibokáráq paá iyámma kéumatikaakarataae. 25 ááqibo yeráqwátí agamatá-kánnáábí áraimma yíniye. ‘yeráwáqá paáyaba kemmá iyámma umátikaraae.’ 26 akoqnaá umá tíwáqnaa ínînaqa árain-aain-Aagoma ketibonôpake timákáanana kumínama ketí árain-aaimma má tínaq keráwáqá

itánoe. ²⁷ ketê keráwáqá áqnábake mamé iráapoaq keráwákáráq keqtábá árain-aimma tínoe.” téna Ítuma wení iyápó-annama timá yímkaiye.

16

¹ Ítuma Ókaraq íyamma umáyikanoqtaba téna tiráiyee: “keráwáqá kemmá tirummô timí-yátááqá íyuwaigae téq maa-qtátááqtábá timá tímikaune. ² keráwáqá monoq-náúpáké waqtuwánóe. áraine. mi-kánáámá yínanama keráwáqô tikamiya-kayukama ‘Áánûqtuni mayaímá kémayaunatae’ téta tínoe. ³ ketibokáráq kekáráq ítimonaraapoata mi-qtátáárîq umátikanoe. ⁴ ááqibo timá tímikaune. mi-kánáámá yínaqa timá tímítukaiqtaae téq mikáq túyánámmá ítama taákaq ínoe.” téna Ítuma tiráiyee.

Áánûqtuni Aokaq-Áámá kumíniye.

Óq-aimma Ítuma tiráiyee: “áqnáabaqa keráwáqtê máqe-uraunaboaq keráwáqá maami-qtátááqá íma timá tímikaune. ⁵ ááqibo íbêqa timátikáitaq kukáuna-nakonopaqa koune. miráitana keráwápíké móranakoma ‘náakaraq kégono’ téna íma ítama kétimonaiye. ⁶ kemá maamin-áímmá kétunana keráwáqtí týakoma ummaa kéyaiye. ⁷ paá árain-aimma kétimatumune. kemá kónanama íraqôniq umátikaniye. íma kónanama keráwáqtôpaqa Tíwáqnaa Í-náqá íyiniye. ááqibo kemá kowéqa Tíwáqnaa Í-náqá timákáánana keráwáqtôpaqa kumíniye. kumínama ⁸ waayúkagoni kúmiq-yataaqtaba wemá yainániye. kateko-yátáákón áaimma má téna yainái-yátáákón áaimma má téna íniye. ⁹ Tíwáqnaa Í-náqá yénama miráuma kaumo-yátááqtábá tíniye. minnâ áqnáabaq

yeráwáqá íma kemmá yirummá ketimepoata maami-kúmíq-yátáákóní táígon-aiiqtabama wemá yiráátiniye. ¹⁰ ketibonôpaqa kounaboqa ókaraq ítimonanopoana kateko-ááíqtábá wemá tiráátiniye. ¹¹ maa-márágón áai-nakoma (Tááqtaama) yawááq-umatukaipoana yaináí-yátáákón áaiqtaba Tíwáqnaa Í-náqá tiráátiniye. ¹² kemá taígani-qtataaqtaba timá timenaa únnamanibo íbêqa maamin-áikó keráwáqá mamá ummaa yamátikaniye. ¹³ wemá yénama Árain-aain-Aagoma máipoana wemá máqtemma árain-aain-aimma má téna taákaq mamá tikániye. wenamááríq wenááq-maqma ítinibo paá ítáin-aimma tínana anaaékaq pááq ínî-qtataaqtaba timá-timiniye. ¹⁴ nóin-ainabi ketôpakemmo kéitenama timá-timinipoana ketí tágama-yataaqa wemá múte yawwíniye. ¹⁵ máqtemma ketibomá matokái-qtataaqa minná kennámiye. miráipoaq kemá timá tímikaune. ‘nóin-ainabi keráwáqá timá-timinama ketôpake kémayaiye.’ ” mirá téna Ítuma tiráíye. iyápó-annama yiru-qtatáákómá anaaékaq waéqma yimuq-yatááqá aurániye. ¹⁶ Ítuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “pááqya-kanaabimma keráwáqá kemmá ítimonainoe. ááqibo pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá timónainoe.” téna Ítuma wení iyápó-annama timá yímikaiye. ¹⁷ maannáyaba yaímma wení iyápó-annama ye iyáá tirááe: “wenáaimma nóiqtaba kétéyo? wemá kétima-timiqtaae. ‘pááqya-kanaabimma kemmá ítimonainoe.’ ááqibo ‘pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá timónainoe.’ wemá ókaraq tiráíye. ‘ketibonôpaq kounaboqa kétéye.’ ” téta ¹⁸ wení iyápó-annama tirááe: “nôraq téna ‘pááqya-kanaabine’ kétéyo?” téta yeráwáqá kaumo

kááyaq-yuyanamma ítaraae. wení iyápó-annama ókaraq tirááe: “nóin-aaiqtaba kėtiyo? ketáá íma ítama kárutaunatae.” téta tirááe. ¹⁹ Ítuma aónaraimma yeráwáqá wemmá ítama aónaineta kéowana timá yímikaiye: “keráwáqá kaumo kááyaq-tuyanamma kéiteq kemmá ítama timónaineraq kéoo? kemô túnnama ‘pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá timónainoe’ maaminnáyataboaoq keráwáqá wemmá kéitaimma wemmá kéitaimma kéoo?” téna Ítuma timá yímikaiye. ²⁰ Óq-aimma Ítuma tiráiyē: “árimma kétima-timune. keráwáqá ibiqá kéyareq keráwáqá mi-kánááráq ketoqá máiyana miráiyata mimórá táoqa maa-márabi-káyúkámá yimuq-yatáápi mánoe. keráwáqá tirumá ínomanibo anaaékaq tiru-qtatáákómá waéqma timuq-yatáápi mánoe. ²¹ aaragómá iyápómo akáínéna kéenama wení kanaamá kéitanaboana wemá arummá ôriq kéiyē. ááqibo anaaékaq iyápóma marákátuwenama amuqá kémarena wení aíqo éwai-qtataaqa wemá káwikatuwaiye. ²² miráitaq íbêqa keráwáqá tirummá kéoe. ááqibo móragaraq keráwáqá kétimonaanana keráwáqtí tíyakoma kanaa íniye. keráwáqtí timuq-yatááqá náawabi móra-nakoma keráwápi ké ímatuwaniye. ²³ mi táoqo pááq ínaqa keráwáqá móra-yataaqtaba íma kekáq itánóe. árimma kétima-timune. keráwáqá móra-yataaqa ketibokáq itáiyana ketíwîkaq wemá timíniye. ²⁴ naayóbákáráq móra-yataaqa ketíwîkaq íma ítama aónaraae. íbêqa ítama aónéra kéqokeq-yataaqa kémayaiyana keráwáqtí timuq-yatáákómá ógiqma wániye. ²⁵ maami-qtatááqá taíganimma waéqma itái-áipi timá tímikaune. mi táoqa yínaqa íma waéqma itái-áipi

timá-timenupo paá ketiboqtábámá abarokáq timá-timenune. ²⁶⁻²⁷ ketibomá wenamááriq keráwáqtábábá kákaipoana mi táoqa keráwáqá ketíwíkaq itáíyaqa ketibokáq ‘ítatikanune’ téq kétune. keráwáqá keqtábámá tíkáitababoaq kemá ketibonôpake kukáunaq tirummá tímikaapoana minnáyaba ketibomá keráwáqtábá kákaiye. ²⁸⁻²⁹ kemá ketibommá ayuwéq maa-márábí kukéq íbêqa keráwáqá tiyuwéq ketibonôpaq yauweré kégoune.” Ítuma mirá téna titata wení iyápó-annama timá ámikaae: “mi aónaao! íbêqa waéqma itai-áímmá íkétépo paá abarokáq kéténe. ³⁰ íbêqa ketáá káonaunatae. minná emá máqte-qtataaqtaba ítareboaa náawabi móra-nakoma paá íma awé kéonana emmá ítama káonaiye. minnáyabataa ‘Áánûqtunopake kukáane’ téqtaa ekáq tirummá kámunatae.” téta wení iyápó-annama tewana ³¹ Ítuma yauwéqma tiráíye: “íbêqa keráwáqá árainaq kéwareraq tirummá ketimeyo? ³² ítáaro! mi-kánáámá kéyena íbêqa yábaaq kéipoaq keráwáqá móra-mora umágíyaqa kenamáa mánune. ááqibo kenamáa íma mánupo ketibó ketê máíye. ³³ kaayoné-yátááqá mayaígáae téq maami-qtátááqá timá tímikaune. maa-márábímmá tú-tiq-yataapi máinomanibo akoqnáa umá máero! maa-márábí-qtátáákón áaikoma kemá uyátámakuraune.

17

Ítuma tágama-yataaqtaba nunamummá kétéye.

¹ Ítuma maará-timatuwena yanaa wíyôpaq aúramma káonena tiráíye: “ketiboó, íbêqa kanaamá pááq umáguraiye. tágama-yataaqa enánikokaq

múte kényauwinana tágama-yataaqa ekáq áanikoma kanaaráq múte yauwíniye. ² miráipooa emá náápaamma máqte-kayukati anómma ámitukaane. ááqibo wemá yemmá tiména-wayukama matúq-matuq umá mái-auwaraimma kanaaráq yimíniye.” téna Ítuma tiráiyé. ³ matúq-matuq umá mái-auwaraimma miráuma wáiyé. móra-nakoma ekáráq kemá Ítu Káriqtokaraq káonaiye. emá enámáa áraimanikoe. ááqibo Ítu Káriqtomma emá timákaanana kukáiyé. ⁴ Ítuma óq-aimma nunamupí tiráiyé: “mayái mayaaó té tiména-mayaima mamá ánatatukaune. minnáyababoaq ení tágama-yataaqa maa-márábí-káyúkámá kényiraatune. ⁵ ketiboó, naayóbáqá maa-márámá íma pááq uráitaq kemá eté máeqa anó-tagama-yataaqa egáráq kegáráq matokáuyane. ááqibo mirá-tágámá-yátááqá íbêqa keqnáámmá timiyo. ⁶ maa-márábí-káyúkámá tímikaana-wayukama enáwîkon áaimma yiráátiraune. naayóbáqá ení waayúkama máqe-uraamanibo kemmá tímikaanata enáaraq kéiteta mirá-uraae. ⁷ íbêqa yemá ítama kárutaae. minná máqte-qtataaqa keté wáimma timénaq matokáunama enôpake iráiyé. ⁸ irááti-yataaqa tímá tímikaanama yeráwáqá tímá yímitukaunata yeráwáqá mataáe. naayóbáqá eté máqe-uraune. enôpake yúnaa enamááriq timátíkaraanata minnáyaba áraimma ítama arútaraanata yirummá tímikaae.

Ítuma yirummá ámê-kayukayaba nunamummá kétimayikaiye.

⁹ kemmá yirummá tímê-kayukayaba nunamummá kétimayikaune. kemá íma maa-

márábí-káyúkáyábá nunamummá kétune. yemá árainma enabóata paá tímikaana-wayukayaba nunamummá kétimayikaune. ¹⁰ máqtemma kemá matokáunama ennámiye. mórai q umá máqtemma emá yokááná-yataaqa kennámiye. tiména-wayukama yirummá timéta ketí tágama-yataaqa múte yaútaae. ¹¹ íbêqa kemá íma maa-márábí máune. enôpaqa kéyunatama yeráwáqá maa-márábí mááe. mú mikáq aokaq-kétíboó, emá enáwîkoni akoqnáára q tímikaanana enáwîpi tímikaana-wayukama kawáá umá yabíqyikaa. miráinaka kerátámá úyaniq umá miráuma yeráwáqá kímorai q ígáae téq kétune. ¹² kemá yeráwáqté máeqa enáwîkoni akoqnáára q tímikaana q maamin-ákóqnááraké yemmá yabíqyíkaraune. kemá yabíqyíkaraunaboata máqtemma emá tímikaana-wayukabike mórama enayáápike íyukaune. paá kímora-nakoma aúyokurena Áánûqtuni agamatá-kánnaágómá tiráiniq umá árainma iráiyé. ¹³ íbêqa enôpaq kéyunamanibo maa-márábí paá máeqa maagtátááqtábá kêtunaboata timuq-yatááqá yirupi kémayaiyanama yimuq-yatááqá ógiqma wániye. ¹⁴ enáama yímikaunatamanibo maa-márágóní waayúkama kekáá umá íma máápoata yeráwáqá maa-márágóní waayúkama yemmá íyámma umáyíkaraae. ¹⁵ timénna-wayukama eqtábá ‘maa-márábíkémá íma yiwíqma paábaq yuwaa’ téq íkéitaupo paá Táí-nakoqtaba kawáá umá ‘íráqôniq umáyikaa’ téq ítama káonaune. ¹⁶ kemá íma maa-márábí-náqá máunata yeráwáqá mórai q umá maa-márábí-káyúkámá íma mááe. ¹⁷ yeráwáqá aokaq-aokaq umá árain-aain-aipi mamá yikaa. enáagama

árain-aain-aimma wáiyē. ¹⁸ kemmá maa-márábímmô timátíkáráanaíq umá yeráwáqá móraíq umá maa-márábí timáyíkaaraune. ¹⁹ keráwáqqtábááé téq kenamááríq mamá aokaq-aokaq kéune. miráipoata yeráwákáráq mamá aokaq-aokaq umá árain-aain-aipi kanaaráq mánoe.” mirá téna Ítuma nunamupí tiráiyē.

Ítuma wení iyápó-annati yáamo ítáa-kayukayaba nunamummá kétimayikaiye.

²⁰ Ítuma ókaraq nunamummá tiráiyē: “yenamáa yeráwáqqtábá íma maami-núnámúmmá kétimayikaupo ááqibo yeráwáqtí yáamo ítáa-kayukayabagaraq kétimayimenata yirummá amínoe. ²¹ emá ketiboó, kepí maénaq kemá epí máunaíq umá yeráwáqá mimóráíq umá kímora-nakoraa umá kerátábí máigaae téq kétune. ²² kemmá tímikaana-tagama-yataaqa yímikaunaboata yeráwáqá kímora-nakoraa umá kerátámá máuyaniq umá mánoe. ²³ kemá yepí máunaa emá kepí máane. miráuma komaé-yamae umá mórabí íraqôn-aaiqtaba ánatatuwenata máigaae téq kétune. máiyata maa-márábí-káyúkámá aónanoe. minná emá timátíkarema keqtábá ‘ákarainiq umá’ yeráwáqqtábá ‘ákaraine’ téta tínoe. ²⁴ ketiboó, emá yeráwáqá kemmá tímíqtukaanaq yeráwáqá kemá máennabaq máigaae téq kétune. tágama-yataaqa emô tímikaanama maa-márámá íma pááq uráitaama emá keqtábá ôriq umá ákaraine. miráinata yeráwáqá ketí tágama-yataaqa yimónanaae téq kéune. ²⁵ kateko-kétíboó, maa-márábí-káyúkámá emmá íma aónaraabo kemá emmá aónaraune. maami-káyúkámá ‘é timátíkaraane’ téta íbêqa kétimonaae.

²⁶ enáwîkon áaimma yiráátiraune. ókaraq-okaraq yiráátimaeq onúne téq miráuma keqtabá tíkái-qtataaqa yokáánama yeráwápí maínaq kegáráq yeráwápí mánune.” Ítuma mirá téna nunamupí tiráiyé.

18

Yúqtaati Ítumma namuro-wáyúkátí iyáápi kéyimiye.

¹ Ítuma mirá-timatuwena wení iyápó-annate Kítaroni-kokubi ko atátuweta mórama yópi máqtemma utááe. ² Ítuma netuqyaa-túpáá wení iyápó-annate mi-tómmá wáipaq wéwainapoana Yúqtaati namuro-wáyúkátí iyáápimmo Ítumma ma ayuwaí-nákómá wemá naayóbáqá mi-qtómmá aónaraine. ³ ááqibo Yúqtaati ááiq-wayukama yiwíqmena i-wáyúkágáráq uyátáraa-monoq-wayukabikekaraq Péрати-wayukabikegaraq yiwíqmena iráiyé. ááiq-yataakaraq maméta ókáráq kúraqma mamé irááe.

⁴ Ítuma máqte-qtataaqa wenaneq pááq ínimma aónaraiye. miráitana wemá waaqókáq uréna timá yímikaiye: “keráwáqá náawaqtaba abáá inera kéoo?” téna ítama aónaitata yemá tirááe: ⁵ “ketáámá Ítumma Náátárêtibake-nakoqtabataa kábaa-unnatae.” tewana Ítuma tiráiyé: “kemúne.” téna tiráiyé. Yúqtaati namuro-wáyúkátí iyáápi Ítumma mayuwaí-nákómá yeráwáqtê itó-uma máqé-uraiye. ⁶ Ítuma “kemúne” kêtitata yemá abákaq-abakaq umááe kéweta yinaaépake marabí ko wagéqé urááe. ⁷ keqnáámmá Ítuma ítama yimónaraiye: “keráwáqá náawaqtaba abáá inera kéoo?” téna titata yemá

tirááe: “Îtuma Náátárêtibakene.” téta móragaraq tirááe. ⁸ Îtuma maará téna yauwéqma timá yímikaiye: “kemá timá tímitukaune. minnâ kemíye. ááqibo kenamáa kemmá kêtibaaeqa iyuwáiyata tébakaqa kóoro.” téna timá yímikaiye. ⁹ Îtuma naayóbáq tiráiyé: “máqtemma emá tímikaana-wayukabike mórama enayáápíke íyuwaunana pukuráiyé.” téna tiráimma min-áíkmá íbêqa kímora-nakoma Yúqtaatikaq áraimma pááq kéiyé.

¹⁰ mikáq Tááímoni Pítaa yáákáá-qtátááqá yabitiréna mú mikáq anó-monoq-nakoni mayái-nákómmá ikámma aáq aqtómá káratukaiye. maami-máyái-nákón áwîqa Mááarakatie. ¹¹ ááqibo Îtuma Pítaamma timá ámikaiye: “mi-táákáá-qtátááqá yauwéqma ánánobaqa maraao. ketibomá tímikaapubike tú-tiq-yataaqa íyaq mayánúnô?” Îtuma mirá téna Pítaamma timá ámikaiye. ¹² minnáyataba ááiq-wayukagaraq i-wáyúkágáráq Îtumma yáqtoqma ánná atáá urááe.

Îtumma Áánatini aúbáq ítama káonaae.

¹³ áqnáabaq Îtumma awíqmeta Áánatikaq urááe. Áánati wemá Kááyapatimma ánáakon aboáé. mú mikákáá anó-monoq-naqa mi-kárítímáátiráqá máqe-uraiye. ¹⁴ taákaq máráaro! Kááyapati wemá naayóbáq tiráine: “móra-naqo puyéna máqtemma aarawaamá yíwáqnaa ínímma minnâ kanaaráqíye. móra-naqa puínatama máqte-kayukama íauyoranoé.” téna Kááyapati naayóbáq tiráiyé.

¹⁵ Tááímoni Pítaayaa iyápó-annabike móra-waigote Îtumma anaaé waqméta urááye. yenákábíké móra-waigomma mú mikákáá anó-monoq-nakoma

aónama arútaraimiye. yenákábíké keqnaá-nákómá Ítugaraq anó-nakoni naaúpaqa utááye. ¹⁶ ááqibo Pítaa máápaq oqtaráq itó-uma máqe-uraiye. miráitana móra-waigoma mú mikákáá anó-monoq-nakoma aónama arútarai-nakoma yauwéqma kukéna oqtaráq yabíkáin-inikoma márúmma timá ámituwena Pítaama awíqmeta uyábekaaye. ¹⁷ oqtaráq yabíkáin-inikoma Pítaamma timá ámikaiye: “egaráq min-nákóni iyápó-annawabono?” téna titana Pítaa yauwéqma tiráiyé: “kemá ímiye.” téna tiráiyé. ¹⁸ yaugiq itata máqtemma mayái-wáyúkágáráq i-wáyúkágáráq iramá agamaréta iraráq itó-uma máawana aanibo Pítaa yeráwáqtê ya itó-uma máena iramá káánuraiye. ¹⁹ mú mikákáá anó-monoq-nakoma Ítumma wení yirááti-yataaqtababi wení iyápó-annayataba ítama aónaraiye. ²⁰ Ítuma yauwéqma maará téna timá ámikaiye: “abarokáq umá máqtemma maa-márábí-káyúkámá timá yímikaune. aati-aatimá monoq-náúpáqá anó-monoq-nama wái-marupi máqtemma Ítiráaeo-wayukama ya aíkuyo-marupimma timá yímikaune. ketáayataba aupaq-áímmá ítiraune. ²¹ nôraq itaa kekáqá ítama káonaano? timá-yimunata ítaraa-kayukama ítama yimónaao. kemá túnna-aimma yeráwáqá ítarananoe.” téna Ítuma yauwéqma timá ámikaiye. ²²⁻²³ mirá-tin-aiqtaba móra-i-nakoma óyauga yuráqtuwena wemá akoqnaá umá tiráiyé: “miráumawaq mú mikákáá anó-monoq-nakokaq timáminono?” téna titana Ítuma yauwéqma timá ámikaiye: “otaammá kuí-aímmô tiráán-aama máqte-kayukama timá yíminata ítáaro. ááqibo árain-aimmo kêtun-aama nôraq itaawáq

kétikamono?” téna Ítuma timá ámikaiye. ²⁴ miráitana Ítumma ánná atáá-umakaamma paá wáinakaraq Kááyapati mú mikákáá anó-monoq-nakaq Áánati timákáitana uráiyé. ²⁵ mimórá táoqa Tááímoni Pítaa iraráqá itó-uma máena kégaanitata ítama aónaraae: “egáráq wení iyápó-annabikenabono?” tewana Pítaa yauwéqma tiráiyé: “kemá ímiye.” téna wakákáiyé. ²⁶ móra-mayai-nakoma wemá Pítaa aárarammo káratukain-annabiken-nakoma Pítaamma ítama aónaraiye: “egáraráq Ítutema yópímmá máanaraq aónaraunabiyo?” téna ítama aónaitana ²⁷ Pítaa móragaraq wakaréna mimórá táoqa “ímiye” titana mikáq kokóregoma áa tiráiyé.

Ítuma Pááíratini aúbáq kéitoiyé.

²⁸ aaqá iraráitata Kááyapatinopake Ítumma awíqmeta anó-kamaani-nakoni naaópaqa urááe. kámááni-nakoni naaúpaqa íma uyábékaae. uyáberetama kótámaki-kanaaraq-aawaqa kanaarácq ínanoe. ²⁹ miráipoana Pááíratí kumá yaúbama yeráwáqtôpaq kukéna tiráiyé: “nóiqtabawaq keráwáqá wenaúbimma kémaraa?” Pááíratí ítama yimónaitata ³⁰ yeráwáqá yauwéqma ten-áikómá maará-tiraae: “wemá íma otaammô kúi-nakaa íma enôpaqtaa awíqme má ayuwánáá únnatae.” téta tirááe. ³¹ ááqibo Pááíratí timá yímikaiye: “keráwáqá kenamáárîq mamá Ítíráaeo-wayukati aammá aúmakaan-aipi wemmá yaináaro!” Pááíratí téna titata Ítíráaeo anó-monoq-wayukama tirááe: “móra-nakoma ikamíyábámá ketáái mayaímá íma wáiyé.” téta tirááe. ³² naayóbáqá Ítuma náaraq umá puyónúnô tiráina-aikoma áraimma pááq inéna kéiyé.

³³ Pááírati kámááni-naupaqa yauwéqma uyábékena Ítumma ááyarena Ítaraiye: “emá Ítiráeowayukati mú mikákáá anómma yabíkáána-naraq (kíni) máano?” téna Ítama aónaitana ³⁴ Ítuma yauwéqma tiráiyeye: “keqtábámá enamáárîraq enááq-maqma Ítama káonaa waayúka naayóbáráq timá ámikaan-ainaq Ítama káonaano?” téna Ítuma tiráiyeye. ³⁵ Pááírati yauwéqma Ítumma timá ámikaiye: “kemá Ítiráeowayukati narabuno? ení waayúkagaraq uyátáaraa-monoqwayukagaraq emmá awíqmeta má tímikaae. emá nôraq uráánatabiyo?” téna Pááírati Ítumma Ítama aónaitana ³⁶ Ítuma yauwéqma tiráiyeye: “ketí márûqa maa-márágónnámá íma wáiyeye. ketí márûqa maa-márágónnámô wáikakaa ketinaaemma wáráakayukama ááiqa éta íma kemmá tiwíqma anó-monoqwayukati iyáápi maráné oné. ímiye. ááqibo ketí márûqa maa-márágónnámá íma wáiyeye.” téna Ítuma tiráiyeye. ³⁷ Pááírati tiráiyeye: “emá anómma yabíkáána-narabono?” téna Ítama aónaitana Ítuma yauwéqma tiráiyeye: “emá keqtábá anómma yabíkáána-nare kéténe. ketinóma matíkáitaq maa-márábí kukáunama árain-aain-aimma ténááq kukáune. máqtemma árain-aain-annama ketáaraq kéitaae.” téna Ítuma tiráiyeye. ³⁸ minnáyaba Pááírati yauwéqma tiráiyeye: “aanibo árain-aain-aimma nóinabiyo?” téna Pááírati tiráiyeye.

mirá-timatuwena Pááírati keqnáámmá kumá yaúbama anó-monoqwayukayopaq kukéna tiráiyeye: “kemá otaammá kutáin-aaimma wepímmá íkáonaune. ³⁹ taákaq máráaro. keráwáqá móra-aaimma yokáapoaq móra-naqa ayúwáanana kótámaki-

kanaaraq wíniye. miráinaq ‘Ítíráaeo-wayukati anómma yabíkái-naqa’ ayúqtikanuno?” téna Pááirati tiráiyé. ⁴⁰ mikáq yeráwáqá anókaq timá ámikaae: “wemá ímiye. ketáá Baráábatiqtaba kétikaiqtaae.” téta ááyaqtaa umá tirááe. Baráábati wemá otaammá kumá waayúka ikákena moyámmá maténa i-náqíye.

19

¹ miráitana Pááirati timá yíkáitata Ítumma tebûqa ámikaae. ² ááiq-wayukama áwáábiq-annama kárama atoyumá aqnókáq kámokaa umá kuyákareta tokô-kaqtoma matéta anómma yabíkái-nakokaa umá aneq abákaraae. ³ yemá ókaraq-okaraq umá iréta tirááe: “Ítíráaeo-wayukati anómma yabíkái-nakoqtaba’ máqtemma miráono-maraaono téra tíyaqtaao.” téta timátuweta wemmá óyauqa yurákááe.

⁴ keqnáámmá Pááirati kumá yáubarena timá yímikaiye: “aónaaro! otaa-qtátááqá wepímmá íma káonaunaboaq wemmá awíqma márúte máápaq keráwáqtôpaq kumónúne.” téna Pááirati timá yímikaiye. ⁵ Ítuma áwáábiq-annagaraq tokô-kaqtogaraq umátokainakaraq kumá kéyaubaitanama Pááirati timá yímikaiye: “aónaaro! maan-náqá wemíye.” téna timá yímikaiye. ⁶ uyátáraa-monoq-wayukagaraq anó-monoq-naupaken-i-wayukagaraq wemmá káonetama anókaq ááyaqtaa umá tirááe: “wemmá kaapaq-yátáq ikámma aráápa maraaol! wemmá kaapaq-yátáq ikámma aráápa maraaol!” téta tewana Pááirati timá yímikaiye: “keráwáqá kenamááríq wemmá awíkera kaapaq-yátáq ikámma aráápa máráaro! kemá aónáúnama

íma otaammá kutáiyē.” téna Pááírati titata
 7 Ítiráaeo anó-monoq-wayukama yauwéqma timá
 ámikaae: “wemá ‘Áánûqtun áanikomune’ tiráipoana
 minnáyaba ketáái aammá aúmatan-aikoma maan-
 náqá puíno kétiye.” téta timá ámikaae. 8 ááqibo
 Pááírati min-áímmá Ítáimma wemmá ókaqma-aaqa
 kamáguraiye.

9 Pááírati yauwéqma kámááni-naupaqa uténa
 Ítumma Ítama aónaraiye: “emá náakakena iráánô?”
 téna Ítáitana Ítuma aamá Ítiraiye. 10 Pááírati timá
 ámikaiye: “nôraq itaawáq íma ketáaraq yauwéqma
 kéteno? ketí akoqnáárake emmá kanaaráq ayúkeq
 kéti akoqnáárake emmá kaapaq-yátáqá ikámma
 aráápa-yakanune. íyaq minná káonaano?” téna
 titana 11 Ítuma yauwéqma timá ámikaiye: “Áánûqtu
 ení akoqnáá-yataaqa ámikaipoaa ení akoqnáárake
 kemmá kanaaráq mirá-umatikanone. miráipoana
 kemmá tiwíqmena enayáápi má márái-nakopi wái-
 kumiq-yataakoma ení kúmiq-yataaqa uyátá-maqma
 wáiyē.” téna Ítuma yauwéqma timá ámikaiye.

12 min-áímmá Ítátuwena Pááírati Ítumma
 ayuwáínana kóinin-aiqtaba abáá kéitata Ítiráaeo
 anó-monoq-wayukama anókaq ááyaqtaa umá tirááe:
 “emá ayúwénana kóínaama Títaama” Arómani mú
 mikáq anó-naqa wení ‘aanábómá’ íma mánone.
 móra-nakoma wenamááríq anómma yabíkái-nakon
 amé mékaan énama wemá Títaani webó-náqá
 mániye.” téta tirááe. 13 Pááírati yeráwáqô ten-
 áímmá Ítátuwena Ítumma awíqma yaináí-nákóní
 abíqtáráq óqtamma maréq-uraapimma Ítiráaeo-
 wayukati yáabimma Káábatae tekáq Pááírati maraq

máqe-uráiyē. ¹⁴ taákaq máraáaro. mi táoqa kótámaki-kanaaraq máqte-qtataaqa mamá óqtaa í-yúpáámíyē. miráuma abaúgómá aúkáa-makaaq itana (12:00) Pááírati timá yímikaiyē: “aónaaro! keráwáqtí anómma yabíkái-naqa maannámiyē.” téna Pááírati tiráiyē. ¹⁵ min-áímmá ítátuweta waayúkama ááyaqtaa umá tirááe: “nékaq akaao! nékaq akaao! wemmá kaapaq-yátáq ikámma aráápa maraao!” téta tewana Pááírati akáyáámá timá wiráabe umákēna timá yímikaiyē: “nóinabiyo! keráwáqtí anómma yabíkái-naqa kemá kaapaq-yátáq ikámma aráápa-makanuno?” téna titata uyátáraa-monoq-wayukama yawwéqma tirááe: “Títaama wenamáa ketáái anómma yabíkáimiye.” téta tirááe. ¹⁶ ááqibo miráitana Pááírati Ítumma yeqtiyáápi maréna kaapaq-yátáq ikámma aráápa-maraigaae téna yímikaiyē.

Ítumma kaapaq-yátáq ikámma aráápa-makaae.

miráitata Ítumma awíqme yewana ¹⁷ wenamáárîq kaapaq-yámá aqména uráiyē. ááqibo móra-anugon-awíqa “áqnón-ayaatane” ten-ánúrâq kóuraiyē. Ítiráaeo-wayukati yáabimma Kórákótá-anue. ¹⁸ mibâq Ítumma kaapaq-yátáq ikámma níri amá aráápa-makaraae. kâqomma kaayaq-nákárátámá téba-tebaq kaayaq-káápâq-yátáq yíkamma níri amá aráápaq-mayiketa Ítumma aúkâapi ikámma kaapaq-yátáq aráápa-makaraae.

¹⁹ Pááírati móra-aubama agamá kaapaq-yátáq aráápa-makaiyē. min-áúbâgómá mirá-tiraiyē: “Ítuma Náátârêtibakene Ítiráaeo-wayukati anómma yabíkáinare.” wemá mirá téna agatáiyē. ²⁰ min-áúkâpâq

Ítumma kaapaq-yátáq ikámma aráápa-makaraae. waaqókákq anó-marukapoata taígani-kayukama min-áúbámá yoráútaae. Pááírati Ítiráaeo-wayukati yáabikaraq” Arómani-aipikaraq Karíki-aipikaraqa agatáye. ²¹ miráitata uyátáraa-monoq-wayukama Pááíratimma timá ámikaae: “Ítiráaeo-wayukati anómma yabíkái-nare’ té íagayaa! emá maará té agayaa. ‘maan-nákómá Ítiráaeo-wayukati anómma yabíkáuna-naqune tiráye’ té agayaa!” téta tewana ²² Pááírati yauwéqma tiráye: “kemá agamaráuna-aubama minná agamakáune.” téna tiráye.

²³ ááiq-i-wayukama Ítumma kaapaq-yátáq ikámma níri amá aráápa-makatuwetama wení unáákáqtôma mamá yakáqma kaayaqté-kaayaqte-aqtoiq umáketa móra-mora umá yáátáá umátaae. wení aneke-káqtókáráq matáamma íma arááqtama-qtamma meyabaké kumátamakuraine. ²⁴ wení aneke-káqtóyátábámá ááiq-i-wayukama ye íyáá téite urááe: “maaminná íma yakaráyaqtaao! minnáraq aábêma kéyaananatanaa móra uyátainna-nakoma mayániye.” téta aábê yarááe. naayóbáq Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráine. minná “ketí unáákáqtôma mamá yátáá umáyeta ketí unáákáqtôraq aábê yamá móra uyátainna-nako mayániye.”

téna tiráiniq ááiq-i-wayukama mirá-uraae.

²⁵ ááqibo Ítuni kaapaq-yátágóní waaqókákqá wenanóagaraq wenanóani aúkogaraq wenáwîqa Máriaa Kárópatin ánáako Máriaa Máátarinigaraq itó-uma máqe-uraae. ²⁶ Ítuma wenanóakaraq wení iyápó-annabike ôriq umá ákái-nakaraq mikáq itó-uma mááyana yimónatuwena wenanóamma timá

ámikaiye: “aaragô, enáanima maamíye.” téna Ítuma wení iyápó-annabike móra ákái-nakoqtaba timátuwena ²⁷ wení iyápó-annabike ákái-nakomma timá ámikaiye: “enanôma maamíye.” téna titana mikáké min-iyápó-ánnábíké-nákómá Ítuni anóama awíqmena mó yabírákaraiye.

²⁸ íbêqa aónaimma máqte-mayaima wenaboámá ámikai-mayaima mamá ánatagitana Ítuma tiráiyē: “kemmá nonáá kétékaiye.” téna tiráiyē. mirá kétimatuwenama máqtemma Áánûqtuni agamatán-áikómá pááq íniye tiráiniq umá ánatagitana áraimma mirá-uraiye. ²⁹ tawebímmá wááéni-nokaraq waaqókáq wáqe-uraiye. aináákáá-qtátááqnápó wááeni-nopi yamá atímma yátábi apiramá múte mamá Ítun óyaukaq makááē. ³⁰ wááéni-nomma yaímma nátuwena mirá téna tiráiyē: “maaminná ánatagiye.” mirá-timatuwena aqnómmá mamá awáutena pukuráiyē.

Ítumma kéuqtaae.

³¹ mi táoqa kótámaki-kanaaraq máqte-qtataaqa mamá óqtaa í-yúpáárápóata Ítiráaeo anó-monoq-wayukama “arááq-yuma íma kaapaq-yátáq wáikaaē” téta tirááē. aabáyaama Taabati-yúpáábóata anón-aawaqa naí-yúpáárápóata “yúma kaapaq-yátaráq íma wáikaaē” téta tirááē. miráipoata min-Ítirááéó-wáyúkámá Pááíratimma ko ítama aónaraae: “yítauqa ko akáma yúma mamé mó yúwáaro téaq timáyikaaō.” téta tirááē. ³² Pááírati ááiq-i-wayukama timáyíkáitata iréta Ítute yíkamo-nakoratati yítauqa ya akátaae. ³³ ááqibo Ítukaq iréta aónaamma wemá

pukuráitataboata wenaíttauqa íma akátaae. ³⁴ aanibo ááiq-i-wayukabike móra-nakoma wení waqtáánápó Ítun arautapí atáqtúwáitana mikáqá nokáráq naaegáráq aumé kukáiyé. ³⁵ minnáma kemmá timónai-nakoma watáa tiráimma min-áímmô timá minná áraimma tiráiyé. kemmá timónai-nakoma wenamáárîq aónaraimma minná áraine. miráinaq mikáq keráwáqá tirummá amínoe. ³⁶ Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráiyé:

“íma móra wenayááqtáma akatínoe.”

Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráimma minná áraimma kényipoana mi-qtátááqá pááq uráiyé. ³⁷ káqomma Áánûqtuni agamatá-kátáágómá kétéiyé: “waayúkama agaibamáráa-naqa aónainoe.” min-áíkmá mirá téna tiráiyé.

³⁸ anaaékaq Yótêbi Aarimatéabake-nakoma wenamáárîq Pááíratikaq Ítun aúma mamé mó uqtamákainayaba ítama aónaraiye. Yótêbi Ítun anaaé wárái-naqanibo wemá Ítiráaeo anó-monoq-wayukati yáaqa kéikatenaboana aúpáq mirá-uraiye. Pááíratima kanaaráq mayániye téna titana Yótêbi Ítun-auma mamé kóuraiye. ³⁹ Níkótímaatigaraq Ítumma ko aónainena nokáámma urái-nakoma wemá káwekaa-qtataakaraqa óq-yarake kugáqmatakararaq mákama íráqôn-akuq-yataaqa ko maména uráiyé. taíganipoana miráuma óqtakoraan-ummaa (34 kg) yaráiyé. ⁴⁰ miráitata máqtemma Ítiráaeo-wayukati yáaimma pukáa-kayukama kéuqtaani umá Ítumma uqtamákaiyeta urááye. yenákámá Ítun-auma matétarata paru-baru-wáqtóraké máqte-qtataaqa mamé i-qtátááqnápógáráq múqmûma útúyuweta

ákûq-matawekaraq umá uqtamákaiyaqtaba mamá óqtaa urááye. ⁴¹ Ítuma pukái-marukaqa mipímmá yómmá wáqe-uraiye. mi-qtópímmá móra aúgen-oqtapi muriámmá waayúkama uqtamáyikaima wáqe-uraiye. min-óqtá-múríápímmá naayóbáqá móra-naqa íma uqtaráápíne. ⁴² Ítíráaeo-wayukati máqte-qtataaqa óqtaa í-yúpáá pááq iné kéitataboata Ítumma min-óqtá-múríápímmá mó uqtamákaraaye.

20

Ítumma uqtamákaraa-muriakare.

¹ áqnáabaq-yupaama Tótaaraqa maí-nókáápáqá paá íma aaqá iráqma tágaraitana Máriáa Máátarini Ítumma uqtamákaraa-muriamma waípaq iráíye. ya aónaimma murián ótaken-oqtama paábaq matukááe. ² miráitana wemá uyaaténa yauwéqma Tááiimoni Pítaayaa min-iyápó-ánnábíké Ítuma ôriq éna ákái-nakonopaq uréna timá yímikaiye: “yeráwáqá uyátárai-nakomma uqtamákaraa-murianobake mamá náakarabi ketáá íaonaunabaqtaa wemmá ákaraae.” téna timá yímikaiye.

³ Pítaayaa káqon-iyapo-annabike Ítuma ôriq éna ákái-nakote mikáq yuwéta uqtamákaraa-muriamma waípaq urááye. ⁴ yenákámá móraiq-moraiq umá uyaatéyamanibo káqon-iyapo-annabike Yóáane wemá Pítaamma kótamaqtuvena uqtamákaraa-muriakaq wenókáá iráíye. ⁵ awaútena kúreq umá aónaimma Ítumma útúyaka-qтатаaqa paá mibáq wáqe-uraitana aónaimanibo íma kumábékuraiye. ⁶ anaaékaq Pítáa iréna uqtamákaraa-murianobaq íma ko awé uráibo páátákáá kumábékuraiye.

wemá útúyakaa-qtataaqa aónaimma mibáq wáqe-uraitana ⁷ aqñókáqô útúyakaa-qtataakoma íma tébakaqa útúyakaa-qtataakote wáqe-uraiibo aokaq wenamáárîq útúma wáqe-uraiye. ⁸ Pítaan anaaépaq keqñáámmá wenókáámô yin-íyápó-ánnábíkénákómá mi-múriánóbáqá kumábékena “Ítuma pukáipike itó-uma kóuraiye” téna wemá arummá ámikaiye. ⁹ taákaq máráaro. yeráwáqá mi táoqa íma ítama arútaraae. Áánûqtuni agamatá-kánnáágó téna “wemá pukáinabike itó-iniye” tiráine. ¹⁰ miráitata yenákáma yauwéqma naaópaq kóuraaye.

¹¹ pááqya-kanaabi anaaékaq Máriaa muriánôtaq itó-uma máena ibiqá yakáiyé. paá ibiqá kéyarena wemá awaútena uqtamákaraa-murianobaq kúreq umá aónaimma ¹² kaayaqá Áánûqtunopake kaqtó-nakoratama wayánúná káqtô mamarétarata Ítuni aúma wáqe-urikaq máqe-uraaye. aqñómmá wáqe-urikaq móra-naqa maraq máiten káqo-nakoma aítuqo wáqe-urikaq maraq maéta urááye. ¹³ Áánûqtunopake-nakabike móra-nako tiráiyé: “aaragô, nôraq itaawáq ibiqá kéyaraano?” téna ítama aónaitana min-íníkomá yauwéqma tiráiyé: “yeráwáqá ketí uyátárai-nakomma maméta náabarabi wemmá mó-yukaawaq íkáonaune.” téna timá ámikaiye.

¹⁴ mirá-timatuwena Máriaa waéqma aónaimma Ítuma mikáq itó-uma máqe-uraiye. miráimanibo wemá íma Ítue téna aónaraiye. ¹⁵ Ítuma wemmá ítama aónaraiye: “aaragô, nôraq itaawáq emá ibiqá kéyaraano? náawaqtabawaq emá abáá kéono?” téna Ítuma ítama aónaitana Máriaa yó-káwáá-nákó

kétiyaa téna aúyánámmá ítátuwena wemá Ítumma yauwéqma timá ámikaiye: “anóko, emá wenaúmo mamé mó-yukema náakarabiyaa tiráátinaq wemmá ko máyáano.” téna min-íníkó timá ámikaiye. ¹⁶ Ítuma wemmá timá ámikaiye: “Máríaaol!” titana waéqma Ítumma káonena timá ámikaiye: “Aráábuni!” wenáaimma “tirááti-naqa tíkáinare” téna timá ámikaiye. ¹⁷ Ítuma Máríamma timá ámikaiye: “kemá ketibonôpaq paá ítaupo kemmá íyaqtoraaol! ááqibo ketíbâqawaanopaq uréaq mó-tima-yimiyo. ‘kemá ketibogárâq keráwâqâ keqtibogárâq ketí Áánûqtuma keráwâqtí Áánûqtuma máipaq kéuyune.’” téna Ítuma timá ámikaiye. ¹⁸ Máríaa Máátarinima Ítuni iyápó-annama mó-tima-yimikaiye: “kemá uyátárai-nakomma aónaraune!” téna timátuwena wemá Ítuma timámin-aimma timá yímikaiye.

Ítumma wení iyápó-annama aónaraae.

¹⁹ mimórá-Tótáágóní áqnáabaq-yupaaraq aabaúma kupékinobaqa Ítuni iyápó-annama anó-monoq-wayukayaba yáaqa ikatétaboata máqeo-marukoni oqtamá umá aúyaqma akoqnáá umákaae. akoqnáá umákaamanibo Ítuma yúbâq ya itó-urena mirááo téna tiráiyee; “kaayoné-yátááqâ karáwâqtê waíno.” téna ²⁰ timátuwena wenayáákaraq arautakárâq yirááténa itata wení iyápó-annama yeqtí uyátárai-nakoma aónéta ôriq umá yimuqâ makááe. ²¹ keqnáámmá Ítuma timá yímikaiye: “kaayoné-yátááqâ keráwâqtê waíno. ketibomá kemmá maa-márábímô timátíkarainiq umá keráwâqâ móraiq umá maa-márábí kétimakaune.”

téna ²²⁻²³ mirá-timatuwena yetôpaq aáma káyimena tiráiyé: “Aokaq-Áámá máyáaro. keráwáqô waayúkati kúmiq-yataaqa iyaabótuweqa ókaraq taákaq ímaraiyanama miráinata yeráwáqtí kúmiq-yataaqa áraimma íma wániye. ááqibo yeqtí kúmiq-yataaqa keráwáqá yáqtoqtoraiyatama yeráwáqtí kúmiq-yataaqa áraimma paá wániye.” téna Ítuma tiráiyé.

²⁴ Ítuni iyápó-annabike móra-naqa Tóamáati wenáwíkón áaimma “ábárawaaoma” tébakaqtema íma máitana Ítuma mikáq iráiyé. ²⁵ miráitata tébakaq-noiyapo-annama ókaraq-okaraq timá ámikaae: “uyátárai-nakoma aónatukaunatae.” téta tewana Tóamáati maará téna yauwéqma timá yímikaiye: “ayáápimma níri-abuma íaoneq níri-apimma tiyáánaubiqa íguyeq tiyáámma wataán-ápímmá íguyeq éqa íma tirummá aménúne.” téna Tóamáati timá yímikaiye. ²⁶ ááqibo abapaké kaumo-yúpáámá ánatagitana Ítuni iyápó-annama keqnáámmá naaúpaqa mááwana Tóamáati mikáq yetê máqe-uraiye. máqten-oqtama umá akoqnaá-umareta mááwana Ítuma yetúbáq ya itó-urena tiráiyé: “kaayoné-yátááqá keráwátê waíno.” téna timátuwena ²⁷ Tóamáatimma timá ámikaiye: “ayáánaubiqa arúqma yúwénana ínaa tiyáámma aónaao. ayáámma arúqma yúwénana ínaa tiraupápi kuyuwo. íbêkakemma arummá íámî-nakaan íyé arummá timiyo.” téna Ítuma Tóamáatimma timá ámikaiye. ²⁸ Tóamáati yauwéqma tiráiyé: “ketí uyátáraana-nakoma ketí Áánûqtumone!” téna Tóamáati titana ²⁹ Ítuma timá ámikaiye: “kemmá

kétimoneboaa arummá kétimene. kemmá ítimonaa-kayukama yirummá kétimeta yimuq-yatáápi mánoe.” téna Ítuma tiráíye.

Yóáane agatái-kannaagon-aaimma

³⁰ Ítuma netuqyaa anón-awaameq-yataaqa wení iyápó-annati yúrikaq imánibo máqtemma maakánnáábímmá íagataune. ³¹ ááqibo Ítuma minná “Metáíyae. Áánûqtun Áanikoe.” téq keráwáqá tirummá kámeqa wenáwíkake matúq-matuq umá mái-auwaraimma kanaaráq mayánoe. miráipoaq maamin-áímmá agataúne.

21

Ítuma pukáipike itó-uma kéitata wení iyápó-annama Tááíbíriati-nokayukaq aónaraae.

¹ anaaékaq Táábíriati-nokayukaq Ítuma wenamaarîq keqnáámmá ókaraq yiráátiraiye. maaminnâ náabarabi uráine. ² Tááímoni Pítaa Tó mááti wenáwíkon áaimma “ábárawaaoma” Natáánio Kéinabaq Kááriri-marupakene Yéberi áanikoratagaraq káqomma kaayaqá Ítuni iyápó-annabike-karatagaraq máqtemma komáé-yamae umá máqe-uraae. ³ Tááímoni Pítaa tébakaqa timá yímikaiye: “kemá noyááq-amaataq kégoune.” téna titata tébakaqa tirááe: “ketáágáráqtáá etê ónúnatae.” téta timámiqtuweta yeráwáqá máqtemma kóureta nopí-káárébí ko uyáqtama máeta uráámanibo yeráwáqá mi-nókáámmá íma móra-noyaaqa yáqtokaae. ⁴ aabáyaanapimma aabaú utáné kéitana Ítuma mikáq non áwábaq itó-uma máqe-uraimanibo wení iyápó-annama “Ítue” téta íaonaraae. ⁵ Ítuma

yaáyama timá yímikaiye: “iyáqô, yaímma-noyaaqa nanúna-yataaqtaa keráwáqá íyaq yáqtokaao?” téna titata yeráwáqá tirááe: “ímiye.” téta yauwéqma tewana ⁶ Ítuma timá yímikaiye: “keráwáqtí kúqômma nopí-káárégómá tiyáánuran-aukapaq yukéraq aónaaro. keráwáqá yaímma-noyaaqa yabitínoe.” téna titata yeráwáqá mi-kúqómmá yukéta yabitemmá noyáákoma ógikaitataboata íma kanaaráq yabítirááe. ⁷ Pítaa aneq-wáqtómá itokéna émáipoana Ítuni iyápó-annabike móra-naqtaba ákái-nakoma karámarena Pítaamma timá ámikaiye: “uyátárai-nakoe!” téna titana Pítaa ítátuwena wení óq-waqtoma mamá yatánáátá umá kéiyaipe nokaayúpi yáumeq-tagurena nokótaaqa yumáena Ítuma máipaq uráiyé. ⁸ miráitata tébakaq-iyapo-annama nopí-káárébi íréta noyááqa ôriq éna ógikai-kuqomma yabítirááe. yeráwáqá non áwábakemma nékaqa ímiye (91 míta). paá waaqókápóana Ítuma non áwábake kanaaráq yaáyama timá yímikaiye.

⁹ yeráwáqá paábaq ya aqtaréta aónaamma ira ámûraaq noyáákaraq yakaráq wáqe-uraaye. ¹⁰ ááqibo Ítuma timá yímikaiye: “yaímma-noyaaqa yáqtoraiyama mamé yero.” téna titana ¹¹ Tááímoni Pítaa nopí-káárébi uréna taíbaq (153) anó-noyaaqnatomma mi-kúqópímmá ógikaimma yabítimá áwábaq móte yukáimanibo mi-kúqómmá íyarakuraiye.

¹² Ítuma timá yímikaiye: “aabáyaanapin-aawaqa yama nátuwero!” téna titata yeráwáqá aónaraae. wemá uyátárai-nare. tétaboata yúyánánóbáqá móra wení iyápó-annabike-nakoma íma “emá náawabono?”

téna ítama íaonaraiye. ¹³ Ítuma iréna yammá máamá yímikaiye. miráuma keqnaámmá noyáákaraq yímikaiye.

¹⁴ maaminnáma kaumobáq Ítuma pukáipike itó-urena wení iyápó-annama wenamáárîq yiráátiraiye.

Ítuyaa Pítaama

¹⁵ aabáyaanapin-aawaqa nátuwetama Ítuma Tááiímoni Pítaamma timá ámikaiye: “Tááiímonio, Yóáanen áaniko, áqnaabaq maami-qtátááqtábámá mú mikákáán umá keqtábá kákaiyo?” téna ítama aónaitana Pítaa yauwéqma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, emá káonaane. kemá ení aanábóbóana ôriq éna kétikaiye.” téna titana Ítuma timá ámikaiye: “miráínaa ketí máqte-tipi-tipi-araaqa aáwaqa yimiyo.” téna Ítuma tiráiyé.

¹⁶ keqnaámmá kaayapáq Ítuma Pítaamma timá ámikaiye: “Tááiímonio, Yóáanen áaniko, kemá emá ákáinaraq máuno?” téna ítama aónaitana Pítaa yauwéqma timá ámikaiye: “owé. uyátáraana-nako, emá káonaane. kemá ení aanábóbóana ôriq éna kétikaiye.” téna titana Ítuma timá ámikaiye: “miráínaa ketí tipi-típiraq yabíqma arutaa.” téna Ítuma tiráiyé.

¹⁷ kaumobáq Ítuma Pítaamma ítama aónaraiye: “Tááiímonio, Yóáanen áaniko, ketí aanábó máano? téna Ítuma kaumobáq ítama aónaitanaboana Pítaamma arummá ôriq kéiyé. miráitana Pítaa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, máqte-qtataaqtaba káonaane. emá áraimma káonaane. kemá ení aanábóbóana ôriq éna kétikaiye.” Pítaa téna timá ámitana Ítuma yauwéqma tiráiyé: “miráínaama

ketí tipi-típima aáwaqa yimiyo. ¹⁸ kemá áraimma kétima-amune. emá maabumô máema ení ámûrannama umááe. náakarabi ónááe ténabaq paá urááne. ááqibo anónuqma kéma kaapaq ayáámma árúqtuwe márenata yeráwáqá miráuma-katuweta ámûrannama umá kátuweta emá ‘íonaae’ tinnamánibo yeráwáqá náakarabi emmá awíqmeta wínoe.” téna Ítuma Pítaamma timá ámikaiye. ¹⁹ Ítuma min-áipí Pítaama náarabi umá puíniqtaba tiráiyé. miráinana Áánûqtuni tágama-yataaqa múte yauwíniye. maamin-áímmá timátuwena Ítuma Pítaamma timá ámikaiye: “tinaae waraao.” téna Ítuma tiráiyé.

²⁰ Pítaama waéqma káqomma móra iyápó-annabike Ítuma ôriq éna ákái-naqa náawabi kaawéqá naapí Ítumma áiqtaabi agebaréna tiráiyé: “uyátáraana-nako, náawawaq emmá namuro-wáyúkátí iyáápi maraí-náqá máiyó?” téna Ítama aónarai-naqa yinaae waqmé kéiyé. ²¹ Pítaama aónatuwenama Ítumma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, wemmá nôraq inábiyo?” téna Pítaa Ítumma Ítama aónaitana ²² Ítuma yauwéqma tiráiyé: “ááqibo paá márainaq mi-kánááráq kemá yenúnama minná ení mayaíyábiyo? ení mayaímá paá ketinaae waraao.” téna Ítuma timá ámikaiye. ²³ miráipoata timá uréire máqtemma yirummá ámê-kayukabi urááe. maamin-iyápó-ánnábíké-náqá “íma puíniye” téta timá uréire urááe. ááqibo Ítuma íma weqtábá puíniye téna timá ámikaibo wemá tiráiyé: “paá márainaq mi-kánááráq kemá yenúnama minná ení mayaíyábiyo?” téna tiráiyé.

aqtóraré.

²⁴ iyápó-annabike-naqa mimórá maami-qtátááqtábá aónaraipoana agatáíye. wemô tiráimma árain-aain-aimma Ítaraunatae.

²⁵ paá taígani-qtataaqa Ítuma uráimanibo móramoramo agamaráíyanama mútûq maa-márábímmá min-áúbágómá titipáá ínata yeráwáqá íma kanaaráq íráqôniq umá maránoe.

áugen-anona-anon-aimma
Genesis 12-22 and The New Testament in the Usarufa
Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Buk Stat long
tokples Usarufa

copyright © 1980 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Usarufa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

0cfeeb85-a1ae-5e2f-a3f0-4c221d1d6c84